

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**ERGENLERDE ALGILANAN EBEVEYNLİK STİLLERİ,
ÖZERKLİK VE YARATICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ozan KAYAR

Danışman
Prof. Dr. Hamit COŞKUN

HAZİRAN - 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ozan KAYAR'a ait "Ergenlerde Algılanan Ebeveynlik Stilleri, Özerklik ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler" adlı çalışma, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı Genel Psikoloji Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

03.06.2016

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Hamit COŞKUN

Üye : Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU

Üye : Yard. Doç Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, **‘Ergenlerde Algılanan Ebeveynlik Stilleri, Özerklik ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler’** başlıklı çalışmanın yazılmasında bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ozan KAYAR

03.06.2016

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın başlangıcından sonuna kadar sınırsız desteğini, ilgisini, güvenini benden esirgemeyen; her daim öğrenci merkezli olması, bitmek tükenmek bilmeyen bir bilimsel heyecana sahip olması ve her zaman çözüm odaklı olması yönüyle rol modelim olan çok kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Hamit COŞKUN’a ne kadar teşekkür etsem azdır...

Akademik yaşamımın başlangıcında kendisiyle çalışma şansına sahip olduğum, enerjisiyle, dünya görüşüyle, insanlığıyla ve yaşam aşkıyla bende yeri apayrı olan hocaların en güzeli Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU’na sonsuz teşekkürler...

Sohbetiyle, güleryüzüyle, yeni ufuklar açan bakış açısıyla ‘iyiki tanıdığım’ dediğiniz; insanlara duyduğu saygıyı gözlerinde hissettiğiniz değerli hocam Yard. Doç. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN’a çok teşekkür ederim...

Mehmet, Emre, Selin, Emre, Ramazan, Onur, Yunus, Ufuk, Bilgesu, Elvan ve abilerin abisi Kemal abi... Tezin yazım sürecinde her birinizin madden ve manen katkısı var... Sizlere de teşekkür ederim...

Dünya geliş sebebim onlar benim. Doğduğum andan itibaren yanımdalar, iyiki varlar.. Dünyanın en güzel kadını ve en karizma adamı ‘annem ve babam’... Nice güzel günlerde, mutluluklarda birlikte olalım... Zaman geçtikçe sizin evladınız olduğum için daha da şükür ediyorum...

Ozan KAYAR

ÖZET

ERGENLERDE ALGILANAN EBEVEYNLİK STİLLERİ, ÖZERKLİK VE YARATICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Ozan KAYAR

Yüksek Lisans Tezi

Genel Psikoloji Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hamit COŞKUN

Haziran 2016, 149 + XVII Sayfa

Bu araştırmanın amacı ergenlerde algılanan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler incelemek, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve kararlılığın aracı rolünü sınamaktır.

Araştırmanın evrenini Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulu ve Bolu Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören üniversite 1. sınıf ve lise 1. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise yaşları 14 ve 22 arasında değişen, % 34.6'sı erkek, % 65.4'ü kızıdan oluşan toplam 266 ergen oluşturmaktadır.

Araştırmada ergenlerin anne babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerini ölçmek amacıyla Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilen Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (ÇYSÖ), özerklik düzeylerini belirlemek amacıyla Noom ve arkadaşları (2001) tarafından geliştirilen Musaağaoğlu ve Güre (2005) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Ergen Özerklik Ölçeği ve yaratıcılıklarını ölçmek amacıyla da nesne kullanım görevini içeren Yaratıcılık Formu kullanılmıştır.

Verilerin analizinde ebeveynlik stilleri, davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve yaratıcılık ilişkilerine bakarken korelasyon analizi ve tek yönlü varyans analizi;

özerklik ile yaratıcılık ilişkisinde esneklik ve kararlılığın aracılığına bakarken aracılık analizi uygulanmıştır.

Çalışmada ayrıca ergenlere özerklik verilip verilmediğinde yaratıcılıklarının artıp artmadığı da incelenmiştir. Araştırmada ergenler öncelikle deney ve kontrol grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Çalışmaya başlamadan her iki grubun da duygudurumları yazım hızı göreviyle manipüle edilmiştir. Ardından deney grubuna beş farklı nesnenin yer aldığı fotoğraflar gösterilmiş ve kendilerine uygulamacı tarafından olabildiğince çok sayıda fikir üreteceklerini düşündükleri bir nesneyi seçme yetkisi tanınmıştır. Kontrol grubuna ise seçme yetkisi tanınmamış, deney grubundakilerin seçtikleri nesneler eşleme yöntemiyle sunulmuş ve kontrol grubundakilerin sunulan nesneyle fikir üretmeleri istenmiştir. Çalışmada yaratıcılık nesne kullanım formuyla, özerklik ise uygulamacı tarafından oluşturulan ‘nesne seçimi’ koşuluyla ölçülmüştür. Çalışmada esneklik puanı üretilen fikirlerin oluşturduğu kategori sayısı ile, kararlılık ise toplam üretilen fikir sayısının kategori sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Grupların yaratıcılık puanları özerklik verme ve vermeme durumuna göre karşılaştırılmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin analizi sürecinde, tek yönlü varyans analizi ve aracılık analizi uygulanmıştır.

Araştırmada izin verici/şımartan ve izin verici/ihmkar ebeveynlik stili davranışsal özerklik ile, açıklayıcı otoriter stil ise duygusal özerklik ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık arasında anlamlı ilişkilere rastlanmazken, özerklik verilen ergenler verilmeyenlere göre daha yaratıcı bulunmuşlardır. Ayrıca, yapılan aracılık analizi sonucuna göre hem bilişsel esnekliğin hem de kararlılığın özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde aracı olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Ergenlik, Esneklik, Kararlılık, Özerklik, Yaratıcılık

ABSTRACT

THE RELATIONS BETWEEN PARENTING STYLES, AUTONOMY AND CREATIVITY IN ADOLESCENTS

Ozan KAYAR

Master Thesis

Department of Psychology

Advisor: Prof. Dr. Hamit COŞKUN

June 2016, 149 + XVII Pages

The aim of this research was to investigate the relationship among parenting styles, autonomy, and creativity in adolescents and the mediating role of flexibility and persistence between autonomy and creativity.

The population of this research included freshmen students enrolled in Health Vocational School at Abant İzzet Baysal University and students in Bolu Anadolu High School. The sample consisted of a total of 266 adolescents, 34.6 % male and 65.4% female, whose age ranged from 14 years to 22 years old.

In this study, ‘Measure of Child Rearing Styles (MCRS) developed by Sümer and Güngör (1999) to identify the perceived parenting styles of adolescents’ father and mother, ‘Adolescent Autonomy Scale developed by Noom and his colleagues (2001) and adapted to Turkish by Musağaoğlu and Gure (2005) to identify autonomy level of adolescents, and ‘Creativity Form’ which contained uses for some objects were used as instruments for assessing data.

Data were analyzed by a means of correlation among parenting styles, behavioral autonomy, emotional autonomy, and creativity, one-way ANOVA, and mediational analysis for flexibility and persistence between autonomy and creativity.

This study also investigated whether or not autonomy given to adolescents increase creativity. Adolescents were divided into two parts; experimental and control groups. Before the experiment, typing speed, and moods of participants were evaluated. Then, they were exposed to five different pictures of objects and asked to choose one as to generate many uses for this chosen object as they could do. In contrast, the participants in the control condition had no option to choose any object but were asked to generate uses for the determined object by the experimenter.

In this study creativity was assessed by calculating uses for object(s), autonomy was manipulated by instructing the participants to choose either an object that they desired or an object determined by the experimenter. Flexibility was calculated by the number of various categories that they uniquely scanned and persistence by dividing the number of unique ideas into flexibility. Differences in creativity scores were analyzed according to the presence or absence of autonomy.

In this study, it was found that permissive/indulgent parenting style and permissive/neglectful parenting style were positively correlated with behavioral autonomy; on the other hand, authoritative style was correlated positively with emotional autonomy. While there were no significant relationships between parenting style and creativity, adolescents given autonomy were more creative than adolescents without autonomy. Moreover, mediator analyses showed that flexibility and persistence played mediator roles for the relationships between autonomy and creativity.

Key words: Adolescence, Flexibility, Persistence, Autonomy, Creativity

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii

GİRİŞ	1
-------------	---

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR.....	5
1.1. Ebeveynlik Stilleri	5
1.1.1. Ebeveynlik Stilleri Tanımlamaya Yönelik Kavramsal Yaklaşımlar.....	5
1.1.2. Ebeveynlik Stilleri İlişkin Öne Sürülen Modeller.....	7
1.1.2.1. Psikodinamik Model	8
1.1.2.2. Davranışçı Model.....	8
1.1.2.3. Baumrind'in Üçlü Sınıflandırması.....	9
1.1.2.4. Maccoby ve Martin'in (1983) Dörtlü Tipolojisi.....	12
1.1.3. Ebeveynlik Stilleri Etkileyen Faktörler	14
1.1.3.1. Anne Babanın Ruhsal Durumu	15
1.1.3.2. Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu	16
1.1.3.3. Anne Babanın Eğitim Durumu	16
1.1.3.4. Anne Babanın Çocuğuna İlişkin Tasarımı (Beklentisi)	17
1.1.3.5. Annenin Çalışma Durumu	17
1.1.3.6. Anne Babanın Kendi Yetiştirme Biçimi	19
1.1.3.7. Anne Baba Arasındaki İlişki.....	19

1.1.3.8. Toplumsal ve Kültürel Değerler	19
1.1.3.9. Çocuğun Yaşı, Doğum Sırası ve Kardeş Sayısı.....	21
1.1.3.10. Çocuğun Cinsiyeti.....	22
1.1.4. Ebeveynlik Stilleri ve Özerklik.....	23
1.1.5. Ebeveynlik Stilleri ve Yaratıcılık.....	28
1.2. Özerklik	31
1.2.1.Özerkliğin Tanımı	31
1.2.2. Özerkliğin Sınıflandırılması.....	32
1.2.2.1. Duygusal Özerklik	32
1.2.2.2. Davranışsal Özerklik.....	33
1.2.3. Özerklik Gelişimini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar	35
1.2.3.1. Psikodinamik Yaklaşım Göre Özerklik	35
1.2.3.2. Bilişsel Yaklaşım Göre Özerklik	36
1.2.3.3. Hmel ve Pincus’a Göre Özerklik.....	37
1.2.3.4. Benlik Kurgusu Yaklaşımı Açısından Özerklik	38
1.2.3.5. Eklektik Yaklaşım Göre Özerklik.....	39
1.2.3.6. Kendini Belirleme (Öz Belirleme) Kuramı Açısından Özerklik ..	41
1.2.4. Özerklik ve Yaratıcılık.....	44
1.3. Yaratıcılık	47
1.3.1. Yaratıcılık Kavramı.....	47
1.3.2. Yaratıcı Bireylerin Özellikleri	48
1.3.3. Yaratıcılığın Önemi.....	49
1.3.4. Yaratıcılık Sürecinin Aşamaları: Farklı Sınıflandırmalar	51
1.3.5. Yaratıcı Kuramları	51
1.3.5.1. Psikanalitik Kuram	52
1.3.5.2. Gestalt Kuramı	52
1.3.5.3. Bilişsel Gelişim Kuramı.....	52
1.3.5.4. Hümanist (İnsancıl) Kuram	53
1.3.5.5. Çağrışımsal Kuram	54
1.3.5.6. Algısal Kuram.....	54
1.3.5.7. Faktöryalist Kuram	55
1.3.5.8. İkili Yaratıcılık Modeli	56

1.4. Araştırmanın Önemi	58
1.5. Araştırmanın Varsayımları	58
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	59
1.7. Tanımlar.....	61
1.8. Araştırmanın Amacı ve Problemleri	64

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM	63
2.1. Araştırmanın Örneklemi	63
2.2. Veri Toplama Araçları	64
2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	64
2.2.2. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği.....	64
2.2.3. Ergen Özerklik Ölçeği	67
2.2.4. Nötralizasyon Görevi ve Duygudurum Ölçümü	68
2.2.5. Nesne Formları ve Yönergeleri.....	69
2.2.6. Manipülasyon Kontrolleri	69
2.2.7. Yaratıcılık Ölçümü.....	70
2.2.8. Algısal Ölçümler	71
2.3. İşlem.....	72

III. BÖLÜM

3. BULGULAR.....	74
3.1. Cinsiyete, Yaşa, Anne - Baba Eğitim Durumuna, Ailenin SED'ine göre ve Dönemsel Olarak (Orta ve İleri Ergenlik) Değişkenlerin İncelenmesi.....	74
3.1.1. Araştırma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi.....	74
3.1.2. Araştırma Değişkenlerinin Yaşa Göre incelenmesi	75
3.1.3. Araştırma Değişkenlerinin Anne Eğitim Durumuna Göre incelenmesi	76
3.1.4. Araştırma Değişkenlerinin Baba Eğitim Durumuna Göre incelenmesi	78
3.1.5. Araştırma Değişkenlerinin Ailenin SED'ine Göre İncelenmesi	80
3.1.6. Araştırma Değişkenlerinin Dönemsel Olarak İncelenmesi.....	81
3.2. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi.....	83
3.2.1. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile	

Duygusal ve Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkiler.....	83
3.2.2. Anneden Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Duygusal ve Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkiler.....	84
3.2.3. Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Duygusal ve Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkiler.....	85
3.2.4. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler.....	86
3.2.5. Anneden Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler.....	87
3.2.6. Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler.....	87
3.2.7. Özerklik (Toplam) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler ve Esneklik ve Kararlılığın Aracılığı.....	88
3.2.7.1. Özerklik (Davranışsal Özerklik, Duygusal Özerklik ve Toplam Özerklik) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler.....	88
3.2.7.2. Özerklik (Toplam) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Esnekliğin ve Kararlılığın Aracılığı.....	89
3.2.8. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler ve Esneklik ve Kararlılığın Aracılığı.....	90
3.2.8.1. Manipülasyon Öncesi Yazım Hızı ve Duygudurum Puanları	90
3.2.8.2. Manipülasyon Kontrol	91
3.2.8.3. Deney Sonrası Algısal Ölçümler	92
3.2.8.4. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık İlişkileri	93
3.2.8.5. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Esneklik ve Kararlılığın Aracılığı	93

IV. BÖLÜM

4. TARTIŞMA.....	96
4.1. Araştırma Değişkenlerinin Dönemsel Olarak (Orta Ergenlik ve İleri Ergenlik) Tartışılması.....	96
4.2. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	98

4.3. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Duygusal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	99
4.4. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	100
4.5. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Duygusal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	101
4.6. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut ve Dörtlü Boyut) ile Yaratıcılık Arasındaki İlişkilerin Tartışılması	102
4.7. Özerklik (Davranışsal Özerklik, Duygusal Özerklik ve Toplam Özerklik) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkilerin Tartışılması	103
4.8. Özerklik (Toplam) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Bilişsel Esnekliğin ve Kararlılığın Aracılığının Tartışılması.....	104
4.9. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkinin Tartışılması.....	105
4.10. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Bilişsel Esneklik ve Kararlılığın Aracılığının Tartışılması.....	105

V. BÖLÜM

5. SONUÇ	107
-----------------------	------------

KAYNAKÇA.....	111
----------------------	------------

EKLER	130
--------------------	------------

EK 1. Katılımcı Onam Formu.....	131
EK 2. Genel Bilgi Formu	132
EK 3. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği	133
EK 4. Ergen Özerklik Ölçeği	134
EK 5. Nötralizasyon Görevi Formu	135
EK 6. Duygudurum Ölçümü Formu	136
EK 7a. 1. Grup Nesne Seçim Görevi Formu	137
EK 8a. 1. Grup Manipülasyon Kontrolü Ölçeği	138
EK 9a. 1. Grup Nesne Kullanım Görevi Formu	139
EK 10a. 1. Grup Düşünce Kontrolü Ölçeği	140

EK 7b. 2. Grup Nesne Seçim Görevi Formu	141
EK 9b. 2. Grup Nesne Kullanım Görevi Formu	142
EK 8b. 2. Grup Manipülasyon Kontrolü Ölçeği.....	143
EK 10b. 2. Grup Düşünce Kontrolü Ölçeği.....	144
EK 11. Nesne Seçimi Pilot Çalışma Formu.....	145
EK 12. Yaratıcılık Kategorileri Listesi	146
ÖZ GEÇMİŞ	148

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Baumrind'in sınıflaması	10
Tablo 1.2: Maccoby ve Martin'in (1983) iki boyutlu sınıflaması ve dörtlü tipolojisi ...	12
Tablo 1.3: Yaratıcılığın evreleri.....	51
Tablo 2.1: Anne ve babaların birliktelik durumlarına göre dağılımları.....	63
Tablo 2.2: Anne ve babaların eğitim durumlarına göre dağılımları	64
Tablo 2.3: Ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları	64
Tablo 2.4: Ailelerin türlerine göre dağılımları.....	64
Tablo 2.5: Nesnelerin seçilme sıklıklarına göre sıralama ortalamaları.....	70
Tablo 2.6: Ergenler tarafından nesnelerin seçilme sıklıkları ve nesnelerle üretilen düşünce ortalamaları	70
Tablo 3.1: Cinsiyete göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık puanları.....	75
Tablo 3.2: Yaş, ebeveynlik stilleri özerklik ve yaratıcılık puan ortalamaları ve standart sapmaları	76
Tablo 3.3: Yaş, ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişki.....	76
Tablo 3.4: Anne eğitim durumuna göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık puanları	77
Tablo 3.5: Baba eğitim durumuna göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık puanları	79
Tablo 3.6: Ailelerin sosyoekonomik düzeylerine göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık puanları	80
Tablo 3.7: Orta ve ileri ergenliğe göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık puanları	82
Tablo 3.8: Ebeveynlik stilleri (ikili boyut) ile duygusal ve davranışsal özerklik ilişkisi.....	83
Tablo 3.9: Anneden algılanan ebeveynlik stilleri ile duygusal ve davranışsal özerklik ilişkisi.....	84
Tablo 3.10: Babadan algılanan ebeveynlik stilleri ile duygusal ve davranışsal özerklik ilişkisi.....	85

Tablo 3.11: Ebeveynlik stilleri (ikili boyut) ile yaratıcılık ilişkisi.....	87
Tablo 3.12: Anneden algılanan ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık ilişkisi	87
Tablo 3.13: Babadan algılanan ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık ilişkisi.....	88
Tablo 3.14: Davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve toplam özerklik puanları ile yaratıcılık ilişkisi.....	89
Tablo 3.15: Özerklik, yaratıcılık, esneklik ve kararlılık arasındaki ilişkiler	89
Tablo 3.16: Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide esnekliğin aracı rolü	90
Tablo 3.17: Özerklik verilen ve verilmeyen ergenlerin manipülasyon kontrol sonuçları.....	91
Tablo 3.18: Özerklik verilen ve verilmeyen ergenlerin manipülasyon kontrol sonuçları.....	92
Tablo 3.19: Özerklik verilen ve verilmeyen ergenlerin deney sonrası algısal ölçüm sonuçları.....	92
Tablo 3.20: Özerklik sağlanan ve özerklik sağlanmayan gruptaki ergenlerin yaratıcılık puanları	93
Tablo 3.21: Özerklik (değişimlenmiş), yaratıcılık, esneklik ve kararlılık arasındaki ilişkiler	94
Tablo 3.22: Özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık arasındaki ilişkide esnekliğin aracı rolü	95
Tablo 3.23: Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide kararlılığın aracı rolü.....	95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Algılanan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler.....	3
Şekil 1.1: Ebeveynlik stilleri ve özerklik ilişkileri	27
Şekil 1.2: Ergenlerde ebeveynlik stilleri ve yaratıcılık ilişkileri	30
Şekil 1.3: Bağımlılık ve bağımsızlık olarak özerklik	43
Şekil 1.4: Özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde esneklik ve kararlılığın aracı rolü	46
Şekil 3.1: Özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde esnekliğin aracı rolü.....	90
Şekil 3.2: Özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık ilişkisinde esnekliğin aracı rolü.....	94
Şekil 3.3: Özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık ilişkisinde kararlılığın aracı rol	95

GİRİŞ

Ranjit ve Natarajan (2013)'a göre ergenlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında fiziksel, bilişsel ve sosyal değişimlerle kendini belli eden bir geçiş evresidir. Bu dönemde maruz kaldıkları özellikle birçok fiziksel ve bilişsel değişimin yanında ergenler, toplumda yeni haklar ve sorumluluklarla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Diğer yandan, ergenlik döneminde yaşanan hızlı fiziksel, bilişsel ve sosyo-duygusal değişimin ve edinilen yeni hakların ve sorumlulukların ortaya çıkışıyla paralel olarak özerklik gelişimi de hız kazanmaktadır. İçinde bulunulan koşullar, özellikler ve yaşanan değişimler, bireyin ergenlik yıllarında daha çok kendine yetme ve özgür bir birey olma yaşantılarıyla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bununla beraber, ergen hem daha özerk olmak istemekte, hem de farklı alanlarda yaşanan değişimler ergenin özerkliği için temel teşkil etmektedir. Ayrıca, ergenin duygu ve davranışlarının düzenlenmesi, benlik ve kimlik gelişimi sürecinin hızlanmasıyla beraber, kendi kararlarını alma potansiyeli artmaktadır. Ergenlik boyunca kendini gösteren bütün bu etkenler özerklik kavramını ergenlik ve yetişkinlik arasında önemli bir yere koymakta ve temel bir gelişimsel görev haline getirmektedir (Steinberg 2013).

Ergenlik döneminde özerkliğin gelişimi bireyin yetişkin olma sürecinde önemli bir ögedir. Bu dönemde birey gelişimin etkisiyle ebeveynlerinden uzaklaşmaya ve çocukluk dönemindeki ebeveyn-çocuk ilişkisinden vazgeçmeye başlar. Bir birey olarak var olma ve bağımsız olma ihtiyacı bu dönemde önem kazanmaya başlar. Özerklik düzeyinde sahip olunan yeterlilikler sayesinde çevresiyle olan ilişkisine dair daha olumlu ve olgun bir izlenim edinmeye başlayan ergen, aynı zamanda çevrenin sağladığı destekle özerklik düzeyini daha fazla geliştirme konusunda motive olacaktır. Bu noktada ebeveynlerin ergene yönelik teşvik edici ve destekleyici tutumlarının önemi ortaya çıkmaktadır. Özerkliğin hem ayrışma hem de bir bireyleşme süreci olduğu düşünüldüğünde, yaşanacak olan bu süreçlerin bebeklik ve çocukluk dönemindeki

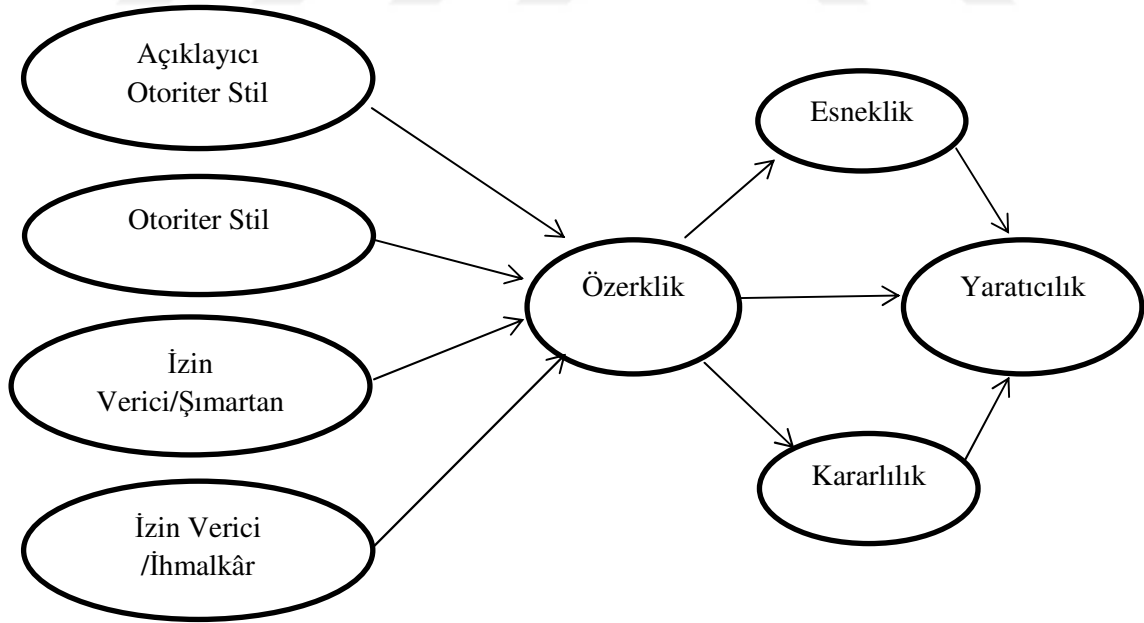
gelişim görevlerinde de olduğu gibi anne babaların ebeveynlik stillerinden bağımsız olması düşünülemez. Özerkliğin kazanılması ve sürdürülmesi sürecinde her ergenin, anne babaların ona karşı izleyeceği tutumlara bağlı olarak bu süreci daha sağlıklı ya da daha sağlıklı geçireceği söylenebilir. Her ne kadar ergenlik döneminde aile ile ilişki düzeyinin azaldığı ya da sabit kaldığı, arkadaş çevresiyle olan ilişkinin arttığı gerçeği bilinse de, ergenin 'ben' olarak kendini deneyimleyebileceği bu ortamlarda duygu ve düşüncelerini doğru ifade edebilme ve olumlu davranma gücünü anne babadan alacağı düşünülmektedir. Bununla beraber ergenlik döneminde birey yaşlılarıyla daha fazla aileleriyle ise daha az zaman geçirirler. Buna rağmen çocukların esas değerleri ailelerinkilere daha yakın olmaya devam eder. Bu dönemde gençler dostluk ve arkadaşlık için yaşlılarıyla daha çok birlikte olsalar da ebeveynleri onların hayatında hala önemli olmaya devam etmektedir (Papilia vd. 2004).

Çocukluk ile yetişkinlik arasındaki dönemi kapsayan ve psikolojik, fizyolojik, sosyolojik ve bilişsel birçok değişimi içerisinde barındıran ergenlik döneminde, bir yandan büyüme, olgunlaşma, değişme ve gelişme için yeni fırsatlar ve yaşantılar edinilirken, diğer yandan akademik, kişisel ve sosyal problemlerle karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu dönemde bireylerin karşılaşmış oldukları problemlerin üstesinden gelebilmeleri ve problemleri etkili bir şekilde çözebilmeleri için özerklik ve ebeveyn desteğinin yanında, problem çözme becerileri de oldukça önemlidir (Andrews, Ainley ve Frydenberg 2004). Bununla beraber, sürekli değişimin ve rekabetin egemen olduğu bir dünyada yaşamını sürdürmek zorunda olan ergenlerin kendi içlerinde de geçirdikleri değişime uyum sağlama sürecinde yaşadıkları sorunlara çözüm yolları bulabilmeleri, problem çözmede önemli bir faktör olan 'yaratıcı düşünce' ile mümkün olmaktadır (Davaslıgil 1991).

Yaratıcılık kavramı, toplumun düşünsel, bilimsel, sosyal ve teknolojik açıdan ilerlemesinin önünü açacak bireylerin yetiştirilmesi sürecinde büyük önem arz etmektedir. Tarihsel süreçte toplumsal hayata ve insanlığın yararına katkı sağlayan her yeni icat ve gelişimin arkasında yaratıcı düşünebilen zeki bireylerin olduğu görülmektedir. Ayrıca, yaratıcılık kavramının bütün yönleriyle incelenmesi, yaratıcı düşünebilen kişilerin kişilik yapılarının ve düşünme süreçlerinin ortaya çıkarılması,

eğitim ortamlarının yaratıcılığı teşvik edici olup olmadığının belirlenmesi üzerinde durulması gereken konulardır.

Literatürde ebeveyn stilleri, özerklik ve yaratıcılık konusunda araştırma bulunmamaktadır. Bunun yanında ergenlerde özerkliğin yaratıcılığı nasıl etkileyeceği veya ne yolla etkileyeceği önemli bir araştırma sorusudur. Bütün bu süreçler göz önünde bulundurulduğunda bu araştırmanın temel amacı, özellikle ülkemizde en az ele alınmış konularından biri olan ergenlik döneminde algılanan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkileri incelemek ve özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve kararlılığın aracı rolünü sınamaktır. Ayrıca ergenlerin algılanan ebeveynlik stillerinin, duygusal ve davranışsal özerkliklerinin ve yaratıcılıklarının çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, anne baba birliktelik durumu, anne baba eğitim düzeyi, ailenin ekonomik refah düzeyi ve aile yapısı) göre farklılaşma düzeyinin saptanmasına odaklanılmıştır. Bu genel amaçlar doğrultusunda aşağıdaki model tanımlanmıştır.

Şekil 1. Algılanan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler

Temel varsayımların analizleri sunulmadan önce, literatür kısmında genel anlamıyla çocuk yetiştirme stillerine ve farklı ebeveynlik modellerine, özerklik kavramına ve özerklik gelişimini açıklayan kuramsal yaklaşımlara, yaratıcılık kavramına, önemine ve yaratıcılık ile ilgili kuramsal yaklaşımlara sırasıyla değinilecektir. Ardından araştırmayla ilgili veriler ortaya konulacak ve bulgular literatür çerçevesinde tartışılacaktır.

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde çocuk yetiştirme stilleri, özerklik ve yaratıcılığa ilişkin kavramsal ve kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Kuramsal alt yapı ve değişkenler arası ilişkileri inceleyen çalışmalar alt başlıklar halinde sunulmuştur.

1.1. Ebeveynlik Stilleri

1.1.1. Ebeveynlik Stillerini Tanımlamaya Yönelik Kavramsal Yaklaşımlar

Çocuk yetiştirme stilleri, çocukların gelişimsel süreci kapsamında son 30-40 yıldır araştırmacıların ilgisini çeken bir konu olmuş ve bu konuda onlarca çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda farklı araştırmacılar tarafından farklı isimler kullanılmıştır. İlgili alanyazın incelendiğinde çocuk yetiştirmeye dair ebeveynlik tutumları, uygulamaları ve stilleri kavramlarının ön plana çıktığı ve bu kavramların bazen birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. Bu nedenle olası bir kavram kargaşasını engellemek adına bu kavramların ne anlam ifade ettikleri üzerinde durulacaktır.

Alanyazın incelendiğinde çocuk yetiştirme konusunda tutum kavramı en yaygın kullanılan terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Budak (2003)'a göre tutum; insan davranışı açısından, dolayısıyla psikoloji bilimi içerisinde taşıdığı büyük önemden ötürü

tanımlanması zor kavramlardan biridir. En genel tabiriyle tutum, kişinin belli bir insana, nesneye, olaya ya da gruba yönelik olumlu veya olumsuz bir şekilde düşünmesine, hissetmesine veya davranmasına yol açan oldukça istikrarlı bir eğilimdir (Budak 2003). Kağıtçıbaşı (2006)'na göre tutum gözleyebildiğimiz ya da ortaya koyduğumuz bir davranış değildir, kişiyi davranışa hazırlayan bir eğilimdir. Bu bağlamda anne-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları için bireylerin anne ve baba olarak rollerini ele alışları ve bu rollere verdikleri tepkilere yansıyan bir iç dinamiktir diyebiliriz.

Ebeveyn uygulamaları ise, ebeveynlerin çocuklarını belli amaç ve hedefler koyarak sosyalleştirmek için kullandıkları belirli davranışlardır (Darling ve Steinberg 1993). Bu uygulamalara, çocuklarının okul başarısını arttırmayı amaçlayan anne babaların, okul faaliyetlerine aktif katılımlarını, çocuklarının ödevlerine yardım etmelerini, ders seçim süreçlerine dahil olmalarını, aldıkları notları, derse katılıp katılmadıklarını ve ders başarılarını takip etmelerini, onları arkadaşlık ilişkileri ve diğer sosyal konularda yüreklendirmelerini örnek olarak verebiliriz (Spera 2005).

Darling ve Steinberg (1993), ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin, çocukların kişilik ve sosyal gelişim süreçlerine etkisini daha detaylı olarak anlayabilmek için, çocuk yetiştirme stilleri ve uygulamaları arasında bir ayrım yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu ayrıma göre çocuk yetiştirme stilleri, ebeveynlik uygulamalarından daha kapsamlı olarak ebeveynlerin çocuklarını yetiştirdiği duygusal ortam ya da bağlam olarak tanımlanmıştır (Darling ve Steinberg 1993). Bir diğer deyişle, ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim içinde olduğu genel bağlam, tutum, davranış ve uygulamaları çocuk yetiştirme stilleri olarak tanımlanmaktadır. Çocuk yetiştirme stillerine, Baumrind'in üçlü sınıflaması'nın yanında, Maccoby ve Martin'in iki boyutlu modeli kapsamında ortaya çıkan ebeveynlik stilleri örnek verilebilir. Darling ve Steinberg (1993)'e göre, çocuk yetiştirme stilleri ve uygulamaları arasında bir ayrıma gidilmesi, bireyler arası sosyal ve kültürel farklılıkların nedenlerinin ve aile içindeki farklı yaşlarda olan çocukların özelliklerinin çocuk yetiştirme stiline etkisinin araştırılmasına da yardımcı olacaktır (Yılmaz 1999).

Özetle, ebeveynlik uygulamaları ve stilleri arasındaki farkları vurgulamak gerekirse, ebeveynlik uygulamaları neticesinde anne baba tarafından çocukta belli davranışların ortaya çıkması beklenirken, ebeveynlik stillerinde böyle bir beklenti söz konusu değildir; çünkü ebeveynlik stilleri, direk belli bir amaca yönelik değildir; daha geniş ya da kapsayıcı bağlamları içeren tutum ve uygulamalardır. Ebeveynlik uygulamalarında daha çok davranışın içeriğinin ve yapılış sıklığının ne olduğu önem kazanırken, ebeveynlik stillerinde ana baba ve çocuk arasındaki etkileşimin kalitesi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, ebeveynlik uygulamalarının çocuklar üzerindeki etkileri sosyoekonomik durum, etnik çeşitlilik ve kültürel süreçlere göre farklılık gösterirken bu durum ebeveynlik stilleri için söz konusu değildir (Yılmaz 1999). Son olarak yapılması gereken diğer bir ayrım olan anne-babaların çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumları bahsedildiği üzere bireylerin anne ve baba olarak rollerini ele alışları ve bu rollere verdikleri tepkilere yansıyan bir iç dinamikken, ebeveynlik stilleri anne-babaların tutumlarından çocuklarına yansıyan ve onların üzerinde etkilerini gözlemledikleri şekil verme gücüdür.

Bu araştırmada Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'nin kullanılması ve stil (tarz) sözcüğünün tutum ya da uygulama sözcüklerinden daha geniş bir anlamı ifade etmesi, kültürden daha bağımsız olarak düşünülebilmesi, tutum ve uygulama kavramlarına göre davranışı öngörmeye daha fazla olanak tanımasından dolayı stil sözcüğü tercih edilmiştir. Ancak yararlanılan kaynaklarda tutum, tarz ve uygulama gibi kavramlar da yer aldığından, alıntılarda bu kavramlar da kullanılmıştır.

1.1.2. Ebeveynlik Stillere İlişkin Öne Sürülen Modeller

Anne-babaların çocuk yetiştirirken izledikleri yol ve içselleştirdikleri etkileşim biçimleri; bu süreçlerin çocuklar üzerindeki yaşam boyu etkisi, sosyal ve gelişimsel psikoloji araştırmalarında her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bölümde, sıkça söz edilen çocuk yetiştirmenin kuramsal alt yapısına değinilecektir.

1.1.2.1. Psikodinamik Model

Psikodinamik Kuram'ın öncüsü Freud, çocuğun psikososyal gelişiminde ebeveyn tutumlarının önemi üzerinde durmuştur. Kişilik gelişimi sürecinde özellikle yaşamın ilk beş yılının önemine ve çocuğun ebeveynleriyle kurduğu ilişki biçimlerine vurgu yapmıştır (Yeşilyaprak 2003). Bu dönemde çocukların çevreyle –özellikle anne baba ile- etkileşimleri ve deneyimleri, sosyo-duygusal gelişimleri ve yetişkinlik dönemindeki ruh sağlığı açısından değer taşımaktadır (Arı 2005).

Psikodinamik model, gelişim sürecini açıklarken biyolojik faktörlere dikkat çekmektedir. Ayrıca, çocuğun kendi libidinal ihtiyaçları ve anne babasının beklentileri arasında yaşadığı çatışmanın yanında, yaşla beraber anne babasının beklentileri ve toplumsal beklentiler arasında da çatışma yaşadığını savunmaktadır. Bunun yanı sıra çocuğun libidinal ihtiyaçları ile aile bireyleri arasındaki etkileşimin çocuğun gelişimindeki bireysel farklılıkları belirlediğini iddia etmektedir. Anne baba ile çocuk arasındaki duygusal bağa ilişkin farklılıkların olması, çocuk yetiştirme sürecine dair aileden aileye farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmakta ve bu da ebeveyn tutumlarındaki farklılığa bağlanmaktadır (Darling ve Steinberg 1993). Dolayısıyla toplum içerisinde anne-baba tutumlarının farklılık göstermesi, farklı kişilik yapısına sahip çocukların yetişmesine neden olmaktadır (Yılmaz 2000).

1.1.2.2. Davranışçı Model

Davranışçılara göre, çocukların gelişim sürecinde bireysel farklılıklarının ortaya çıkmasının nedeni birbirinden farklı çevresel tepkilere maruz kalmalarıdır. Davranışçılar, çevreden gelen pekiştirecin çocuğun kişilik ve sosyal gelişiminde ne gibi değişikliklere neden olduğuyla ilgilenmiştir. Çocukların istedik ya da istenmedik öğrenmelerini ve tutumlarını çevresinden aldığı bu pekiştireçlerin belirlediğini savunmaktadırlar. Bu sebeple, çocukların öğrenmelerinde ve kişilik gelişiminde belirleyici nokta ebeveyn tutumlarıdır (Yılmaz 2007). Bununla beraber, davranışçı kuramcılar davranışların tutumlardan daha önemli olduğunu vurgulayarak, anne baba

tutumlarını anne baba davranışları açısından gruplandırmışlardır ve tutumdan ziyade davranışı ön plana çıkarmışlardır (Yılmaz 2000).

Hem psikodinamik hem de davranışçı model açısından bakıldığında çocukların kişilik gelişiminde ve sosyalleşmesinde, ebeveyn inançlarının, ebeveyn tutum ve davranışlarının ve çocuk ile kurulan iletişim şeklinin önemli bir yer tuttuğu göze çarpmaktadır.

1.1.2.3. Baumrind'in Üçlü Sınıflandırması

Baumrind çocuk yetiştirme tarzları konusunda birçok araştırma yapmıştır (1967, 1968, 1971a, 1971b, 1972). Baumrind, bu çalışmalarında ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim biçimini ve neticesinde çocuğun sosyalleşme sürecini incelemek istemiştir. Bu amaçla, okul öncesi dönemde yer alan çocuklar ve bunların aileleriyle çalışmaya başlamış ve ev ortamlarında aileye ilişkin gözlemlerde bulunmuştur. Bu çalışmalar neticesinde Baumrind (1967, 1968), anne babalar ve çocukları arasındaki etkileşimi içeren üç farklı davranış tarzı ortaya koymuştur. Bunlar, 'otoriter, demokratik ve izin verici' ebeveynlik tarzlarıdır Baumrind'in çalışmaları ve bu üçlü sınıflaması çocuk yetiştirme süreci ile ilgili yürütülen çalışmalar için hem teorik bir temel hem de bir başlangıç niteliğindedir (Sümer ve Güngör 1999; Yılmaz 1999).

Yılmaz (1999), çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin kuramsal yaklaşımları derlediği çalışmasında, Baumrind'in anne babaların çocuk yetiştirme sürecinde benimsediği stillerle ilgili dört boyut tespit ettiğini belirtmektedir. Bunlar; ebeveyn kontrolü, iletişimde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım/destek boyutlarıdır. Ebeveyn kontrolünde, anne babaların çocukların davranışları üzerindeki kontrolleri anlatılmak istenmektedir. İletişimde açıklık boyutu, anne baba ile çocuk arasındaki iletişimin eşitliği, çocuğun fikirlerine gösterilen saygıyı ve değeri, çocuğa herhangi bir kısıtlama getirileceğinde yapılan açıklamaları kapsamaktadır. Olgunluk beklentisi boyutunda, ebeveynlerin, çocukların davranışlarında olgunlaşmalarını ve başarılı olmalarını ne derece destekledikleri vurgulanmaktadır. Bakım/destek boyutunda ise, anne baba

tarafından çocukların ihtiyaçları karşılanırken ve kurulan iletişimde ne derece sıcak, yakın, samimi ve sevecen davranıldığı ifade edilmek istenmektedir (Yılmaz 1999).

Yılmaz (1999)'ın çalışmasında yer verilen ve aşağıda da belirtilen tabloda (bkz. Tablo 1.1) çocuk yetiştirmeye ilişkin Baumrind tarafından öne sürülen boyutların etkileşimi ve oluşan çocuk yetiştirme stilleri gösterilmektedir. Her ebeveynlik stili, farklı ebeveyn davranışlarını ve uygulamalarını ifade etmektedir. Bu sınıflandırmaya göre; yüksek ebeveyn kontrolü ve olgunluk beklentisine sahip ve açık iletişim ve bakım boyutlarında ise düşük olan anne babalar, otoriter olarak nitelendirilmektedir. Bütün boyutlara (kontrol, açık iletişim, olgunluk beklentisi ve bakım) yüksek derecede sahip olan anne babalar, 'demokratik' olarak adlandırılırken; bir yandan düşük kontrol ve olgunluk beklentisine sahipken, açık iletişim ve bakım boyutlarında yüksek olan anne ve babalar, izin verici anne babalar olarak nitelendirilmektedir (Baumrind 1971b).

Tablo 1.1: Baumrind'in sınıflaması (Akt. Yılmaz 2000)

	Kontrol		Açık iletişim		Olgunluk beklentisi		Bakım	
	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük	Yüksek	Düşük
Otoriter	X				X			
Demokratik	X		X		X		X	
İzin verici			X				X	

Otoriter ebeveynler, büyük oranda yönlendirici, statü yönelimli ve itaate önem veren ailelerdir (Baumrind 1991). Çocuklarının davranışları üzerinde kontrol kurmaya çalışırlar. Otoriter ailelerin çocukları diğer insanlara bağımlı bir örüntü sergilerler. Ebeveynin çocuğunu sıkı bir şekilde denetlediği bu stilde, çocuktan ziyade merkezde yetişkinin bizzat kendisi vardır (Maccoby ve Martin 1983). Otoriter aileler demokratik ailelerle karşılaştırıldığında çocuklarına daha az bağımlılık ilişkisi sergilerler. Bu ailelerde çocuklar tarafından kurallara uyulmadığında ceza devreye girer. Çoğunlukla kendi ebeveynlerinden devraldıkları düzeni devam ettirmeye çalışırlar. Ebeveynler çocuklarının fikirlerine değer vermezler, onlarla görüş alışverişinde bulunmazlar; daha çok söyledikleri her şeyi çocuklarının sorgulamadan kabul etmelerini beklerler (Baumrind 1991). Onların bireysel haklarının çok az olduğu fikrini benimserler; diğer yandan da sorumluluklarının yetişkinler kadar çok olduğu düşüncesini savunurlar (Baumrind 1980).

Demokratik anne babalar bir yandan çocukları üzerinde disiplin ve kontrol sahibiyken, diğer yandan onlar adına karar almaları gerektiğinde kararlarının nedenlerini anlatırlar ve kararlarında esneklik gösterebilirler (Baumrind 1991). Ayrıca, bu anne babalar çocuklarına karşı talepkar ve kural koyucuyken, onları merkeze de oturtmaktadırlar (Baumrind 1989). Onlar için çocuklarını disipline etme sürecinde önemli olan, çocuğun kendini düzenlemesi, yaşam sorumluluğunu alabilmesi ve işbirlikçi bir tutum içinde olmasıdır. Çocuklarını ceza verici bir tutumla değil, destekleyici bir tarzda disipline etmeyi seçerler. Çocuklarının ihtiyaçlarına duyarlılık, onlara karşı sıcak ve ilgili olmak ve onları dinlemek demokratik ailelerde sık rastlanır. Aileyi ilgilendirecek bir karar alınması gerektiğinde, çocukların görüşlerine de değer verilir (Baumrind 1991). Son olarak demokratik anne babalar çocuklarının kişisel özelliklerine, biricikliğine değer verirler, kendilerine benzetmeye çalışmazlar, bunun yerine onlarla tamamlayıcı tarzda bir ilişki kurmaktadır (Baumrind 1980).

İzin verici stile sahip anne babalar incelendiğinde, bu anne babaların çocuklarına karşı gereğinden fazla özgürlük tanıdığı ve çocukların her türlü davranışlarını kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri görülmektedir. Anne babalar çocukları üzerinde kontrol sağlamazlar, onlara sınır koymazlar, ancak onlara karşı sevecen ve sıcaktırlar (Baumrind 1991). Çocuklarının yetişkinler kadar çok haklara sahip olduklarını fakat sorumluluklarının bu süreçte oldukça az olduğunu düşünürler ve bu tutumlarını davranışlarına yansıtırlar (Baumrind 1980).

Ebeveynlik stilleri içinde çocukların farklı gelişimsel alanlarda yeterli hale gelmelerinde en etkili stilin demokratik stil olduğu ileri sürülmüştür (Baumrind 1971b). Baumrind (1978)'e göre, sosyal yeterlilik, çocukların sosyal sorumluluk alması, özerk bireyler olması, başarı yönelimli olmaları ve yaşam enerjilerinin olması olarak tanımlanmıştır. Ona göre, demokratik stile sahip anne babalar, sosyal yeterliliği yüksek çocuklar yetiştirmektedir. Baumrind (1971b) ayrıca, demokratik stilin benimsendiği ebeveynliğin, erkek çocuklar için sosyal sorumluluk ile, kız çocuklar içinse özerklik ve hedef yönelimli olma ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

1.1.2.4. Maccoby ve Martin'in (1983) Dörtlü Tipolojisi

Maccoby ve Martin (1983), ebeveynlik stilini duyarlılık/kabul ve talepkarlık/kontrol olmak üzere iki boyut açısından ele almışlardır. Duyarlılık ve kabul boyutu; ailenin çocuğun belirli istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olması; anne babanın bireyselliğini, kendini düzenleme yeterliliğini ve kendine güvenini çocuğuyla paylaşması, ayrıca çocuğa sağlanan destek ve sıcaklık düzeyi ile ilişkilidir. Kontrol ve talepkarlık boyutu ise, anne babanın çocuklarının ailenin bir parçası olması için taleplerde bulunması, olgun davranış sergilemeleri için disiplin ve denetim sağlamalarını içerir. Anne babalar duyarlılık ve talepkarlık boyutları açısından birbirinden farklı düşünmektedir. Bazı aileler çocuklarına karşı çok umursamaz/reddedici olurken, bazı aileler tam tersine çok sıcak ve destekleyici olabilmektedir. Bazıları çocuklarından çok şey talep ederken, bazıları çocuklarına fazla özgürlük tanıyabilmektedir (Steinberg 2007).

Maccoby ve Martin (1983) iki boyutun kombinasyonundan dört tür ebeveynlik stili elde etmişlerdir. Baumrind (1971b)'in üçlü ayrımını genişleterek ve Baumrind'in üçlü sınıflamasında yer alan izin verici ebeveynlik stilini izin verici/şımartıcı ve izin verici/ihmalkar stil şeklinde ikiye ayırmışlardır. Maccoby ve Martin (1983)'in iki boyutun kombinasyonundan elde ettiği dört tür ebeveynlik stili modeli Tablo 1.2'de verilmektedir.

Tablo 1.2: Maccoby ve Martin (1983)'in iki boyutlu sınıflaması ve dörtlü tipolojisi

		Duyarlılık / Kabul / İlgi	
Talepkarlık / Kontrol	Yüksek Düşük	Yüksek	Düşük
		Demokratik İzin verici-şımartıcı	Otoriter İzin verici-ihmalkar

Bu sınıflamaya bakıldığında otoriter ebeveynler çocuklarına karşı bir yandan talep ve kontrol edici davranışlar sergilerken, diğer taraftan duyarsız-ilgisiz ve reddedici davranmaktadırlar. Bir başka deyişle otoriter anne-babalar, üst düzeyde kontrol/talebe sahiptirler ve düşük düzeyde duyarlılık/kabul/ilgi gösterirler. Çocuklarının bazı ihtiyaçları olduğunun ve bunların karşılanması gerektiğinin farkındadırlar, ancak bu ihtiyaçların rahat ve açık bir şekilde ortaya konulmasına karşı ve duyarsızdırlar.

Çocuklardan kriz durumlarında hiç konuşmaması, olaya müdahil olmaması beklenir. Ailede kurallar ebeveynler tarafından koyulur ve bu kurallar kesinlikle tartışmaya açık değildir. İtaat ve otorite son derece önemlidir. Bu hususlarda problem yaşanırsa ciddi cezalar uygulanır (Maccoby ve Martin 1983).

Demokratik ebeveynler, her iki boyut açısından da üst düzey özellik gösterirler, çocuklarına karşı hem talep ve kontrol edici, hem de duyarlı ve kabul edici davranışlar sergilerler. Bu tarz ailelerde istek ve duyarlılık arasında bir denge bulunmaktadır. Çocuklardan olgun davranışlar beklenir. Ancak bununla birlikte gerektiğinde açık bir şekilde-birlikte belirlenmiş kurallara uyulması da istenir. Aile içerisinde iletişim kanalları açıktır. Çocuklar kendini ifade etmesi konusunda cesaretlendirilir ve çocukların görüşlerine önem verilir. Ayrıca, çocukların bağımsızlığı ve özerkliği desteklenir. Her iki tarafın da birbirlerine karşı olan hak ve sorumlulukları tanınır (Maccoby ve Martin 1983).

Maccoby ve Martin (1983)'in ortaya koydukları çocuk yetiştirme tarzları bakımından Baumrind'in sınıflamasından farkı, izin verici tarzı, izin verici/şımartan ve izin verici/ihmalkâr olmak üzere ikiye ayırmasıdır. İzin verici/şımartan ebeveynler üst düzeyde duyarlılık/kabul/ilgi ve düşük düzeyde kontrol/talebe sahiptirler. Diğer taraftan izin verici/ihmalkâr ebeveynler her iki düzeyde de düşük düzeyde özellik gösterirler.

İzin verici/ihmalkâr tarz, demokrat tarzın karşıtı olarak sınıflandırılabilir. Bu tarza sahip ebeveynler çocukları ile aralarına mesafe koyma eğilimindedirler, çocuklarına ayıracakları zamanları ve enerjileri yoktur, onlara karşı ilgisizdirler, aynı zamanda çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler. Bu ebeveynler çocuklarının sadece yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılarlar fakat onlara duygusal açıdan yakınlık göstermezler ve onların okulla ilgili ya da okul dışı faaliyetleriyle ilgilenmezler. Yapılan çalışmalarda ebeveynin ilgisi ile çocukların kişilik gelişimi arasında ilişki bulunmuş ve çocuğuyla ilgilenmeyen ebeveynlerin çocuklarının saldırganlık eğiliminin fazla, okulda başarısız, duygusal kontrolü zayıf ve içki ve sigara içmeye erken yaşlarda başlayan çocuklar olduğu görülmüştür (Kurdek ve Fine 1994; Steinberg vd. 1989; Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling 1992). Maccoby ve

Martin (1983)'e göre eğer ebeveynin çocuğuna karşı olan bu tutumu çok erken yaşlarda başlarsa, çocuğun bilişsel ve sosyal gelişiminde gerilikler görülebilir.

İzin verici/şımartan tarz da otoriter tarzın karşıtı olarak sınıflandırılabilir. Bu durumda bu tarzı benimseyen ebeveynler çocuklarına sevgilerini gösterirler, sıcak ve ilgili davranırlar bununla birlikte herhangi bir kısıtlama ve kontrol uygulamazlar; çocuklarının kendi kendilerine verdikleri kararları uygulamalarına izin veren bir tutum sergilerler. Çocukların davranışlarını şekillendirmek yerine, kendilerini çocuklarına ihtiyaç anında kaynaklık edecek biri olarak görürler (Maccoby ve Martin 1983). İzin verici/şımartan ebeveynlerin çocukları genel olarak saldırganlıklar, bağımsızlık ve sorumluluk almaktan yoksundurlar (Maccoby ve Martin 1983). Ancak, bazı araştırma bulguları izin verici ebeveynlerin, ergenlerin kişisel özerkliğine daha çok olanak tanıdıklarını da göstermektedir (Smetana 1994).

Çocuk yetiştirme ile ilgili yapılan sınıflamaların içinde Maccoby ve Martin (1983)'in, Baumrind (1966, 1971a)'in üçlü sınıflamasından esinlenerek geliştirdiği iki boyut ve dördümlü tipolojisi yaygın olarak kabul gören sınıflama olarak göze çarpmaktadır. (Garcia ve Gracia 2009). Yürütülen tez çalışmasında da bu sınıflandırma kullanılacaktır.

Özetle, tüm bu kuramlar çerçevesinde çocuğun gelişimi ve kişilik oluşumunda, davranış biçimlerinde ve problemlerinde anne-babanın davranış, tutum ve çocuk yetiştirme biçimlerinin büyük etkisi söz konusudur. Bu etkinin önemi nedeniyle anne-babaların çocuk yetiştirme biçimleri üzerinde etki eden süreçlere de göz atmak faydalı olacaktır.

1.1.3. Ebeveynlik Stillerini Etkileyen Faktörler

Çocuk yetiştirme yöntemlerinde çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Makro düzeyde kültürler ve alt kültürler; mikro düzeyde ise aileler ve bireyler arasındaki farklılık çocuk yetiştirmeyi etkilemektedir (Dönmezler 1999). Aşağıda çocuk yetiştirme sürecini etkileyen etmenler genel hatlarıyla sunulmuştur.

1.1.3.1. Anne Babanın Ruhsal Durumu

Gondali ve Silverberg, yaptıkları araştırmalar sonucunda depresyon, kaygı, değersizlik gibi duygusal sorunlar yaşayan anne babaların ebeveynlik sürecinde daha verimsiz ve rollerinde daha başarısız olduklarını belirtmiştir (Akt. Steinberg 2007). Örneğin, annenin çocuğa karşı aşırı koruyucu olması, annedeki ruhsal bir bozukluğun neticesi olabilir. Şizofren bir anneyi göz önüne getirdiğimizde, anne düşünce ve ruhsal işlev bozukluğunun yanında aşırı paranoid dünyası nedeniyle çocuğunun üzerine aşırı düşebilir (Ekşi 1990).

Levy'e göre, annedeki bastırılmış bilinçdışı düşmanlık ve itme gibi duyguların varlığı annenin çocuğa yönelik tutumlarını belirleyebilir. Anne kendisinde var olan hoş olmayan duygularını tanıma gerçeği ile karşı karşıya kaldığı, ancak bu duygularla yüzleşmek istemediği zaman bu duygularını bilinçdışında bastıracaktır. Bastırılan bu duygular bilinçdışında ödünleyici duygularla yer değiştirecek ve anne "reaksiyon formasyon" denilen psikolojik bir savunma içerisine girecektir. Anneler bilinçdışında çocuklarından birine karşı kendi içlerindeki olumsuz bir duyguyla çatışma yaşarken, hoş olmayan duyguyu bastırmaya, itmeye ve görmezden gelmeye çalışırken, aşırı koruyucu ya da aşırı şımartıcı bir tavır içine girebilir. Çocuklarına karşı annenin bu aşırı düşkünlüğü sanki çocuklarını gerçekte ne kadar fazla sevdiklerini kendilerine kanıtlamak içindir. Bu durum, özellikle sevgi ve nefret duygularının bir arada bulunduğu ve bu kişilerin sevdikleri bir kimseden aynı zamanda nefret de edebileceklerini reddettikleri zaman ortaya çıkmaktadır (Akt. Ekşi 1990).

Araştırma sonuçlarına göre mutsuz bir çocukluk yaşantısı geçiren ebeveynlerin kendi evlilik yaşamlarında da ciddi aile problemleri yaşadıkları, çocuklarını örseleyebildikleri, boşanma gibi olaylara zemin hazırladıkları görülmüştür. Olayları uzun dönem izleyen araştırmalara göre kötü çocukluk geçirmiş anne babaların, planlama ve problemlerle baş etme becerisinde zorlandıkları, çocuklarının ihtiyaçlarına daha az duyarlı oldukları, çabuk öfkelenip dürtüsel hareketlerde bulundukları görülmüştür. Ayrıca, anne babalarında depresyon, anksiyete gibi ruhsal bozukluk bulunan çocuklar kendileri anne ya da baba olduklarında benzer bozuklukların

kendilerinde de ortaya çıkma olasılıkları artmaktadır. Anne babaların davranışı, içinde büyüdüğü aile ortamından ve geniş sosyal çevreden etkilenmektedir (Ekşi 1990).

1.1.3.2. Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

Sosyo-Ekonomik düzey, ebeveyn tutum ve davranışlarını pek çok açıdan etkilemektedir. Araştırmalar sonucunda aynı sosyoekonomik düzeydeki annelerin tutumlarının da benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki, orta sosyoekonomik düzeydeki ailelerde çocuk merkezli, kabul edici ve eşitlikçidir. Bunun yanında bu aileler eğitim ve meslek edinme konusunda çocuklarından yüksek beklenti içine girmekte ve bu beklentiler de ergenlik döneminde kaygı oluşturmaktadır. Sosyo-Ekonomik düzeyi yüksek olan aileler çocuklarına sıcak ve ilgili davranmanın yanında, onlar üzerinde kontrolü de elden bırakmazlar. Çocuklarına diğer ailelere göre daha çok özerklik tanıma eğilimindedirler, onların yaşamına daha az kısıtlama getirirler ve onları daha az korurlar. Sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerde ise merkezde çocuklar değil, anne babalar vardır. Diğer ailelere göre çocukların yaşamı üzerinde denetim, onlardan itaat beklentisi, fiziksel ceza, onları küçümseme, bağırma, baskı yapma, alay ve katı disiplin çok daha fazla hâkimdir (Bronstein ve Zlotnik 2008).

1.1.3.3. Anne Babanın Eğitim Durumu

Anne babanın eğitim seviyesi yüksek olan ailelerde daha çok demokratik tutum benimsenme eğilimindeyken, eğitim seviyesinin düşük olduğu ailelerde otoriter tutumun ön plana çıktığı görülmektedir. Anne babaların bilgisizlik ve anlayışsızlıktan dolayı hata yapmaları, çocuklarını kendi yetiştirme tarzlarına göre yetiştirmek istemeleri, çocukların hatalı davranış göstermesine ve gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Tola 2003; Yıldız-Bıçakçı 2004). Ayrıca, yapılan bir araştırmada ilköğrenime sahip olan annelerin orta ve yükseköğrenime sahip olan annelere göre daha aşırı koruyucu, geçimsiz ve sıkı disiplinli bir ebeveyn tutumuna sahip oldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla düşük eğitim seviyesine sahip olan annelerin çocuk yetiştirme sürecinde daha olumsuz tutumları benimsedikleri söylenebilir (Demiriz ve Öğretir 2007). Buna ek olarak, düşük eğitim düzeyinde olanların çocuklarını disipline etme

yöntemi olarak daha çok fiziksel ceza uyguladıkları; yüksek düzeyde eğitim almış annelerin ise daha çok destekleyici ve çocuk merkezli bir anne baba tutumuna sahip oldukları söylenebilir (Bornstein ve Zlotnik 2008).

1.1.3.4. Anne Babanın Çocuğuna İlişkin Tasarımı (Beklentisi)

Anne babanın, dünyaya gelecek olan çocuklarına dair tasarımları ile geldikten sonra çocuğun özellikleri arasındaki uyumsuzluk, onlarda hayal kırıklığına neden olabilmekte ve çocuğa karşı reddedici bir tutum geliştirmelerine neden olabilmektedir. Reddetme tavrı da çocukların sevgisiz ve ilgisiz bir tutuma maruz kalmalarının önünü açabilmektedir (Duru 1995; Saruhan 1996).

Kültürel faktörler de çocuğa ilişkin beklentileri beslemektedir. Özellikle Türk kültüründe genel tablo, çocuktan anne babanın hatta özellikle babanın mutlak otoritesi altında olmasının, anne babaya itaat etmesi ve bağımlı olmasının beklendiğini göstermektedir. Aile ve çevresi tarafından bireyin kendi kararlarının sorumluluğunu almasını engelleyen bu etmenler, çocuğun içsel denetimin gelişmesini engelleyecektir, yani çocuk kendi benliğini düzenlemede zorluklar yaşayacaktır (Kağıtçıbaşı 1996).

Diğer yandan Demirtaş (1999)'ın anne babaların doğacak çocuklarına yönelik beklentilerini incelediği araştırmasında, anne babaların çocuklarının kendilerine karşı bağımlı ve itaatkâr olmasını istedikleri anlayışının tersine, çocuktan bağımsız, kendi ayakları üzerinde durabilen yani özerk bir birey olmasını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda anne babalar çocuğun sağlıklı, namuslu, özgüvenli, dürüst ve güvenilir olmasını da istemektedirler (Demirtaş 1999).

1.1.3.5. Annenin Çalışma Durumu

Annenin çalışması, ebeveyn stilleri ve çocuk davranışları arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalarda, çalışan annelerin çalışmayan annelere göre daha demokratik olduğu ve daha az stresli davranışlar sergilediği görülmüştür. Ayrıca, çalışan annelerin çocuklarının akademik başarılarının ve sosyal ilişkilerinin daha yüksek olduğu da gözlenmiştir (Bornstein ve Zlotnik 2008). Çalışma, annenin sosyal destek faktörlerinden

biri olarak düşünülebilir. Çalışan anneler geleneksel çocuk yetiştirme yöntemleri yerine demokratik yöntemleri tercih etme eğilimindedirler. Ancak annenin işinden memnuniyetsizlik duyması, iş yerinde yoğun strese maruz kalması gibi durumlar çocuğu ile olan ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla beraber çalışan anneler çocuğunu ihmal ettiğini düşünerek kendilerini suçlayabilir ve bu durumdan kurtulmak için de aşırı izin verici ya da aşırı koruyucu bir tutum içine girebilirler (Şanlı 2007). Benzer şekilde Yavuzer (2001)'e göre de annenin çalışmasından dolayı, evde olmadığı saatlerde çocuğun bakımı problemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca annenin işinden yorgun ve gergin gelmesi çocukla sağlıklı iletişim kurması ve ona az zaman ayırması anlamına da gelmektedir. Bu durum da kaçınılmaz olarak anneyi çocuğa karşı aşırı şımartıcı ve aşırı hoşgörülü bir tarza götürmektedir.

1.1.3.6. Anne Babanın Kendi Yetiştirme Biçimi

Anne babaların çocuklarına karşı sergiledikleri tutum ve davranışlarının temelinde erken dönem çocukluk yaşantıları ve o yıllarda anne babaları ile olan ilişkileri yatmaktadır (Dönmezler 1999). Ekşi (1990)'ye göre, annenin çocuğa karşı tutumunun belirleyicisi kendi çocukluğundaki aile yaşantısıdır. Anne eğer sevgi, kabul ve sıcaklıktan yoksun bir ailede büyümüşse, çocuklarına bu duyguları aşırı şekilde vermektedirler.

Baltaş (2006), yaptığı araştırmada anne babaları tarafından dayak yiyen ve ceza alan çocukların kendi çocuklarına da aynı şekilde davrandığını belirtmiştir. Haktanır vd. (1999), Türkiye'de anne baba tutumlarıyla ilgili olarak kuşaklar arası karşılaştırma yapmayı amaçladıkları ve 75 araştırmayı inceledikleri çalışmalarında ise; annelerin çocuklarına kendi annelerinden daha demokratik bir tarzda; babaların ise kendi babalarından daha az baskılı ve disiplinli davrandıkları bulunmuştur.

Goleman (1998)'a göre ise bazı anne babalar çocukluklarında ebeveynlerinin keyfi ve insafsız bir şiddetle uyguladıkları davranış ve eğitim tarzını, kendileri anne baba olduklarında aynen tekrarlarlar. Çocukluklarında anneyi mi yoksa babayı mı saldırgan olarak tanımladıklarının önemi yoktur. Kendi çocuklarına karşı aşırı

cezalandırıcı olmalarının yanı sıra, onlara karşı çok da ilgili değildirler. Bu ebeveynlerin zalim ya da çocuklarının kötülüğünü isteyen insanlar olarak etiketlenmeleri doğru değildir, yalnızca kendi ebeveynlerinin anne babalık tarzını sorgulamamaları, onların ebeveynliğini koşulsuz doğru kabul etmeleri bu durumun önünü açmaktadır.

1.1.3.7. Anne Baba Arasındaki İlişki

Çocukların evlilik ilişkisi üzerinde etkilerinin olduğu kabul edilen bir gerçektir. Anne baba arasındaki ilişki çocuklara olan tutum ve davranışı etkilerken, aynı şekilde çocuklar da evlilik ilişkisini etkilemektedir (Yavuzer 1998).

Ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişimin ve ilişkinin sağlıklı ve nitelikli olması eşler arasında uyumun ve mutlu bir aile yaşantısının önünü açmaktadır. Bu aileler çocuklarına karşı daha kabul edicidirler, onları destekleyen bir tutum benimserler. Mutsuz bir evlilik ilişkisi olan eşler ise çocuklarıyla sağlıklı ilişki kurmakta zorluk yaşarlar. Anne ile baba arasındaki uyumsuzluk ve olumsuz durumlar çocuklara da yansımaktadır. Bunun sonucunda anne baba çocuklarına karşı ilgisiz, baskıcı, reddedici ya da aşırı koruyucu olmak gibi sağlıklı olmayan bir tutum içine girebilir (Dönmezler 1999).

Yapılan araştırmalarda babanın varlığının anne çocuk ilişkisini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Eğer anne baba arasındaki ilişki sağlıklıysa anne bu boşluğu bütün ilgi ve sevgisini çocuğa vererek doldurmaya çalışmaktadır. Bu da çocuğun özerk bir kişilik yapısının oluşturmasını engeller. Baba çocuk arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara bakıldığında ise babanın varlığının çocuğun zeka, cinsel ve kişilik gelişimi sürecini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Özyürek 2004).

1.1.3.8. Toplumsal ve Kültürel Değerler

Kağıtçıbaşı (1984)'na göre, Türkiye'deki anne babalar çocuklarının bağımsız olmasını değil, söz dinlemesini ve itaat etmesini daha çok istemektedir. Çocuk yetiştirirken bireycilik değil karşılıklı desteği içeren topluluk değerlerini özendirmek ön

planda bulunmaktadır. Gelişmiş toplumlarda ise anne babalar çocuklarının kendilerine bağımlı olmasını asla istememektedir, çocuğun özerk olması oldukça önemlidir. Son zamanlarda Türkiye’de de ailelerin sosyoekonomik seviyelerinin yükselmesi neticesinde çocukların ekonomik değeri azalmakta, diğer yandan psikolojik değeri artmaktadır. Aileler çocuğun bağımsız kişilik geliştirmesine olanak tanımaktadırlar (Dönmezler 1999).

Ebeveynlik stilleri ile ilgili Avrupa ve Amerika’da yapılan araştırmalarda çocuğun özellikle sosyalleşme sürecinde, diğer stillere göre demokratik stilin en olumlu etkisinin olduğu belirtilmektedir (Baumrind 1967; Lamborn vd. 1991; Steinberg vd. 1994). Fakat, farklı kültürel yapıya sahip toplumlar ve ülkeler üzerinde yapılan araştırmalarda bu durumun her zaman öyle olmadığı bulunmuştur. Örneğin, okul başarısı ile demokratik stil ilişkisinin incelendiği birçok çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiler anlamlı bulunurken, Afro-Amerikanlar için bu durumun istisna olduğu bulunmuştur. Özellikle Afro-Amerikan ergenlerde demokratik stilin okul başarısı üzerinde etkisinin zayıf olduğu belirtilmektedir (Steinberg vd. 1992). Çin kökenli Amerikalılardan oluşan diğer bir çalışmada okul başarısına en iyi otoriter anne babaların çocuklarının sahip olduğu bulunmuştur (Chao 2001). Başka bir çalışmada ise babaları demokratik stile sahip Kore kökenli Amerikalı ergenlerin okuldaki başarılarının, izin verici-şımartan ebeveynlerin çocuklarından daha fazla olmadığı bulunmuştur (Kim ve Rohner 2002).

Ebeveynlik stillerinin çocuk ve ergenlerde ortaya çıkardığı farklı sonuçlar kapsamında, farklı ülkelerde yapılan araştırmaların sonuçları da bu şüpheyi desteklemektedir. Örneğin, Dwairy vd. (2006), Arap toplumlarında otoriter tarzın çocuk yetiştirmede Batı ülkelerinde olduğu gibi olumsuz etkisi olmadığını, ergenlerin psikolojik durumlarını zedelediğini belirtmektedir. Başka bir çalışmada ebeveynlerini izin verici/şımartan algılayan Alman ergenlerin anksiyete, benlik yitimi (depersonalization) ölçümlerinden düşük ve aktif baş etme ölçümlerinden yüksek puanlar alarak daha iyi psikolojik uyum gösterdikleri bulunmuştur (Wolfradt vd. 2003).

Bütün bu bulgulardan da anlaşılacağı üzere her kültürün çocuk yetiştirme stili birbirinden farklıdır. Çocuk yetiştirme tutumu toplumdan topluma değiştiği gibi o toplumda yaşayan aileler arasında, hatta anne babalar arasında da farklılık göstermekte ve farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Kağıtçıbaşı (2005) Türk kültüründe çocukların anneye daha fazla duygusal yakınlık ve paylaşım içerisinde olduklarını ve yaşamlarıyla ilgili karar alma süreçlerinde anneyi sürece daha fazla dahil etme eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Özetle, bir toplumda bulunan her farklı sosyoekonomik grubun, ailenin kendi kültürüne, yaşam felsefesine, değer ve inanç sistemine göre bir çocuk yetiştirme tarzı uyguladığı söylenebilir (Kulaksızoğlu 2011).

1.1.3.9. Çocuğun Yaşı, Doğum Sırası ve Kardeş Sayısı

Dix ve Grusec (1985)'e göre ebeveynler çocuklarının büyüdükçe daha bilinçli davrandığına, davranışları üzerinde kontrol sahibi olabileceklerine ve davranışlarının sorumluluğunu alabileceğine inanırlar. Örneğin, küçük kardeşinin düşmesine ya da canının yanmasına neden olan çocuk, yaşına göre anne babasından farklı tutum ve davranışlar görür. Ebeveynler, çocuk büyüdükçe çocuğun davranışlarını kalıcı kişilik özelliklerine atfetmeye ve bunu hem sözel hem de davranışsal olarak çocuklarına belli etmeye eğilimlidirler (Dönmezler 1999).

Yaş ile birlikte ailelerin çocuklarına sağladıkları bağımsızlık da artmaktadır. Pawlowski ve Hamilton (2008)'a göre ergenliğin ilk ve orta dönemlerinde, ergenin yaşadığı değişimlerin getirdiği risk alma potansiyelinden ve akran etkisinden dolayı ebeveynler daha kısıtlayıcı ve kontrolcü olurken, ergenliğin ileri döneminde bu kontrolü azaltmaktadır. Bu dönemde fiziksel gelişim tamamlandığı, bedensel değişimle ilgili ergende oluşan kafa karışıklığı ve bocalama azaldığı, kendini kontrol duygusu arttığı ve akran grubunun etkisi azaldığı için sıkı denetim anne babalar için bir ihtiyaç olmaktan çıkmaktadır (Bayraktar 2007). Ancak, bazı durumlarda aileler çocuklar büyüdükçe kaygıya kapılarak çocuklarının bağımsızlıklarını kısıtlayabilmektedirler (Steinberg 2007). Eccles (2004) bazı anne babaların ergen çocuklarının yaşı ilerledikçe onlar hakkında endişelerinden dolayı daha kısıtlayıcı olabildiklerini belirtmektedir.

Çocukların kaçıncı çocuk olarak dünyaya geldikleri anne babaların tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Anne babalar çocuklarını yetiştirme sürecinde çok büyük deneyim kazanır, birçok şey öğrenirler. Yapılan araştırmalara göre, annelerin ilk doğan bebeklerine ve son doğana karşı davranışları genellikle çok farklıdır (Ekşi 1990). Örneğin ilk çocuktan beklentiler yüksek olurken ortanca ve son çocuklara ya çok katı disiplin uygulanır ya da aksine aşırı izin verici bir tutum sergilenmektedir (Tola 2003). Tek çocuk sahibi olmak da anne babaların tutumları üzerinde etkilidir. Tek çocuğa sahip aileler, çocuklarına karşı genellikle aşırı hoşgörölü ve aşırı koruyucu bir tutum sergilemektedir (Geçtan 1988). Ayrıca, Haktanır ve Baran (1998)'ın ailenin ortanca çocuğu olan gençlerle yaptığı araştırmada, ortanca çocukların ilk ve son çocuklara göre ailelerini daha otoriter ve ilgisiz olarak algıladıkları bulunmuştur.

Güneysu ve Bilir (1988), araştırmalarında, çok kardeşı olan gençlerde hem anne hem de baba tutumlarının demokratik olmaktan uzaklaştığı, bunun neticesinde de gençlerin kendini kabul düzeylerinin azaldığı bulunmuş; dört ve fazla sayıda kardeşı olan gençlerin kendini kabul düzeyinin ailenin tek veya iki-üç kardeşı olan gençlere göre daha düşük olduğu görölmüştür (Güneysu ve Bilir 1991).

1.1.3.10. Çocuğun Cinsiyeti

Özellikle kültürel faktörlerin de etkisiyle ebeveynler kız ve erkek çocuklarına farklı davranabilmektedir. Erkek çocuklar kızlara göre daha hoşgörölü ve demokratik tutum içinde yetiştirilirken, kız çocukları erkeklere göre daha baskı ve otoriter tutumla yetiştirilmektedir (Berns 1993; Yıldız-Bıçakçı 2004). Diğer yandan anne babaların farklı tutumları, çocukların cinsiyet özelliklerinden de kaynaklanabilir; çoğu kez erkek çocuk yetiştirmek, kız yetiştirmekten daha zordur (Ekşi 1990).

Baumrind (1967) ise çocukların cinsiyetlerine göre anne baba tutumunun birbirine çok benzediğini belirtmiştir. Cinsiyet ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin çok zayıf olduğunu böyle bir bağın güçlü olması için birçok değişkenin bu durumu etkilemesi gerektiğini belirtmiştir. Ama aynı anne baba tutumunun erkek ve kız çocuklar üzerindeki etkisinin var olduğunu paylaşmıştır. Sonuç olarak Baumrind

(1966), anne babaların hem otoriter hem de aşırı hoşgörölü tutuma sahip olması, çocukların kız ya da erkek olması fark etmeksizin çocukların sosyal anlamda sağlıklı ilişki kurmayı öğrenmelerine izin vermediğini söylemiştir. Türk toplumuna baktığımızda ise çocuk yetiştirme tutumu olarak kız çocuklarının daha boyun eğici yetiştirildiğı, erkek çocuklarının ise aile içinde daha çok yüceltilerek yetiştirildiğı söylenebilir (Kulaksızoğlu 2011). Cinsiyet faktörünün anne çocuk iletişimini de etkilediğı görölmüştür. Anneler erkek çocukların bakımı için daha fazla ilgi göstermektedir (Aydın 2005).

Sonuç olarak, ebeveynlerin çocuk yetiştirme süreçleri incelenirken, bu süreçlerin her birinin ayrı ayrı çocukların kişilik ve sosyal gelişimlerinde farklılaşmaya neden olacağı için birçok faktörü aynı anda göz önünde bulundurmakta yarar vardır.

1.1.4. Ebeveynlik Stilleri ve Özerklik

Özerklik gelişiminde anne babalar dışında okulda öğretmenlerin ve akranların da birey üzerinde etkili olduğı bilinmektedir. Fakat, bunların içinde özellikle anne babalar, çocuk yetiştirme sürecinde benimsedikleri stiller aracılığıyla özerklik gelişimini oldukça etkilemektedirler (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman 2001).

Yapılan araştırmalar, ergenlik döneminde özerklik gelişimi ile ebeveynlik stillerinin yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Beyers ve Gossens 1999; Frank, Pirsch ve Wright 1990; Hines 1997; Smetana 1995; Steinberg 1987). Eğer aile bireyleri arasındaki ilişkiler yakınlık içeren bir tarzda ve destekleyiciyse, üyeler arasında karşılıklı ilgi ve sevgi söz konusuysa ergenlik gelişimi normal ya da stressiz olarak seyrinde devam etmektedir. Ebeveynlerin, ergenlerin hem onlarla olan bağıni hem de özerkliklerini destekleyici olmaları, yetişkinliğe geçişlerinde kolaylaştırıcı bir değer taşımaktadır (Hines 1997). Buna paralel şekilde, ilgili ve destekleyici ebeveynlerin çocuklarının, ilgisiz ebeveynlerin çocuklarına göre kendilerini daha yeterli algıladıkları ve özerk bir birey olmaya daha motive davrandıkları bulunmuştur (Deveraux 1970; Baumrind 1978; Frank vd. 1990; Grolnick, Ryan ve Deci 1991; Hines 1997; Smetana ve Asquith 1994; Steinberg 1993, 2007).

İleri ergenlik döneminde olan ergenler ve genç yetişkinlerle yapılan araştırmalar, aileyle sürdürülen duygusal bağ ve yakınlığın ve anne babanın gerektiği zaman çocuklarına duygusal destek vermeye hazır bulunuşa sahip olmasının özerklik gelişiminde önemli etmenler olduğunu göstermiştir (Frank vd. 1990). Bununla beraber, ebeveynlik stilleri ve özerklik gelişiminin araştırıldığı birçok çalışmada, demokratik stile sahip ailelerin çocuklarının özerkliklerine çok önem verdikleri, diğer yandan otoriter stili benimseyen ailelerin ise özerkliği kısıtlayıcı bir tutum benimsedikleri bulunmuştur (Dacey ve Kenny 1994; Smetana 1995).

Demokratik aile yapısının çocukta özerkliğin gelişimine olumlu katkıları olduğunu belirten birçok araştırmacı, bunun nedenini demokratik aile yapısında görülen, çocukla iletişim, ebeveynler ve çocuk arasındaki bağlılık, yakınlık ve ebeveynler tarafından çocuğun ayrı bir birey olarak algılanması ve çocuğun kendi ayakları üzerinde durmasının desteklenmesine bağlamaktadır. Bu araştırmacılar çocuk ve ebeveyn ilişkilerinde ilişkililik ve özerkliğin bir arada bulunmasının, çocuğun sosyo-duygusal gelişimine olumlu katkılar yapacağını belirtmektedirler (Allen, Hauser, Bell ve O'Connor 1994; Dacey ve Kenny 1994; Frank vd. 1988; Grotevant ve Cooper 1986; Kağıtçıbaşı 1996; Smetana 1995; Smollar ve Youniss 1989; Yılmaz 2001).

Otoriter ebeveynlik stiline sahip ailelere bakıldığında, çocuklara karşı kabul ve ilginin düşük olduğu, denetimin ise yüksek olduğu görülmektedir. Bu aileler çocuklarından koşulsuz itaat ve söyledikleri her şeyi sorgulamaksızın kabul etmelerini beklerler, onlara esnek olmayan kurallar koyarlar, bu kuralların nedenleri açıklamazlar ve çocuklarından da onlara uymalarını isterler (Darling ve Steinberg 1993). Bu tarza sahip ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını çok da fazla önemsemedikleri, onlara bağımlı olmalarını istedikleri ve onların bağımsızlaşma çabalarını engelledikleri belirtilmiştir (Barber 1996; Baumrind 1991; Vansteenkiste, Zhou, Lens ve Soenens 2005). Ancak, bazen bu durumun tam tersi de yaşanabilir. Steinberg (2007)'e göre, daha az özerk ya da aşırı özerk davranışlarda bulunan ergenler anne babalarda katı denetime ve otoriterliğe yol açabilirler.

Kağıtçıbaşı (2000), ortaya koyduğu Aile Değişim Modeli'nde, ebeveynlerin çocukları üzerindeki kontrolünün ve onların özerklik gelişimlerinin desteklemelerinin derecesini sosyal ve ekonomik nedenlere dayandırmıştır. Modelde, ailelerin çocuklarını yetiştirme tarzlarına göre çocukların özerklik gelişimi sürecinin nasıl biçimleneceği ortaya konmuştur. Kağıtçıbaşı (2000)'na göre otoriter ebeveynlik, karşılıklı bağımlılık aile modeli içindedir. Ailenin sürekliliği açısından çocuğun ebeveynlerine bağımlı olması değer taşımaktadır. Çocuğun aşırı kontrolü özerklik gelişimini sekteye uğratmaktadır.

Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen araştırma sonuçları, ebeveynler tarafından uygulanan sıkı denetimin, hem duygusal hem de davranışsal özerklik gelişimine engel oluşturduğu ortaya konmuştur (Quintana ve Lapsley 1990). Yapılan diğer araştırmalarda, ebeveynler tarafından ergen bireyin özerk olma mücadelesinin desteklenmemesinin ve uygulanan aşırı kontrolün, özerklik ve öz-yeterlilik algısının gelişimini olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur (Maccoby ve Martin 1983; Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling 1992).

İzin verici/şımartan ailelere bakıldığında ise bu ailelerin çocuklarına karşı oldukça ilgili ve sıcak oldukları fakat kontrollerinin de bir o kadar düşük olduğu görülmektedir (Steinberg vd. 1994). Bu ailelerde çocuk merkezdedir ve yaşamıyla ilgili bütün kararları kendisinin almasına izin verilmektedir. Kağıtçıbaşı (2000), yüksek yaşam standardına sahip, endüstrileşmiş ve kentleşmiş toplumlarda bu tarzın görüldüğünü öne sürmüş ve kendi modelinde de bunu 'Bağımsızlık Aile Modeli' olarak belirtmiştir. Ona göre bu tarz ailelerde benimsenen sosyalleşme değerleri ve aile içi ilişkilerde çocuğun özerkliğinin destekleniyor oluşu, çocukta bağımsızlık duygusunun önünü açmaktadır.

İzn verici/şımartan ailelerde olduğu gibi, izin verici/ihmkar ebeveynlik stiline sahip ailelerde de sıkı denetim ve kontrolünün zayıf olduğu bilindiğinden, bu denetimsizliğin ergen bağımsızlığını arttırdığı yönünde bir sonuca varılabilir. Nitekim çocukları üzerinde denetimsizliğin yanında acımasızlık ve soğukluğun eşlik ettiği izin verici ihmkar ailelerde, ergen kendi bağımsızlığını görülebilir ve kanıtlanabilir bir

biçimde savunmak üzere bir girişim içinde olabilir. Kendi varlığını ebeveynlerinin nazarında görünür kılma gayreti içine girebilir; ancak bu durumun özerkliğin göstergesi olduğu savunulamaz (Hill ve Holmbeck 1986).

Steinberg (1993), sıcak, kabul edici ve ilgili olduğu kadar denetimi de elden bırakmayan anne babaların çocuklarının kendilerini özerk bireyler olarak tanımladıklarını belirtmiştir. Ebeveynlik ile duygusal ve davranışsal özerklik ilişkisini araştırdığı ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmasında, özerkliğin iki boyutunun da ebeveynlerce demokratik tutuma sahip ebeveynlerce desteklendiğini bulmuştur. Aynı şekilde Peterson vd. (1999), 14 ve 20 yaş arasındaki orta ve ileri ergenler ve anne babalarıyla yürüttükleri çalışmalarında, ergenlikte özerklik gelişiminde demokratik stile sahip ebeveynlerde görülen çocuğun bağımsızlığını destekleme ve ona duygusal yakınlık göstermenin önemli bileşenler olduklarını ortaya koymuşlardır.

Diğer bir araştırmada, ebeveyn ve öğretmen tutumlarının ergenin okul, sosyal çevre ve iş arama davranışı olarak tanımlanan üç yaşam alanında geliştirdiği özgür irade yetisine etkileri araştırılmıştır. Özerklik destekleyici ebeveyn tutumunun üç yaşam alanının her birinde de ergenin özgür irade yetisinin gelişimine belirgin biçimde katkıda bulunduğu gözlenmiştir (Soenens ve Vansteenkiste 2005).

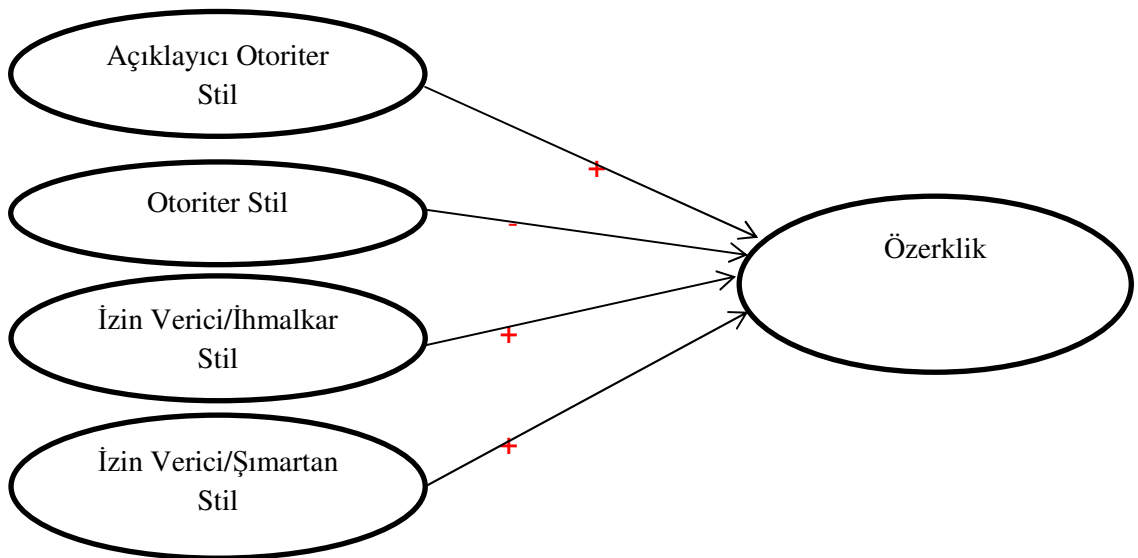
Deslandes ve Potvin (1999), özerklik, ebeveyn ve aile tutumlarının okul başarısıyla ilişkisini incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, özerklik ve özerkliğin tanımlanan üç boyutu: işine bağlılık, öz-güven ve özsaygı ile ergenin okul başarısı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Ebeveyn tutumlarının, sıcaklık-ilgi, psikolojik özerklik sağlama, danışman olma şeklinde içinde barındırdığı üç farklı davranış biçimiyle ergenin özerklik gelişimini besliyor olması, dolaylı olarak okul başarısında da olumlu etkisinin var olduğu sonucunu beraberinde getirmektedir denebilir.

Pavlidis ve McCauley (2001), araştırmalarında depresyona eğilimi olan ergenlerin aile içi ilişkilerini ve anne baba tutumlarını; aile üyeleri arasında özerklik tanıma ve bağlılığı incelemişlerdir. Çalışmada 20 tane depresif ergenle annesi

gözlenerek, her ikisinden de ölçümler alınmıştır. Ayrıca, kontrol grubuna da 20 tane depresif olmayan, normal iyi oluşa sahip ergenle annesi atanmıştır. Araştırmanın sonucuna bakıldığında, diğer çalışmalarla tutarlı olmayacak şekilde, depresyona eğilimli ergenlerle anneleri arasında olumlu ilişki, bağlanma ve özerkliğe teşvik eden anne baba tutumu açısından diğer aileye oranla önemli bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bunun tersine, depresif ergenlerin annelerinin diğer anneler ile hemen hemen eşit oranda ve normal seviyede bir ilgi, sıcaklık ve bağlılık içinde oldukları bulunmuştur.

Alanyazında ergenlerde özerklik ve anne baba tutumları ilişkisini inceleyen Türkiye’de sadece bir araştırmaya rastlanmıştır (Aydın 2000). Bu araştırmada, davranışsal ve duygusal özerklik ile ergenlerin algıladıkları ebeveyn kontrolü incelenmiştir. 11-18 yaş arasındaki ergenlerle yapılan çalışmada ebeveyn kontrolü yaşla beraber azalma gösterirken, duygusal özerklik yaşla birlikte bir artış göstermiştir. Bunun yanında, anne babalarının kontrolünü yüksek algılayan bireylerin duygusal özerkliği de yüksek bulunmuş; davranışsal özerklik ve anne baba kontrolü arasında da anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Ergenlik döneminde ebeveynlik stilleri ve özerklik ilişkisini inceleyen literatür özeti ve ilişkilerin yönü Şekil 1.1’de gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Ebeveynlik stilleri ve özerklik ilişkileri

1.1.5. Ebeveynlik Stilleri ve Yaratıcılık

Ailelerin çocuklara yaklaşımları çocukların yaratıcılık düzeylerini artıran ya da olumsuz etkileyen önemli bir faktördür. Ebeveynin çocuğunun özerkliğini desteklemesi yaratıcılık ile ilişkilidir (Rejskind 1982). Yaratıcılığın boylamsal olarak incelendiği bir çalışmada, ebeveynin çocuğunun yaratıcı davranışlarını erken çocukluk döneminde desteklemesi, bu çocukların ergenlikte öğretmenleri ve ebeveynleri tarafından yaratıcı olarak değerlendirilmeleri ile ilişkili bulunmuştur (Harrington, Block ve Block 1987).

Diğer yandan, çocukların yaratıcılığın dışsal bir ödül olmaksızın sıcak ve destekleyici ebeveynlik davranışları ile gelişebileceğini öne süren görüşün aksine (Rogers 1959), bir diğer görüş çocuklara yaratıcılıkları için dışsal ödül vaat edilmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır (Eisenberger ve Cameron 1997). Çünkü, çocuğun içinde bulunduğu çevre yaratıcı davranışlarını veya düşüncesini teşvik etme ya da engelleyebilme potansiyeline sahiptir (Kemple ve Nissenberg 2000). Bunun yanında genel eğilim ise, her çocuğun doğuştan yaratıcılık potansiyeli ile dünyaya geldiği ve ebeveynlerinin veya öğretmenlerinin tutumu ile birlikte geliştirilebileceği gibi engellenebileceği yönündedir (Roeper 1977; Wright ve Wright 1986).

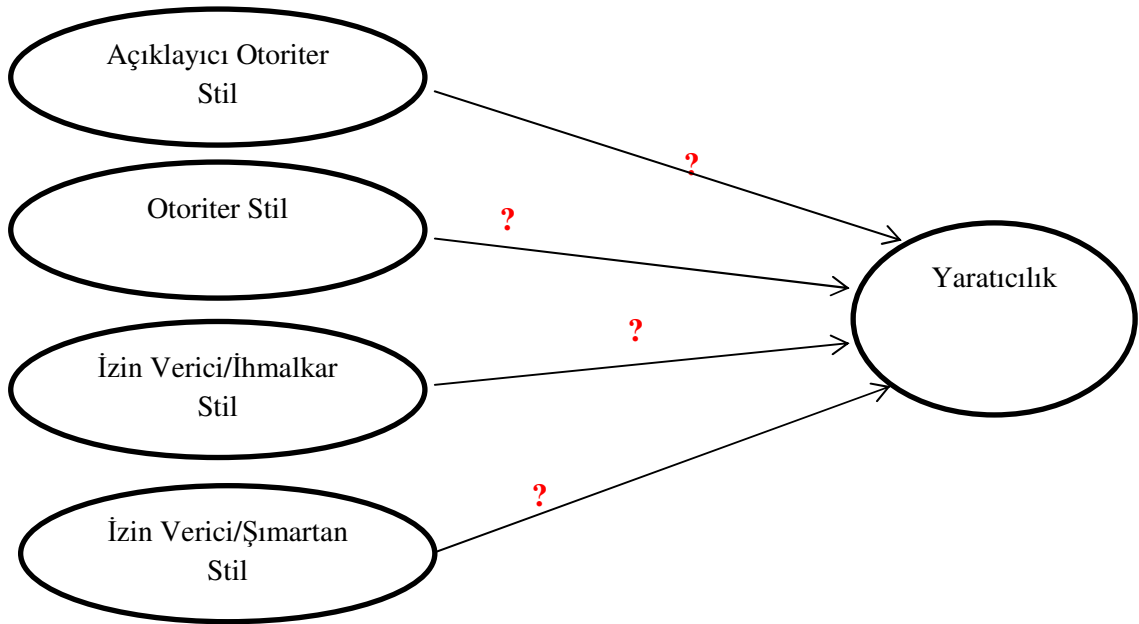
Wright ve Wright (1986)'a göre, yaratıcı aileler üç ortak özelliği paylaşırlar. İlki, bu ailelerde çocuklar ebeveynleri tarafından saygı ve kabul görmektedirler. İkincisi, yaratıcı bir ortama sahip ailelerde çocuk bağımsız olması için motive edilmektedir. Son olarak, bu aileler zengin bir öğrenme ortamına sahiptirler. Bu ailelerde çocuğun özerkliği bir yandan ebeveyni tarafından desteklenirken diğer yandan, çocuğa deneyim kazanması, keşfetmesi ve kararlar alabilmesi için güvenli bir ortam sağlanır (Harrington, Block ve Block 1987). Yaratıcı çocuklar, aile içerisinde verilen kararlar hakkında çocuğa açıklama yapıldığı ve çocuğun da bu kararlar hakkında söz hakkının bulunduğu ailelerden gelmektedirler (MacKinnon 1961). Örneğin, demokratik ailelerde, çocukların yaratıcı olma şansları, aşırı koruyucu ve otoriter ailelerin çocuklarına göre daha yüksektir. Çocuğun kendini rahatça ifade edebileceği demokratik bir ortamda yetişmesi daha da yaratıcı olmasını sağlamaktadır. Bu da çocuğa öz güven kazandırmaktadır. Bunun zıttı olarak ailede çocuk üzerinde kurulan her tür baskı ve

kısıtlayıcı ortam çocuğun özgüveniyle beraber yaratıcılığını önemli ölçüde engelleyecektir (Tuzcuoğlu 1994)

Ebeveynlik stilleri, yaratıcılığı etkileyen bir diğer önemli faktör olarak kabul edilmektedir (Kemple ve Nissenberg 2000). Otoriter ebeveynlerin çocuklarının daha az özgün ve yaratıcı davranışlar sergilediğine dair bulgular mevcuttur (Gardner ve Moran, 1990). Otoriter stilin çocuğun fikirlerine değer verilmemesi, kendini ifade etmesine fırsat tanınmaması gibi nedenlerden ötürü özgür düşünmesini kısıtlayarak yaratıcılık gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği belirtilmiştir (Elibol 2010). Buna karşın izin verici ve demokratik ebeveynlik stiline sahip ebeveynlerin çocuklarının, arkadaş ilişkilerinde etkin, girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, düşüncelerini özgürce ifade edebilen çocuklar oldukları belirlenmiştir (Aydın 2011). Aşırı izin verici stilin, sınır ve kuralların olmamasının yanında, çocuğun kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilme imkanını sağlaması nedeniyle, yaratıcılık için uygun zemin yaratabileceği düşünülmektedir. Öte yandan, ailenin yaratıcılığın gelişmesi için ortamı uygun şekilde hazırlama ve yönlendirmeler yapma konusundaki eksikleri sebebiyle bu tutumun yaratıcılığı olumsuz etkileyebileceği üzerine tartışmalar da vardır (Elibol 2010). Yaratıcılık üzerinde en olumlu yaklaşım ise demokratik ebeveynlik stilidir. Demokratik stilde anne babalar çocuklara uygun ortamı hazırlar, yönlendirmeler yapar ve düşüncelerini ifade edip uygulaması için fırsatlar sunarlar (Elibol 2010). Bütün bunlara ek olarak, ebeveynlerin çocuklarıyla sıkça ilgilenmesi, sabit kurallar koymaması da çocukların yaratıcı davranışı ile ilişkilidir (Dacey 1989). Michel ve Dudek (1991) ise yaratıcı çocukların ebeveynlerinin çocuklarının farklı şeyleri deneyimlemelerine izin verdiklerini belirtmektedir. Aynı zamanda yüksek düzeyde yaratıcı olan çocukların anneleri, düşük düzeyde yaratıcı olan çocukların annelerine göre daha az aşırı koruma gösterdikleri bulunmuştur. Bununla beraber, çocuğa keşfedebileceği ve deneyimleyebileceği ortamı sağlamak yaratıcı ifadelerini de rahatça gösterebilmesine yardımcı olmaktadır. Son olarak, çocuğa yönelik baskı, kontrol ve eleştirel tutum çocuğun yaratıcılığını bastırmaktadır (Kemple ve Nissenberg 2000). Daha az yaratıcı olan çocukların ebeveynlerinin, yüksek yaratıcılık sergileyenlere göre daha çok kontrol etme davranışı sergilediği, çocuğunun eğitimi ile ilgili daha yüksek beklentileri olduğu ve seçimlerine daha fazla dâhil olduğu bulunmuştur (Hirsh-Pasek 1991).

Olumsuz ebeveynlik davranışları ve yaratıcılık ilişkisini inceleyen çalışmalarda çelişkili sonuçlara da rastlanmaktadır. İleri ergenlerle yapılan bir çalışmada büyürken ebeveynleri tarafından sevgi dolu davranışlar görmek yerine daha çok reddedildiklerini bildiren katılımcılar diğerlerine göre daha yaratıcı bulunmuşlardır (Siegelman 1973). Siegelman (1973), bu durumu reddedici ebeveyn davranışlarının çocukta tepki olarak asi, kuralsız ve daha özgün bir düşünme şekline yol açtığı şeklinde açıklamıştır. Bunun gibi bazı araştırmalar olumsuz ebeveynlik ve yaratıcılık arasında ilişki olduğunu göstermekle birlikte, araştırmacılar genellikle olumlu ebeveynliğin çocuğun yaratıcılık potansiyeline katkıda bulunduğunu belirtmektedir (Kemple ve Nissenberg 2000).

Özetle, yapılan araştırmalar çocukların yaratıcılığı üzerinde ebeveynin davranışlarının etkili olduğunu göstermektedir. Bu konuda çelişkili bulgular olmakla birlikte ebeveynin sıcak davranışlarının yaratıcılığı daha çok beslediği belirtilmektedir (Kemple ve Nissenberg 2000; Siegelman 1973). Bunun yanında ergenlik döneminde Maccoby ve Martin (1983)'in Dörtlü Sınıflandırması'nın kullanıldığı ve ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Şekil 1.2'de ebeveynlik stilleri ve yaratıcılık arasındaki ilişki resmedilmiştir. Bu araştırmada bunlar incelenecektir.

Şekil 1.2: Ergenlerde ebeveynlik stilleri ve yaratıcılık ilişkileri

1.2. Özerklik

1.2.1. Özerkliğin Tanımı

Özerklik gelişimi ergenlik döneminin önemli bir gelişim görevi olarak nitelendirilmektedir (Shaffer 2008) Ergenlik dönemine dair alanyazın incelendiğinde özerklik kavramının farklı kullanımlarının olduğu söylenebilir. Özerklik, ergen bireyin ebeveynlerinden ayrışıp birey olmasının bir sonucu, kişisel bir bağımsızlık hissi ve anne babası ya da akranları tarafından uygulanan baskılara direnci olarak tanımlandığı gibi, ergenin karar vermesinde, benlik yönetiminde, özgüveninde ve ahlaki konularda akıl yürütmesinde sahip olduğu özgürlük hissi gibi farklı gelişim sahalarında kullanılan bir kavramdır (Steinberg ve Silverberg 1986).

Özerklik kavramının temeli, politik bir yapı olarak, eski Yunan siyasi tarihine dayanmaktadır. Kavram, Yunan şehirlerinin yabancı kurallardan bağımsızlığını belirtmek için kullanılmıştır (Hmel ve Pincus 2002). Özerk (autonomous) kavramı, ‘öz’ (auto=self) ve ‘erk’ (nomous=ruling) sözcüklerinin yan yana gelmesinden oluşur. İki sözcüğün yan yana gelmesiyle de bu kavram, ‘kendi kendini düzenleme, kendini yönetmeyi’ ifade etmektedir. Özerk kavramı, ‘hürriyet, özgürlük, kendini tanımlama, kendini düzenleme, bağımsızlık’ gibi pek çok kavramla benzer anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu durum özerklik kavramının genel bir tanımının yapılmasını zorlaştırırsa da özerklikle ilgili olarak zaman içinde farklı bakış açıları ve tanımlar ortaya çıkmıştır.

Özetle, özerklikle ilgili tanımlara genel olarak bakıldığında bazı tanımların bağımlılıktan kurtulmayı, bazı tanımların ise seçim yapma, amaç belirleme ve kendi davranış ve düşüncelerini düzenlemeyi vurguladığı görülmektedir. Yapılan ilk tanımlarda aileden ayrılarak özerkliğin kazanılmasına vurgu yapılırken, daha sonraki tanımlarda aileden kopuş olmadan bireyleşme yoluyla özerklik kazanmaya, günümüzdeki tanımlarda ise aile ile yakın ilişkileri sürdürerek özerk olmaya vurgu yapılmaktadır (Özdemir ve Çok 2011).

1.2.2. Özerkliğin Sınıflandırılması

Özerkliğe dair yapılan tanımlamalar incelendiğinde özerkliğin çok farklı boyutlarıyla ele alındığı ve özerkliğin tanımlanması ve sınıflanmasında bir tutum birliği olmadığı görülmektedir. Ergen özerkliği ile ilgili çalışmalar yapan Steinberg (1993) özerkliğin birbiriyle ilişki içinde olan üç alt sınıfa ayrılabilceğini ifade etmiştir. Buna göre özerklik ‘duygusal, davranışsal ve değer özerkliği ile ilişkili olan bilişsel özerklik’ olmak üzere üç türe ayrılmaktadır (Akyüz 2011; Demir 2002; Morsünbül 2011; Yılmaz 2007). Diğer yandan özerklik kavramının tutumsal, duygusal ve işlevsel özerklik şeklinde sınıflandırıldığı da görülmektedir (Noom, Dekovic ve Meeus 2001). Tutumsal özerklik, alternatif seçenekleri görüp, bunların içinden seçim yaparak bir karara varma ve hedef belirleme olarak tanımlanırken; duygusal özerklik hedefleri belirleme sürecinde diğerlerinin düşüncelerine de başvurmayla beraber, ergenin kendi yaptığı seçime ve fikirlerine güven duyması olarak tanımlanmaktadır. İşlevsel özerklik ise, kişinin hedefine ulaşma süreci ile ilgili akıl yürütmesi ve bir strateji ya da yol belirlemesi anlamında kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, özerklik gerek davranışsal, duygusal ve bilişsel; gerekse tutumsal, duygusal ve işlevsel özerklik olarak tanımlansa da bu boyutların birbirinden kavramsal olarak farklı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, değişkenler arası ilişkiler ‘davranışsal ve duygusal özerklik’ boyutları üzerinden de incelenecektir.

1.2.2.1. Duygusal Özerklik

Duygusal özerklik üzerine yapılan çalışmalarda özellikle ilk ergenlik dönemi üzerinde durulmaktadır. Çünkü biyolojik, toplumsal ve duygusal değişimlerin önemli bir bölümü bu dönemde oluşur. Duygusal özerklik konusunda çalışmalar yapan Allen (2001), duygusal özerkliği açıklarken kişisel değerler oluşturma ve yetenekleri hayata geçirme becerisi üzerinde durmuştur (Beckert 2005). Noom (1999) duygusal özerkliği ergenin akranlarından ve ebeveynlerinden duygusal olarak bağımsızlaşması olarak tanımlarken (Akt. Deniz, Çok ve Duyan 2013); Steinberg ve Silverberg (1986) anne baba ve akranlardan bağımsızlaşma olarak tanımlamışlardır.

Duygusal özerklik, bireylerin daha önceki gelişim dönemlerine nazaran daha az anne babaya bağılılık göstermesiyle birlikte ergenlikte öne çıkmaya başlar. Daha önceki gelişim süreçlerinde anne baba birey için vazgeçilmez ve tüm doğruların temsilcisi konumundadır. Çocuk anne babasını mükemmel olarak algılama eğilimindedir ve her ihtiyaç duyduğunda onlardan yardım bekler. Ergenlik dönemine girilmesiyle birlikte bireylerin anne babaya yüklemiş oldukları mükemmellik atfı kaldırılır ve anne babalarına dair daha gerçekçi bir farkındalık oluşmaya başlar. Ergende oluşan bu farkındalık neticesinde ergenliğin sonlarına doğru birey duygusal olarak başkalarına bağlanmayı öğrenir. Ergen birey anne babasını sadece anne baba gibi değil insani taraflarıyla da görmeye başlar. Bu boyuttan sonra ergende aile ile ilgili daha gerçekçi bir algı oluşmaktadır (Yılmaz 2007).

1.2.2.2. Davranışsal Özerklik

Erikson (1963) özerkliği kavramsallaştıran ilk kuramcıdır. Başarılı sosyo-duygusal gelişmenin ikinci aşaması olan ve 1,5 -3 yaş arası dönemi kapsayan özerkliğe karşı utanç ve kuşku döneminde birey, kendi başına bir takım davranışları bir organizasyonla yapma ve direk davranışlarını yönetme becerisi kazanmaktadır. Bu beceri bireye özgürlük duygusu kazandırır ve özerklik ve özgüveni etkiler. Birey 1,5 - 3 yaş arası dönemde belirli davranışlarını düzenleyerek ve davranışları üzerindeki kontrolde yeterli hale gelerek özerkleşmektedir.

Özerklik konusunda çalışan bazı araştırmacılar, davranış özerkliğinin Erikson (1963)'un bahsettiğinin aksine ilk çocukluk döneminde değil, orta çocukluk döneminde geliştiğini belirtmektedirler. Davranışların takibi ve ölçülmesinin duygulara nazaran daha kolay olması ve gösterilen davranışın yaş farkından kaynaklanan farklılıklarının daha kolay izlenebilmesi orta çocukluk döneminde davranışsal özerkliğin gelişiminin izlenmesini daha kolay hale getirmektedir. Bireyin davranışlarının açık seçik gözlenebilmesi sayesinde özerklik gelişimi kolayca izlenebilir (Beckert 2005).

Özerklik kavramının davranışsal özerklik boyutunu inceleyen araştırmacılar, davranışsal özerkliği kendi davranışlarını kontrol etme ve kendi kendine davranışta

bulunma olarak ele almaktadırlar. Ergen davranışlarıyla ilgili yapılan pek çok araştırmada, özerk davranış ‘ebeveyn isteklerine karşı çıkmak, otoriteye karşı gelmek’ olarak tanımlanmışsa da bu açıklamalar özerklikle ilgili hatalı inanışlardan kaynaklanmaktadır. Aslında ergenler özerk davranışlar sergilerken başkalarının etkisine tamamen kapalı değildirler. Her yaştaki birey çevresindeki insanların düşünce ve beklentilerinden etkilenir ve bu düşünce ve beklentiler kişinin davranışlarına yön verebilir. Davranışsal olarak özerklik gösteren bireyler gerektiğinde başkalarının tavsiyelerine uyabilir, onların önerilerini dikkate alabilir (Yılmaz 2007). Yani, davranışsal özerklik kavramı gerekli olduğunda başkalarının önerilerine dönebilmeyi, kendisinin yargılarına ve ötekilerin önerilerine dayalı alternatif eylem rotaları çizebilmeyi ve nasıl davranacağına ilişkin bağımsız bir sonuca varabilmeyi ifade etmektedir (Holmbeck 1996).

Davranışsal özerkliğin kazanılması konusunda çalışan kuramcılara göre özerklik, ergenliğin erken dönemlerinde başlayıp genç yetişkinliğe dek uzanan bir süreçtir. Gelişimsel bakış açısıyla ele alındığında, davranışsal özerkliğin ergenlik dönemi boyunca yaşla birlikte değişim gösterebildiği görülmüştür. (Aydın 2000; Bernt 1979; Enright, Lapsley, Drivas ve Fehr 1980; Frank, Avery ve Laman 1988; Noom vd. 2001; Steinberg ve Silverberg 1986) Enright ve arkadaşları (1980) tarafından 12 ile 18 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada, genel olarak davranışsal özerkliğin ergenlik döneminde yaşla birlikte artış gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca, ergenlik döneminin sonlarında bulunan ergenlerin yakın sosyal çevrelerinde, bağımsız karar vermede ve sosyal yaşamlarını düzenlemede ergenliğin başlarında bulunan ergenlere göre daha yetkin oldukları bulunmuştur (Newman 1989). Bir başka araştırmada da, üniversite eğitimi için ailelerinin yanından ayrılan gençler, kendilerini aileleriyle birlikte oturdukları zamana göre ailelerine daha yakın hissettiklerini ve aileleriyle daha az problem yaşadıklarını belirtirken, daha fazla davranışsal özerklik yaşadıklarını ve karar verme sürecinde daha fazla kişisel kontrolleri olduğunu belirtmişlerdir (Fuhrman ve Holmbeck 1995)

Özetle, davranışsal özerklik bireyin davranışlarını kendi kendine düzenleme özgürlüğü olarak tanımlanır (Feldman ve Wood 1994) ve bireyin kendi davranışlarının

sorumluluğunu alması ve davranışları üzerinde kontrol kurması ile başlamaktadır. Bu tür bir davranış uyumlu ve gerçekçi davranmak adına karar alma sürecinde gerektiğinde diğerlerinden yardım istemeyi ve onlarla işbirliği içinde bulunmayı içermektedir. Diğer bir ifadeyle, bu işbirliği süreci davranışsal özerklik içerisinde yer almaktadır (Morsünbül 2011).

1.2.3. Özerklik Gelişimini Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

Ergenlik döneminin en önemli gelişim görevlerinden birisi olan bağımsız bir kimlik kazanmayı içine alan özerklik ile ilgili olarak yapılan tanımlar incelendiğinde kavramsal açıdan bir bütünlükten bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bununla beraber özerkliğin çok farklı kuramcılar tarafından farklı boyutlarıyla ele alındığı ve özerklik gelişimini açıklamak için çeşitli kuramlar ortaya atıldığı görülmektedir. Bu bölümde ergen özerkliğini açıklamak için ortaya atılmış ilgili kuramlara yer verilmiştir

1.2.3.1. Psikodinamik Yaklaşım Göre Özerklik

Psikodinamik yaklaşım, özünde ilk çocukluk dönemine vurgu yapsa da, Freud ve onun arkasından giden diğer kuramcılar için çocukluk döneminin ergenliği anlamada bir temel niteliğinde olduğu söylenebilir. Anna Freud (1958), özerklik ve gelişimine dair ilk kez dikkat çekici fikirler ortaya koyan kuramcıdır. Ona göre ergenlik döneminde bireylerin anne babalarından uzaklaşmaya eğilimleri ve istekleri vardır, bunun sebebi ergen bireyin çocukluğunda yaşadığı ödipal duygularıyla baş etmeye çalışmaktır. Bu kurama göre, dürtüsel gelişimle beraber anne babadan ve onların kontrolünden uzaklaşmak özerklik olarak tanımlanmaktadır. Ergenlik döneminin bir sonucu olarak artış gösteren dürtülerin (özellikle cinsel) ergende düşünsel ve davranışsal isyana neden olduğu ve ebeveyn ile ergen arasındaki çatışmaların sıklığının bu yüzden arttığı belirtilmektedir. Ancak bütün bu olumsuz gibi görünen süreçlerin (aile için ilişkilerin zayıflaması vb.) ergen bireyin kendi davranışlarının ve duygularının sorumluluğunu alabilmesinde bir ön şart olduğu vurgulanmaktadır.

Psikodinamik kuramın diğerk önemli bir temsilcisi de Carl Jung'tur. Jung (1968)'a göre, her insanda doğuştan var olan, onu kendini gerçekleştirme yönünde güdüleyen benlik kavramı, bilinçaltı ile bilinci birleştiren orta noktadır ve bu nokta aynı zamanda bireyleşme sürecinin de son noktasıdır. Ona göre bu süreç, her insanda fiziksel gelişimle paralel olarak kendiliğinden ortaya çıkan ve doğal seyrinde ilerleyen bir süreçtir. Ancak, bu bireyleşme sürecinin genetik faktörlere, aileye ya da çevreye bağlı olarak önü bazen tıkanabilmektedir.

Diğerk bir psikodinamik kuramcı Mahler (1963) tarafından ortaya atılan ilk bireyleşme dönemi dördüncü yaşı n başında tamamlanmaktadır. Bu sürecin sonunda çocuk 'ben ve ben olmayan' ayrımını yapabilmekte ve anneyi kendi varlığından da ayırabilmektedir. Bu ayrımı yapabilme becerisi aynı zamanda anneyi içselleştirmenin önünü açmaktadır. Blos (1979) ise ergenlik döneminde ikinci bir ayrışma-bireyleşme sürecinin varlığından söz eder. Yalnız ergenlikte çocuk içselleştirdiğı anne nesnesinden artık tamamen kopmakta ve bağımsızlığını ancak bu şekilde kazanmaktadır.

Özetle, anne babadan ayrışma ya da bireyleşme süreci olarak yorumlanmasına bakıldığında özerkliği n gelişimsel vurgusunun yapılması psikodinamik kuramcıların ortak yönüdür. Bununla ilişkili olarak ergen bireyin anne babasından ayrışma veya bireyselliğini kazanma sürecinde yaşanan kişilerarası çatışmalar normal kabul edilmekte, hatta bu kazanım sürecinde olması gereken bir şey olarak görülmektedir. Çünkü, ergenler bu sayede ebeveynleri dışında da sosyal ilişkiler içine girmeye başlamaktadırlar. Kazanılan bu bağımsızlık, anne babanın ergen tarafından daha gerçekçi değerlendirilmesinin de önünü açacaktır. Bu bağımsızlaşma süreci aynı zamanda ergenin kimlik gelişimine de önemli katkılar yapacaktır.

1.2.3.2. Bilişsel Yaklaşım a Göre Özerklik

Bireylerin bir duruma karşı takınacakları tavır ve tutum, inançları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu durum çevredeki olaylardan gelen bilgiler ile bireyin algıladığı bilgilerin farklı olabileceğini düşündürmektedir. Buna göre, bireyler çevresinde olup bitenleri kendi hedefleri, amaçları, algılamaları doğrultusunda düzenleyerek özerk

davranışlarda bulunma yetisi kazanmaktadırlar. Buna göre, özerklik çevreyle etkileşim sonucunda kazanılan bir özelliktir (Akyüz 2011).

Özerklik kavramına bilişsel bakış açısıyla bakan araştırmacılar özerkliği amaç, hedef ve istekler belirlemek olarak görmektedirler (Musaagaoglu ve Güre 2005). Bilişsel özerklik kendine güven duygusu, kişinin kendi yaşamını kontrol edebileceğine dair inancı ve sosyal etkilerden bağımsız olarak karar alabilmesine ait duyguları içeren bir kavramdır (Özdemir ve Çok 2011). Özerklik bilişsel açıdan bireyin hedefler belirlemesi sorumluluklar alması, karar verme ve seçim yapma gibi davranışlarını kapsamaktadır (Noom, Decovic ve Mecus 2011).

Bilişsel yaklaşımın en önemli temsilcilerinden birisi olan Piaget'e göre bilişsel özerklik bireyin ödül ve cezadan bağımsız olarak düşünebilme ve doğru yanlış, gerçek ve gerçek olmayan arasında tercih yapabilme anlamında kendi kendini yönetebilmesidir (Morsünbül 2011). Piaget'e göre bireyin kendi kendini yönetebilmesi için başkalarının bakış açısıyla olaylara bakabilmesi gereklidir. Bu empatiye dayalı bakış açısı ise eleştirel düşünebilme, karar verebilme gibi üst düzeyde akıl yürütme becerisini gerektirmektedir. Ancak, eleştirel düşünebilen bireyler kendileri karar verme ve bu kararın sorumluluğunu alabilme özerkliğine sahip olurlar. Piaget'e göre seçenekler arasında liste oluşturma, bu listeden seçimler yapabilme ve bu seçimlerin sorumluluğunu alabilme karar özerkliği ile ilişkilidir (Demir 2002).

1.2.3.3. Hmel ve Pincus'a Göre Özerklik

Pincus vd. (2002), özerklik gelişimini ele aldıkları araştırmalarında özerkliği *kendini yönetmek olarak özerklik, ayrılma olarak özerklik ve incinebilirlik olarak özerklik* olmak üzere üç başlık altında incelemişlerdir.

Kendi kendini yönetmek olarak ele alınan özerklikte eylemliliğe karşı edilgenlik ve ayrılmaya karşı birliktelik vurgusu yapılmıştır. Birinci tür özerklikte eylemliliğe karşı edilgenlik söz konusudur. Eylemlilik, bireyleşme için içten gelen bir baskı ve diğerlerinden bağımsızlaşma olarak tanımlanmıştır. Eylemlilik de pasif eylemlilik ve

aktif eylemlilik olmak üzere iki boyutta değerlendirilmiştir. Buna göre, pasif eylemlilik dış baskılar nedeniyle eylemde bulunmayı içerirken, aktif eylemlilikte bu durum söz konusu değildir. İkinci tür özerklikte ise ayrılmaya karşı birliktelik durumu söz konusudur. Bu özerklik türünde ayrılma başkalarından ayrı olma ve bağımsız karar verme; birliktelikte ise başkalarıyla birlikte olma ve kararları başka insanlarla birlikte alma durumu ön plandadır. Özerkliği kendi kendini yönetmek olarak ele alan yaklaşımların ana felsefesi bireyin kendi yaşamında kendi kararlarını kendisinin vereceği bir iradeye sahip olmasıdır (Morsünbül 2011). Özerkliği kendi kendini yönetmek olarak ele alan başka bir kuram da kendini belirleme kuramıdır. Bu kuramla ilgili daha geniş açıklamalara ayrı bir başlık altında yer verilecektir.

Özerkliği ayrılma olarak ele alan yaklaşımlar, özerklikteki kendi kendini yönetme durumunu bağımsızlaşma ile ilişkilendirilmektedir. Ayrılma olarak ifade edilen özerklikte başkalarından ayrılma, bireyleşme ve yalnız kalma vurgulanmıştır. Ayrıca, özerk olan bireylerin kendi yaşamlarına yön verirken başkalarından etkilanmediklerini, kararlarını bağımsız bir şekilde aldıklarını öne sürerler (Morsünbül 2011).

Özerkliği incinebilirlik olarak açıklayan yaklaşımlar ise özerkliği bir kişilik yapısı olarak görürler. Bu yaklaşımın temeli Beck (1983)'in bilişsel modeline dayanır. Bu modelde kişiliğin sosyotropik ve otonomik olmak üzere iki boyutu vardır. Sosyotropik boyutu baskın olan bireyler daha bağımlı ve toplumla uyum içinde olmaya eğilimli iken, otonomik boyutu baskın olan bireyler daha bağımsız ve bireyleşme eğilimlidir (Morsünbül 2011).

1.2.3.4. Benlik Kurgusu Yaklaşımı Açısından Özerklik

Kültürel psikoloji bağlamında çalışan araştırmacılar çalışmalarında özerklik kavramı yerine benlik kurgusu (self construal) kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir (Kağıtçıbaşı 2005; Markus ve Kitiyama 1991). Bu yaklaşımda karşılıklı bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki tane benlik kurgusu vardır. Bu çift yönlü bakışa göre, benlik kurgusu gelişimi bir kültür içinde karşılıklı bağımlılık yönüne doğru da gelişebilir

bağımsızlık yönünde de gelişebilir. Karşılıklı benlik kurgusunun doğu toplumlarında daha yaygın olması beklenirken, batılı toplumlarda bağımsız benlik kurgusunun yaygınlığı beklenmektedir (Markus ve Kitiyama 1991).

Markus ve Kitiyama (1991), bağımsız benlik kurgusunun yaygın olduğu kültürlerde net sınırlarla çizilmiş olan birbirinden ayrılmış benlik ilişkilerinin olduğunu savunur. Bu kültürlerde ve benlik tipinde diğerlerinden farklı olmak, kendini kanıtlamak ve doğru ifade etmek ya da bireysel hedefler koyup onlara ulaşmak ayrı bir değer taşır. Karşılıklı bağımlı benlik kurgusuna batı toplumlarında değer verilmez; aynı şekilde ayrışık benlik özelliklerine de doğu toplumları rağbet etmez. Doğru toplumlarında ya da ilişkililik kültürünün yaygın olduğu toplumlarda karşılıklı bağımlı benlik kurgusu daha sık görülür. Bu kurgunun yaygın olduğu toplumlarda diğerlerine uyma ve onlarla bağ kurma yaygın kabul gören değerlerdir.

Bağımsız ve karşılıklı bağımlı benlik kurgularına ek olarak Kağıtçıbaşı tarafından 'özerk ilişkisel benlik kurgusu' adında bir benlik tipi ortaya konmuştur (Kağıtçıbaşı 2005; 2010). Bu yapıda ilişkisellik ve özerklik birlikte yer alır. Özerk ilişkisel benlik kurgusu, toplulukçu kültürün yoğun olduğu, kuşaklar arasındaki ilişkilerin azaldığı ancak duygusal bağların yitirilmediği ailelerin olduğu toplumların kentlerinde gelişmektedir.

1.2.3.5. Eklektik Yaklaşım Göre Özerklik

Son yıllarda pek çok araştırmacı tarafından farklı boyutlarıyla ele alınmış olmasına karşın, özerkliğin tek bir alana indirgenmeyip eklektik bakış açısıyla açıklandığı kuramlar daha çok ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımın öncüleri özerkliği psikodinamik ve bilişsel yaklaşımları birlikte ele alarak açıklamak gerektiğini belirtmişlerdir. Eklektik yaklaşıma göre özerklik, içerisinde psikodinamik, bilişsel ve bunlara ek olarak bireyin sosyo-duygusal gelişiminin de bulunduğu çok boyutlu bir kavramdır (Demir 2002; Musaağaoğlu ve Güre 2005). Eklektik yaklaşım özerkliği, seçim yapma, karar verme ve verilen kararlar doğrultusunda hareket etme ve bu

hareketlerden farklı çıkarımlar yapma gibi farklı boyutları bütünleştirerek açıklamaktadır (Demir 2002).

Eklektik yaklaşımın öncülerinden olan Deci ve Ryan (2000), özerklik gelişimini ‘kararlılık kuramı’ çerçevesinde açıklayan ilk araştırmacılarıdır. Kararlılık kuramına göre, bireyin sosyo-duygusal gelişimine yol gösteren üç temel psikolojik ihtiyaç söz konusudur. Bunlar yeterlilik ihtiyacı, özerklik ihtiyacı ve ilişkisellik ihtiyacıdır. Yeterlilik ihtiyacı, kişinin belirlediği hedeflerine ulaşmasını ve istenmeyen sonuçları engellemesini sağlayan kişisel yeterliliğe olan ihtiyacı; özerklik ihtiyacı, bireyin karar alırken ve harekete geçerken kendini sorumlu hissetme ihtiyacı, ilişkisellik ihtiyacı ise bireyin başka insanlarla ilişki ve iletişim halinde olma ihtiyacı ifade etmektedir.

Eklektik yaklaşıma sahip bir diğer araştırmacı olan Steinberg (2007)’e göre sağlıklı bir özerklik gelişimi, ergenlik döneminin temel psikososyal öğelerinden bir tanesidir ve duygusal özerklik, davranışsal özerklik ve değer özerkliği olmak üzere özerklik üç ayrı alanda incelenmektedir. Buluş döneminde başlayıp, beliren yetişkinliğe kadar süren duygusal özerklik gelişimi ergenlerin anne babalarıyla ilişkilerinde yaşadıkları değişim sürecini ve bu süreçte var olan bağımsızlık hissini ifade etmektedir. Ergenin kendi kendine karar alması ve onların sorumluluğunu üstlenmesi olarak tanımlanan davranışsal özerklik süreci ise aynı zamanda diğerlerinden yardım istemeyi de içermektedir. Steinberg tarafından öne sürülen son özerklik tipi de değer özerkliği olup, ergenlerin ahlaki, ideolojik ya da spirüel konularda prensipleri edinerek ya da bir takım değerler benimseyerek düşünüp karar vermelerini içermektedir (Çok 2007). Bahsedilen üç özerklik alanı da birbiriyle ilintilidir ve birbirilerini etkilemektedir. Örneğin, bir takım değer yargılarına sahip olmadan ve duygusal olarak olgunluğa erişmeden bir ergenin davranışsal olarak özerk olması ve bu doğrultuda kararlar alması zor olacaktır (Steinberg 2002).

Özerkliği bütünleyici yaklaşımla ele alan araştırmacılarıdan en önemlilerinden birisi de Noom’dur. Özerkliği bireyin hayatına yön verebilecek seçimler yapması ve hedefler belirlemesi olarak açıklayan Noom (1999), özerkliğin tutumsal, duygusal ve işlevsel olarak üç boyutu olduğunu öne sürmüştür. Bireyin istek ve niyetleri ile var olan

gerçeklik arasında derecelendirme yapabilmesi, kendi değer yargılarını geliştirebilmesi ve bireysel hedefler belirleyebilmesi olarak açıklanan tutumsal özerklik boyutu ergenlerin hayatları boyunca yapacakları seçimlerin bilincinde olmayı öğrenmeleri ile başlamaktadır (Noom, Decovic ve Meeus 2001). Özerkliğin ikinci boyutu olan duygusal özerklik, akranlardan ve ebeveynlerden duygusal olarak bağımsızlaşmayı içermektedir (Noom, Dekovic ve Meeus 1999). Noom (1999), bu kavramı bireyin kendi önceliklerini belirlerken başkalarının fikirlerine başvursa bile kendi tercih ve amaçlarına güvenmesi olarak açıklamıştır. Bu anlamda duygusal özerklik bireyin seçimlerinde kendini güvende hissetmesi, akran ve ebeveyn baskısına karşı koyabilmesi, aynı zamanda diğer bireylere karşı sorumluluk hissetmesi ve sosyal bağımsızlıkla yakından ilişkilidir (Nomm, Dekovic ve Meeus 2001). Noom (1999), özerklik gelişimini açıklarken son olarak işlevsel özerklik kavramından bahsetmiştir. Değerlendirme yapma ve strateji geliştirme olarak da açıklanabilecek işlevsel özerklik, bireyin hedefe ulaşmak için strateji geliştirmesi olarak tanımlanmıştır. Noom (1999)'a göre işlevsel özerklik bireyin amaçlarına ulaşması için farklı yaklaşımlar arasında dengeleyici bir unsur görevi görmektedir. Bireyin kendine ait yeterlilik ve kontrol algısı arasında bir düzenleme yapmayı gerektiren işlevsel özerklik bireyin hedeflerini gerçekleştirmede strateji geliştirme yeteneği olarak da tanımlanabilir.

Özerkliği eklektik bakış açısıyla ele alan kuramcılar Deci ve Ryan (2000) tarafından geliştirilen özerklik gelişim kuramı, bu çalışma için ayrı bir değer taşıması hasebiyle ayrı başlık altında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

1.2.3.6. Kendini Belirleme (Öz Belirleme) Kuramı Açısından Özerklik

Kendini belirleme kuramı (*Self Determination Theory*,) Deci ve Ryan (2000) tarafından geliştirilmiş bir motivasyon ve kişilik kuramıdır. Kuramın edindiği amaç, birey ve toplumların sağlıklı gelişimini sağlayan koşulları oluşturarak bireyin iyi olma güdüsüne katkı sağlamaktır. Öz belirleme, diğer bir ifadeyle kendini kabul işlevi, bireyin davranışlarının dış etkenlerden ve grup baskısından ziyade bireyin kendi kişisel inanç ve değerleri aracılığıyla belirlenmesi, bireyin kararlarını kendi başına alması olarak tanımlanmaktadır (Budak 2000).

Benlik ve motivasyon (güdülenme) üzerinde duran bu kuramda, her birey için özerklik, ilişkili olma ve yeterli olma olmak üzere tüm insanlar için evrensel olan üç temel psikolojik ihtiyaçtan söz edilmiştir. Bu ihtiyaçların giderilmesi bireylerin psikososyal gelişimlerine ve ruh sağlıklarına olumlu katkılar sağlamaktadır (Çankaya 2009).

Kendini Belirleme Kuramı'na göre, bütün kültürlerdeki insanların temel gereksinimi olan birinci ihtiyaç özerklik ihtiyacıdır. Deci ve Ryan (2000)'a göre özerklik, içsel süreçlerle ilişkili olup, özünde bireyin kendi eylemlerini kendisinin başlatması ve devam ettirmesi felsefesini barındırmaktadır. Özerk davranışlar geliştirebilmek için, bireyin davranışsal farkındalığının ve dışsal bir uyaran olmadan yeni durumlara ve öğrenmeye açık olmasını tetikleyen içsel motivasyonun önemi büyüktür. Bireyin kendi davranışlarını tamamiyle kabul etmesi, onaylaması ve davranışlarının arkasında durması olarak ifade edilen özerklik gelişimi içsel süreçlerle ilişkili olsa bile, bireyin diğerleriyle kurduğu ilişki biçiminin de özerklik gelişimi üzerinde etkisi vardır. Aile ile çatışma ve bağımsızlaşma özerkliğin gelişimi için gerekli değildir; aksine özerklik sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yaşandığı ortamlarda daha çok gelişmektedir. Kontrol edilme ve dışarıdan yönlendirme ise özerklik gelişimini sınırlandırmaktadır. Toplumsal bağlardan kopmak özerklik gelişimini sınırlandırırken, aile ile kurulan yakın destekleyici sosyal ilişkiler özerklik gelişimini desteklemektedir. Bunun yanı sıra Kendini Belirleme Kuramı'ndaki özerklik yaklaşımı, özerkliği bağımsızlık olarak ele alan yaklaşımlardaki gibi yaşam görevlerini anne babadan bağımsız olarak yapmaktan daha ziyade bir davranışı iradeli olarak yapmak, kendi iradesiyle eylemleri başlatmak olarak ele alınmıştır.

Bireylerin bir diğer psikolojik ihtiyacı olan yeterlilik ihtiyacı bireyin çevresiyle kurduğu etkileşimde etkili ya da yeterli olduğunu hissetmesi temeline dayanmaktadır. Yeterlilik ihtiyacı, istenilen sonuçlara ulaşmada etkili olmak ve problemlerle baş ederken etkili olmakla ilintilidir. Yeterlilik duygusunu yaşayan bireyler amaçlarına başarılı bir şekilde ulaşacaklarına inanma eğilimindedirler (Çankaya 2009).

Kendini Belirleme Kuramı'na göre bireylerin sonuncu psikolojik ihtiyacı ilişkisellik ihtiyacıdır. İlişkisellik, başkalarının desteğine ve rehberliğine olan güven anlamına gelmektedir. Kendini Belirleme Kuramı'na göre ilişkiselliğin karşıtı bağımsızlıktır (Morsünbül 2011). İlişkili olma ihtiyacı başkalarıyla bağlantı içinde olmayı ve insanlara özen göstermeyi içerir. Ayrıca, bu ihtiyaç bireylerin yaşamlarından doyum sağlamasını, duyarlılığı, sosyal ve duygusal kabulü de içinde barındırmaktadır (Andersen 2000).

Özerklik, bağımsızlık ve bağımlılık boyutuyla ele alındığında kendini belirlemenin aktif olduğu durumlarda, iradeli olarak bağımlılık ve iradeli olarak bağımsızlık ön plana çıkmaktadır. Kendini belirlemenin düşük olduğu durumlarda ise, kontrol edilen bağımlılık ve kontrol edilen bağımsızlık durumu ortaya çıkmaktadır (Petegem vd. 2011). Bu durum aşağıda Şekil 1.3'te gösterilmiştir.

Şekil 1.3: Bağımlılık ve bağımsızlık olarak özerklik (Morsünbül 2011).

Sonuç olarak, özerklik konusunda daha önceki bölümlerde yer alan açıklamalar da dikkate alındığında, Kendini Belirleme Kuramı'nda özerkliğin bağımsız davranmaktan ziyade iradeli davranışlar olarak ele alındığı görülmektedir. Buna göre, toplum ve aileye bir ölçüde bağlı olanlar da bağımsız olanlar da belirli düzeyde özerk

olabilmektedir. Burada özerkliğin ölçüsünü belirleyen şey, bireylerin bağımlı/bağımsız davranışlarını nasıl düzenledikleridir (Morsünbül 2011).

1.2.4. Özerklik ve Yaratıcılık

Özerklik, bireyin davranışlarını gönüllü olarak gerçekleştirmesidir. Birey kendi seçtiği davranışları sergilemede kendisini özgür hissetmelidir. Özerklik içermeyen davranışlar başkalarına uymayı içermektedir. Uyuma durumunda birey diğerlerinin yönlendirmesi ile davranışını gerçekleştirmektedir ve bireyin seçme özgürlüğü yoktur (Patrick, Skinner ve Connell 1993). Yaratıcı bir birey olmanın temeli ise, düşüncelerinde ve davranışlarında özgür olmaya dayanmaktadır (Feist 1999; Shalley, Zhou ve Oldham 2004). Kendini belirleme kuramı, kişilik gelişimi ve davranışsal benlik düzenlemenin önemine vurgu yapan, güdülenme ve kişilik ile ilgili bir yaklaşımdır. İnsanların doğasında bulunan gelişme ve ilerleme eğilimlerini belirleyerek, güdülenme ve kişilik ilişkisinde esas olan psikolojik ihtiyaçları araştırma konusu olarak ele almaktadır. Kendini Belirleme Kuramı'na göre 'özerklik, yeterlilik ve ilişkisellik' bütün insanlar için temel ihtiyaçlardır (Ryan ve Deci 2000).

Kendini Belirleme Kuramı'nda (Deci ve Ryan 2000; 2008) iki farklı motivasyon türünden söz edilmektedir. Bunlar özerk (autonomous) ve kontrol edilen (controlled) motivasyondur. Özerk motivasyon, bireyin seçme hakkının olması ve tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak davranışlarda bulunmasını içermektedir. Kontrol edilen motivasyonda ise birey, kendini baskı altında hissetmektedir ve benliğinin dışındaki dışsal güçler tarafından istenilen belirli talepleri karşılamak zorunda olduğu hissi ile davranışta bulunmaktadır. Kontrol edilen motivasyonda insanlar bir şeyleri yapmak zorunda kaldıkları için ya da buna maruz bırakıldıkları için aktivitelere dâhil olmaktadır (Deci ve Ryan 2000; Gagne ve Deci 2005). Özerk motivasyon etkili performansı kolaylaştırmaktadır. Kontrol edilen motivasyon ise yaratıcılık, bilişsel esneklik veya derin bilgi işlemeyi gerektiren görevlerde bireylerin etkili performans göstermesini engellemektedir (Gagne ve Deci 2005).

Bireysel özerkliğin yaratıcı kişiliğin temel karakteristiği olduğu belirtilmektedir (Baron ve Harrington 1981; Grolnick, Ryan ve Deci 1991; Koestner vd. 1984; Mumford ve Gustafson 1988; Patrick, Skinner ve Connell 1993; Ryan ve Grolnick 1986). Sheldon (1995), kendini belirleyen (self determined) bireylerin kendi içgüdülerini daha çok yansıtabileceklerini, daha derin bilişsel kaynaklara erişebileceklerini ve kendilerindeki yaratıcı yetenekleri sergileyebileceklerini belirtmektedir. Sheldon'a (1995) göre, başkası tarafından kontrol edilmeyen davranışlar içsel olarak motive edilmiştir ve bu davranışlar özerk davranışın bir biçimidir. Özerklik ve seçebilme hissi bireylerin en iyi şekilde işlev ve performans göstermesi için kritik öneme sahiptir (Deci ve Ryan 2000; Koestner vd. 1984; Ryan ve Grolnick 1986; Soenens ve Vansteenkiste 2005).

Wallach ve Kogan (1965) da bireylerin zaman kaygısından bağımsız olarak, diğerlerinin değerlendirmesi altında olduklarını hissetmedikleri ortamlarda daha yaratıcı olduklarını öne sürmektedir. Özerklik, yani sosyal taleplere uyarken zihinsel olarak alternatifleri göz önünde bulundurabilmek, hayal kurma yeteneğimizi, yani fikir üretebilmemizi devam ettirmede de etkilidir. Bireysel özerklik sınırlandırıldığında fikir üretme ketlenmektedir (West ve Rickards 1999).

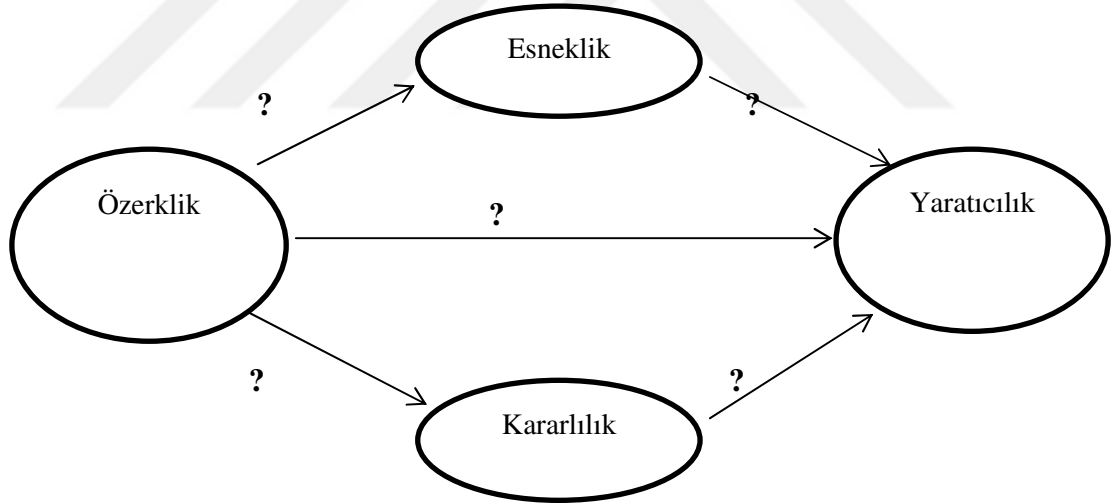
Sheldon (1995) otonomi ve yaratıcılık ilişkisini incelemek için Kendini Belirleme Kuramı temel alınarak oluşturulan bireysel otonomi ve özerklik ölçeklerini kullanmıştır. Araştırmasında yaratıcı bireylerin özerk motivasyon yönelimine sahip olduklarını ve kendilerini özerk olarak nitelendirdiklerini bulmuştur. Ayrıca ailenin otonomi destekleyici olmasının da yaratıcılık ile ilişkili olduğu, kontrol edici ailelerin çocuklarının otonomi destekleyici olan ailelerin çocuklarından düşük motivasyona ve okul başarısına sahip olduğu görülmektedir (Grolnick, Ryan ve Deci 1991).

Amabile (1982) ögesellik (componential) kuramında yaratıcılık sürecinden ve esnek fikir üretebilmede otonominin öneminden bahsetmektedir. Yaratıcılık ile ilişkili süreçler, bireyin yaratıcı fikirler üretmesine imkân tanıyan bireysel ve bilişsel özelliklerdir. Risk alma motivasyonu, problemlere alternatif yollardan bakabilme, yapılan işle ilgili öz disipline sahip olma, hazzı erteleme becerisi, çeldiricilere ve dış uyaranlara karşı koyabilme, iç denetim odağı, yargılardan bağımsız olma, yüksek

derecede otonomi gibi özellikler bilgiyi sentezleme sürecinde bireyin daha geniş ve esnek kategoriler kullanmasını sağlamaktadır (Amabile 2012; Barron ve Harrington 1981). Öte yandan bilişsel esnekliğin yaratıcılık açısından oldukça önemli olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (De Dreu, Nijstad ve Baas 2011; Friedman ve Förster 2010).

Özetle, hem Kendini Belirleme Kuramı (Deci ve Ryan 2000) hem de yaratıcılığın Ögesellik Kuramı (Amabile 2012) özerkliğin yaratıcılığın önünü açtığını ileri sürmektedir.

Literatür incelendiğinde ergenlerde özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkinin varlığı incelenmediği gibi; özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve kararlılığın aracı rolünün incelendiği bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Şekil 1.4’de özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişki ve esneklik ve kararlılığın bu ilişkideki aracı rolü resmedilmiştir. Bu araştırmada bunlar incelenecektir.

Şekil 1.4: Özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde esneklik ve kararlılığın aracı rolü

1.3. Yaratıcılık

1.3.1. Yaratıcılık Kavramı

Yaratıcılık kavramı ilk kez 1940'larda Amerikalı psikolog Alex F. Osborn tarafından ortaya atılmıştır. O yıllarda devam eden İkinci Dünya Savaşı'nda bu kavram Amerika'nın yaratıcı potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Yıllar geçtikçe yaratıcılık alanında yapılan çalışmalar her disipline yayılmış ve konuyla ilgili birçok araştırma yapılmıştır (Orhon 2011).

Günümüze geldiğimizde ise çağın gereği olarak yaşamın her alanında üretkenliğin ön plana çıkması ile üreten ve yeni durumları araştırarak sorunlara alternatif ve yeni çözüm yolları bulan yani yaratıcı düşünceye (creative thinking) sahip olan insanların yetiştirilmesine dikkat çekilmektedir (Bakırcıoğlu 2012). Bu durum yaratıcılık kavramının hemen hemen her alanda kullanılmasına ve oldukça kapsamlı bir şekilde tanımlanmasına yol açmıştır. Aslan (2002)'a göre yaratıcılık ya da yaratıcı düşüncenin varlığından ya da miktarından ziyade, yaratıcılık türünün incelenmesi tercih edilir hale gelmiştir. Hem yaratıcılık türünün ön plana çıkması hem de yaratıcılığı oluşturan öğelerin zenginliği nedeni ile alanyazında yaratıcılık tanımları çok çeşitlilik göstermektedir.

Yaratıcılık kavramıyla ilgili genel eğilim her bireyin doğuştan yaratıcılık potansiyeli ile dünyaya geldiği ve ebeveynler, öğretmenler, eğitim sistemi gibi dışsal faktörlerle arttırılabileceği veya engellenebileceği yönündedir (Roeper 1977; Wright ve Wright 1986). Literatürdeki birçok araştırma çocuk ve ergenlerin yaratıcı düşüncelerinin geliştirilmesinde ya da gerilemesinde eğitim, öğretim süreçlerinin, okul ortamlarının ve öğretmen tutumlarının önemi üzerinde durmaktadır (Fairweather ve Cramond 2011; Hennessey 2011; Sternberg 2011; Runco ve Spitzker 2011).

Yaratıcılık TDK sözlüğünde (1998) yaratıcılık, her bireyde var olduğu kabul edilen yaratmaya iten farazi yatkınlıktır. Yaratma, zeka, düşünce ve hayal gücünden

yararlanılarak o zamana kadar görülmeıen yeni bir Şey ortaya koymak, yapmak; bir Şeyin olmasına, ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olma eylemidir” olarak geçmektedir.

Torrence (1988)’a göre yaratıcılık bir süreçtir ve problemelere, var olmayan ögelere, eksiklik ya da farklılıklara, alternatiflere karşı duyarlı olarak, tahminlerde bulunma, eksiklik ya da yetersizliklere ilişkin denenceler oluşturma ya da duruma göre yeni denenceler oluşturarak yeni çözümler üretmeye çalışma anlamına gelmektedir.

Aslan (2001)’a göre ise yaratıcılık baŐlı başına bir bilişsel yetenektir; benzersiz, yetenek gerektiren (bilişsel ya da davranışsal) ve yeni bir ürün olan veya daha ürüne dönüŐmeyen, kendine has ya da benzersiz sorun çözme sürecini içinde barındıran, bireyin zeka ögelerini alternatif, benzersiz ve üretmeye dönük olarak kullandığı bir beceridir. Bakırcıoğlu (2012)’nın yaratıcılık tanımı ise bilişsel esnekliği, benzersiz ya da özgün düşünceyi, çağrışımsal düşünceyi içinde barındırmaktadır.

Hakkında farklı kiŐilerce birçok tanım bulunan yaratıcılığın ne olduğu konusunda biraz daha somut bir tablo çizmek adına bir sonraki baŐlıkta yaratıcı bireylerin çoğunlukla hangi vasıf ve özelliklere sahip olduklarından bahsedilecektir.

1.3.2. Yaratıcı Bireylerin zellikleri

Alanyazının incelenmesi sonucunda, yaratıcılık tanımının yapılması güçlüğünün görülmesiyle birlikte, farklı yaratıcılık tanımlarına rastlanmıştır. Bu konuda yaratıcılığın tanımlanması konusunda olduğu gibi pek çok görüşle karŐılaŐılmaktadır.

Yaratıcı insanlarla ilgili çok sayıdaki özellik kolayca kısaltılıp örnek karakteristikler haline getirilemez. Ama bilimde ve sanatta hem tarihi Őahsiyetlerde hem de tanınmıŐ aėdaŐ, başarılı insanlarda ortak olan birkaç faktör vardır. Yaratıcılıkları yüksek olan insanlar, olumsuz düŐünenler grubundan ziyade kesinlikle olumlu düŐünenler grubundadırlar. Problem ve engelleri bir meydan okuma ve fırsat olarak görmekten yanadırlar (Alder 2004).

Rowe (2007)'a göre yaratıcı kişiler, doğru soruları sorarak sorunları saptama becerisine ve belirli bir bilgi alanında sınırların ötesine gitme isteğine ve hevesine sahiptirler. Yaratıcı kişiler zihinsel olarak hareketlidir; böylelikle sorunlara yeni veya uygun yaklaşımlar bulabilirler. Ayrıca başarısızlığa uğramaktan da korkmazlar, gerektiğinde risk alırlar.

Üstündağ (2003) için yaratıcı kişi, her konu ile ilgili sürekli soru soran, sorunlara benzersiz çözümler üretmeye istekli, birbiriyle çok da ilintili olmayan birçok farklı alanla ilgilenen ve ortaya çıkardığı çözüm ya da sonuçları alışıldık olmayan temellere dayandıran kişidir.

Aslan (1994), yaratıcı kişilerin özelliklerini tanımlarken, çevrelerindeki hemen her şeye meraklı ve ilgili oluşları, güçlü gözlem yetenekleri, eleştirel düşünce becerileri ve detayları iyi görebilmeleri üzerinde durmuştur ve ona göre bu bireyler çevrelerindeki insanlardan oldukça farklı kişilik özelliklerini bünyelerinde barındırırlar.

Genel olarak ortaya konan her yaratıcılık özelliğinin her insanda ortaya çıkacağını savunan yaklaşım da doğru olmayacaktır. Zira bu bireylerde kişilik özelliklerine dair birbiriyle çelişen özellikler de yer alabilir. Yine de yaratıcı bireylerin bu özelliklerin çoğunluğuna sahip olduklarını söyleyebiliriz (Gençtan 1988).

Özetle, yaratıcı bireyler içinde yaşadıkları toplumun çoğunluğundan farklı düşünürler, alternatif çözüm yollarına odaklıdır ve bu farklılıklarıyla diğer bireylerin dikkatlerini çekmektedirler. Yaşamın farklı alanlarında kendisinin ve diğer insanların karşılaştıkları olayları ele alışlarının farklılığı en dikkat çekici yanlarıdır. Ortada herhangi bir sorun olduğunda kaçınma tepkisi vermek, görmezden gelmek, teslim olmak veya ümitsizliğe kapılmak yerine farklı durumu ya da yaşanan çatışma halini avantaja çevirme ve bunlardan da çıkar elde etmenin yollarını bulmaya eğilimlidirler.

1.3.3. Yaratıcılığın Önemi

Yaratıcılık, insan yaşamında vazgeçilemez ve toplumların geleceğini etkileyen bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişisel gelişimimizin yanı sıra toplumsal olarak

kalkınmamızda yaratıcılığın önemi büyüktür. Bilimsel, eğitimsel, teknolojik ve diğer birçok alanda gerçekleştirilen ilerlemeler ancak benzeri olmayan ve bir amaca hizmet eden ürünler sonucunda gerçekleşebilir. Bütün bunları ortaya koyabilecek kişiler ise sorunlara çeşitli yönlerden bakabilmeyi bilen, çevresine karşı duyarlı, düşüncesini kolayca ifade edebilen ve yaratıcı düşünme becerisine sahip bireylerdir (Özben ve Argun 2000).

Yaratıcılık, yalnızca değişimin gerçekleştirilmesinde değil, kişilerin hızla gelişen çağa ayak uydurmalarında da önemli bir faktördür. Yaratıcı düşünme, bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde kişiye rehberlik edebilir. Böylece insanların yaşamına kolaylıklar getirerek hayatını güzelleştirir. Örneğin; oluşturulan bir şarkı ya da resim kişinin rahatlamasına yardımcı olabilir. Arabalarda bulunan emniyet kemeri ya da hava yastığının insan yaşamı için önemi büyüktür. Yaratıcı düşünme sayesinde insanlık televizyonu, bilgisayar, taşıtları, tıbbi materyalleri ve benzer ürünleri kazanmıştır (Cropley 2001).

Yaratıcılık, kişinin sosyal sorunlarla başa çıkması için gereklidir. Kişiyi değişik yaşam tarzları sunmakta ve onu modern yaşamın stresinden kurtarmaktadır (Beetlestone, 1998). Yaratıcılık yeteneğine, her birey sahiptir ancak bazı bireyler bu kabiliyetlerinin farkında değildir. Yaratıcılığını keşfetmiş bireyler, kendilerini gerçekleştirmeyi başarabilirler. Toplum açısından kendini gerçekleştirmiş yaratıcı bir birey olmak çok önemlidir. Çünkü yaratıcılık toplumları ileriye götürür ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri olan kalıplaşmayı engelleyebilir.

Yaratıcılığın önem arz ettiği bir diğer alan da eğitimidir. Yaratıcı öğretimin esası, tüm bireylerin kendisini ifade edebilmesi için fırsatlar tanımadır. Onların yaratıcı hayat gücünü kullanmalarını ve orijinal bağlantılar kurarak yeni fikirler oluşturmalarını hedeflemektedir. Yaratıcı öğretimi gerçekleştiren öğretmenler, bireylere "Her şeyi yapabiliriz" hissini kazandırır (Beetlestone 1998). Kısacası yaratıcılığın yaşamın her alanında gerekli ve önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden her bireyde bulunan yaratıcılık potansiyeli ortaya çıkarılmalı ve yaratıcı düşünme becerisi kişiye kazandırılmalıdır.

1.3.4. Yaratıcılık Sürecinin Aşamaları: Farklı Sınıflandırmalar

Yaratıcılığın evreleri ile ilgili farklı araştırmacılar çeşitli tanımlamalarda bulunmuştur. Aktamış ve Ergin (2007), tarafından yapılan derlemede, yaratıcılığın evreleri hakkında yapılan çalışmalar Tablo 1.3’de sunulmuştur.

Tablo 1.3: Yaratıcılığın Evreleri (Aktamış ve Ergin 2007)

Wallas (1926)	Rossmann (1931)	Osborn (1953)	Isaksen ve Treffinger (1985)
*Hazırlanma evresi: Sorun ya da ihtiyaç durumun ortaya çıkması; beyin fırtınası süreci *Kuluçka evresi: Düşünceleri değerlendirme, düşünme sürecini düşünme, elde edilen bilgiyi düzenleyebilme, zihinsel süreçleri devreye sokma *Aydınlanma evresi: Alternatif bir düşüncenin ortaya çıktığı safha, ilgili düşüncenin birden zihinde belirmesi *Doğrulama evresi: Ortaya konan çözümün ihtiyacı duyulan durum için uygunluğunun gözden geçirilmesi, kontrolü. Eğer uygunsa bulunan çözümün genellenip uygulanması	Bir problemi, zorluk veren bir yaşantıyı ya da ihtiyacı gözleme, farketme *İhtiyacın ne olduğuna dair bilgileri ayırıştırma, analiz etme *Ortaya çıkan bilgileri gözden geçirme, inceleme *Alternatif çözüm yollarını formülleştirme *Bu yolların kar zarar analizini yapma (avantaj ya da dezavantajlarının neler olabileceğini gözden geçirme) *Alternatif düşüncelerin ve çözümlerin ortaya çıkması *Bu düşüncelerin denenmesi ve somut hale getirilmesi	*Yön verme: Sorunu tespit etme *Hazırlık safhası: Uygun bilgiye ulaşmaya çalışma *Analiz etme safhası: Duruma dair veriyi ayırıştırma *Düşünce safhası: Beliren fikirlerle yeni yollar keşfetme *Kuluçka safhası: Zihinsel bir aydınlanma yaşamaya odaklanma, yeni fikrin ortaya çıkmasının zihinde önünü açma *Sentez safhası: Ulaşılan farklı bilgi parçacıklarını bir araya getirme *Değerlendirme: Ortaya çıkan düşüncelerle gözden geçirerek bir yargıya varma	*Amacı belirleme *Gerçek ya da gerçek olmayanın ayırdını yapma *Sorunu farketme *Düşünce yolunu farketme *Çözüm yolunu bulma *Kabul edilecek olan düşünceyi farketme

1.3.5. Yaratıcılık Kuramları

Yaratıcılığa getirilen tanımlar kadar yaratıcılığı anlamak amacıyla oluşturulan kuram ve yaklaşımlar da çeşitlilik göstermektedir. Çeşitli bilim insanlarının yaratıcılık ile ilgili farklı görüşleri ve kuramları bulunmaktadır. Bir bakış açısı oluşturmak amacıyla yaratıcılıkla ilgili kuramların bazılarını kısaca yer verilmiştir.

1.3.5.1. Psikanalitik Kuram

Başta Freud olmak üzere bu kuramın savunucuları, yaratıcılığı bilinçaltının dışı vurumu olarak belirtmektedir. Özellikle Freud, yaratıcılığın nevrozlarla aynı kökenden geldiğini, ancak yaratıcı kişiliklerin egonun kontrolünü gevşeterek bilinçaltı dürtülerini yaratıcılığa dönüştürebileceğini vurgulamıştır. Yaratıcı kişiliği nevrozlulardan ayıran şeyin, bilinçaltı ile bağlantı kurabilecek kadar esnek olması olarak belirtmiştir (Vexliard 1996).

Özetle, psikanalitik görüşe göre yaratıcılık, insanın negatif taraflarını yansıtmaktadır; bireyin iç çatışmalarının ve saldırgan tutumunun kabul gören kültürel davranışlara dönüşmesidir; farkında olunmayan içgüdüsel dürtülerle atılganlığın bir başka yönü olarak ortaya çıkarmaktadır (Ülgen 1995).

1.3.5.2. Gestalt Kuramı

Gestalt kuramı bilindiği üzere bütünün parçadan önce geldiğini savunmaktadır. Yaratıcı düşünce de bu bağlamda bir bütünde bir durumu yeniden keşfetmek, sorunu bütün içinde görerek çözüme kavuşturmak olarak belirtilmiştir (Vexliard 1996). Gestalt kuramına göre yaratıcı düşünce sorunun yeniden yapılandırılması sürecidir. Sorunu, tamamlanması gereken bir bütün olarak görmektedirler.. Gestalt kuramı yaratıcılığı daha çok sorun çözme ve üretken düşünme şeklinde görmektedir (Tanju 2010).

Özetle, gestalt kuramcılarına göre, bir sorunun çözümü aranırken öğeler toplanmaz, düzenlenmez, adım adım ilerlemez. Sorun, bir bütün içinde görülerek çözüme ulaştırmakta ya da sorun tamamlanması gereken, tamam olmayan bir bütün olarak görülmektedir. Çözüm içten bir aydınlanma ile elde edilmekte, bu aydınlanma sürecinin adı yaratıcılık olarak tanımlanmaktadır (Sarı 1998).

1.3.5.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel kuramcılar için öğrenen, öğrenme sürecinde aktiftir ve her birey kendi öğrenmesine ilişkin sorumluluk taşımaktadır. Kendisine sunulan bilgiyi koşulsuz,

olduğu haliyle kabul etmez, bilginin taşıdığı anlamı kendi zihinsel süzgecinden geçirmektedir. Ardından da uygun olan bilgiyi kendi seçimiyle özümsemektedir (Demirel 2007). Öğrenme sürecinde olan bireyin, kendisine gelen bilgiyi aktif bir şekilde düzenlemesi, bu süreçte bilişsel olarak esnek olması ve sorunu çözerken esnekliği elden bırakmaması ve en sonunda benzersiz bir ürün ortaya çıkarması yaratıcılık olarak tanımlanmaktadır (Sönmez 1993).

Bilişsel gelişim kuramının temsilcilerinden David Feldman yaratıcılığı bilişsel gelişimin önemli bir parçası olarak görmüş ve Piaget'in gelişim kuramıyla ile yaratıcı başarıyı ilişkilendirmiştir. O'na göre, yaratıcılığın temsil edildiği davranış ve düşünce alanıyla bilişsel gelişim arasında süreklilik arz eden bir ilişki bulunmaktadır (Sungur 1997).

Bilişsel kuramın diğer önemli temsilcilerinden Kelly'nin kuramının temelinde ise yapısal değişkenler yatmaktadır. O'na göre bireyler dünyayı algılama süreçlerinde geçirgen ya da şeffaf kalıplar kullanmaktadır. Kelly bu kalıplara kişisel yapılar adını vermektedir. Bu kalıplar içinde bulunduğumuz dünyayı anlamlandırmamızı ve yeniden inşa etmemizi sağlayan düşüncelerdir. Bireylerin düşünce süreçleri bu yapılar aracılığıyla, başına gelen olaylar ya da yaşadığı deneyimler sayesinde zenginleşmekte, bu zenginleşme süreci bilişsel ve psikolojik gelişimle paralel ilerlemektedir. Kelly'e göre kişinin zihninde oluşan zengin düşünce yapıları ve anlam verme sistemi yaratıcılığın önünü açacaktır (Aslan 1994).

1.3.5.4. Hümanist (İnsancıl) Kuram

Rogers ve Maslow tarafından geliştirilen insancıl yaklaşım varoluşçuluk felsefesinden etkilenmiştir. Bu yaklaşıma göre insanın doğasında sürekli bir mutluluk arayışı vardır ve kişi hem kendisi hem de doğa ile uyum içinde yaşayabilmek adına bilinçli olarak seçimler yapmaktadır (Öztürk 2003). Bu yaklaşıma göre yaratıcılık iyi ya da kötü olarak sınıflandırılmaz. İnsanı merkeze alan bakış açısıyla yaratıcılığı çağdaş bir şekilde ele almaktadır (Tanju 2010). Kurama göre insan Freud'un öne sürdüğü gibi yalnızca kendi içi dengesizliğini gidermek adına ya da rahata erişebilmek adına yaratıcı

olmaz. Zira insan etkin, keşfeden, meydana çıkarmaya çalışan, deneyim peşinde olan bir birey olmaya çabalama sonucunda ortaya çıkan gerginliği ya da çatışmaları da arayan bir canlıdır. İnsan bu çatışmalardan kaçınmaz, bilakis onların ardından koşmaktadır, her çatışma onun için bir yaşam motivasyonu ya da yeni bir deneyim kaynağıdır. Yaratıcı kişi yeni yaşantılarla ortaya çıkacak olan zıtlıklara ya da çatışmalara karşı dik durabilen, alternatif çözüm yolları bulabilen, bu çatışmaları çözebilen kişidir; deneyime açıktır. Çünkü, kendini gerçekleştirmesinin yolu bu deneyimlerden geçmektedir. Yani, yaratma süreci nevrotik bir durumun sonucu değil, bilakis sağlıklı bir birey olmanın göstergesidir (Vexliard 1996).

1.3.5.5. Çağrışımsal Kuram

Bu kuramın temelleri İngiliz ampiristleri, Hume ve J.S. Mill'e kadar uzanmaktadır. Onlara göre düşünceler arasındaki çağrışımlar, düşünmenin alt yapısını oluşturmaktadır (Sungur 1997). Yaratıcılık, bu çağrışımların çokluğuna ve farklı olmasına bağlıdır. Yani, yaratıcılığa ulaşmak için bireyin dağarcığında gerekli öğeler bulunmak zorundadır. Bu öğelere aracılık eden elemanlarla yaratıcı fikirler oluşturmaktadır (Tanju 2010).

Önceden edinilmiş düşüncelerin zihinde yeniden düzenlenmesi yaratma sürecini oluşturmaktadır. Çağrışımsal kuramda yaratıcılık sürecinde birey yeni bir şey meydana getirmekle kalmayıp, bilinen bir şeye indirgenemeyen, eski malzeme ile yeniden kurulamayan bir şeyler meydana getirmektedir (Vexliard 1996).

1.3.5.6. Algısal Kuram

Schactel tarafından geliştirilen bu kurama göre yaratıcılık, motivasyon ve buna bağlı olarak dış dünya ile bağlantı kurma ilişkisiyle kazanılmaktadır. Bu kurama göre algısal bir açıklıkla, bir obje ya da duruma farklı perspektiflerle yaklaşılması yaratıcılığı tetikleyen etmen olarak görülmektedir (Argun 2011). Algısal kuramda bireyin kültürel alt yapısı, ilgisi, dikkati, motivasyonu, sorunlara duyarlılığı önemli etkenlerdir. Buna bağlı olarak algılama kapasitesinin gelişmesi, problemlerin algılanmasını,

tanımlanmasını, anlamlandırılmasını ve yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Tanju 2010).

1.3.5.7. Faktöryalist Kuram

Faktöryalist kuramı oluşturan kişi olan Guildford (1957), zekanın belirleyicilerini ve yapısını ortaya koyduğu modelinde, zekanın üç tane boyutunun olduğundan bahsetmiş ve bu boyutları işlemler, ürünler (çıktılar) ve içerik olarak isimlendirmiştir. Guilford'a göre işlemler boyutunda, bellek, bilişsellik, ıraksak ve yakınsak düşünme gibi süreçler yer almakta ve kişilerin bilişsel süreçlerinin nasıl işlediğini içermektedir. İçerikler boyutunda ise bilginin işlenmesi için ne tarz malzemelerin (şekiller, semboller, anlamlar, davranışlar vb.) kullanıldığına odaklanılır; ürünler boyutunda bireylerin bilgiyi kavrama süreci söz konusudur (Saygın 2004).

Guilford'un ortaya koyduğu zekanın işlemler boyutunda yer alan yakınsak ve ıraksak düşünme kavramlarından, özellikle ıraksak düşünme bireylerin yaratıcılığını belirlemek açısından değer taşımaktadır. Yakınsak düşünmede tutuculuk, yapılandırılmışlık ve bilinirlik söz konusudur ve doğru olan cevap aranır. ıraksak düşünmede ise bilineni ya da kabul edileni eleştirme, hatta belki düzeltme söz konusudur. Kişi ıraksak düşünerek yeni, benzersiz ya da alışılmıőı dışında ürünler ortaya koymanın peşindedir. Kişi ne kadar ıraksak düşünürse o kadar yaratıcıdır. ıraksak düşünmede dört farklı alt boyut söz konusudur. Bunlar akıcılık, esneklik, orijinallik ve detaylara girmedir (Sezgin 2004). Aşağıda bu boyutlardan kısa kısa bahsedilmiştir:

Akıcılık (Fluidity): Gereksinimleri karşılayacak kadar fazla kelime sağlanması kelime akıcılığı, gereksinimi karşılayan anlamlı kelimeler bulabilmek ise çağrışım akıcılığı, olarak belirtilmiştir. Kısaca akıcılık verilen probleme yönelik sınırlı sürede birden çok fikir üretebilme yeteneğidir.

Esneklik (Flexibility): Yaratıcı bireylerin yeni ve alışılmamış durumlara uyum sağlayabilmesidir. Esneklik probleme farklı perspektiflerden bakma ve çözüm için

farklı yaklaşımlar benimseme yeteneğidir. Yaratıcı düşüncede esnekliğin bir diğer özelliği de bir kategoriden diğerine hızlı bir şekilde geçebilme yeteneğidir.

Orijinallik (Originality): Bilinenin, öğrenilmiş ve kuramsallaşmış olanın dışında çok ender rastlanan yeni düşünce üretme yeteneğidir.

Detaylara Girme (Elaboration): Fikri ya da ürünü ayrıntılar ekleyerek geliştirme, süsleme, güzelleştirme olarak da nitelendirilebilir. Elde edilen sonuç farklı bakış açılarıyla geliştirilerek yeniden tanımlanır.

1.3.5.8. İkili Yaratıcılık Modeli

Bazı araştırmacılar yaratıcılığın belli kişilik özellikleri ile ilişkili olabileceğini bulmuşlardır (Barron ve Harrington 1981; Feist 1998). Araştırmalar dışadönük insanların içedönük olanlara göre daha yaratıcı olduğunu gösterirken, zeka puanı daha yüksek olan ve çalışma belleği kapasitesi daha yüksek olan kişilerinse yaratıcılık performanslarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Baas, De Dreu ve Nijstad 2008; Feist 1998; Funham ve Bachtiar 2008). Bass vd. (2008), önerdikleri İkili Yaratıcılık Modeli'nde (Dual Pathway to Creativity Model) kişilik özelliklerinin nasıl ve hangi koşullar altında yaratıcılığa etki ettiğini açıklamaya çalışmışlardır. Modele göre yaratıcılığa yol açan iki yol bulunmaktadır. Bunlar esneklik ve kararlılıktır. Modelin varsayımı kişilik özelliklerinin yaratıcılığı bu iki özellik üzerinden etkilediği şeklindedir.

İkili Yaratıcılık Modeli yaratıcılığın üç sonucunun bulunduğunu belirtmektedir (Baas vd. 2013). Bunlar 'özgünlük, akıcılık ve içsel performans'tır. Akıcılık, özgün fikirlerin, ürünlerin ve çözümlerin sayısını ifade etmektedir (Baas vd. 2013). Özgünlük ve akıcılık genellikle açık uçlu sorularla değerlendirilmektedir ve bağımsız değerlendiriciler tarafından birbirinden farklı olan fikirler belirlenerek akıcılık puanları ve alışılmışın dışında olmalarına göre de özgünlükleri değerlendirilmektedir (Bass vd. 2013). Schooler ve Melcher'e göre İçsel performans ise, kişinin çözümü hemen görülemeyecek soruları çözmek için farklı ve özgün şekilde bakış açısı geliştirebilmesini içermektedir (Akt. Baas vd. 2013). Förster vd. (2004) özgünlük, akıcılık ve içsel performansın ilişkili olması gerektiğini belirtmektedirler.

İkili Yaratıcılık Modeli'ne göre birey, yaratıcılığın bu üç farklı sonucuna esneklik ve kararlılık üzerinden ulaşmaktadır. Bu iki yol sayesinde yaratıcılığın akışı sağlanmaktadır (Bass vd. 2013). Bilişsel esneklik birçok özgün düşünce üretebilmeyi ve düşünce, kavram ve kategoriler arasında yeni bağlantılar kurabilmeyi gerektirir (Friedman ve Förster 2010). Aynı zamanda da birçok bilişsel kategorinin kullanılması, bütünleştirilmesi ve bu kategoriler arasında geçişler yapabilme anlamına da gelmektedir. Yani birçok kategoriden ve uzak çağrışımlardan düşünce üretmeyi içermektedir (Eysenck 1993; Förster 2009; Nijstad ve Stroebe 2006). Öte yandan, bilişsel kararlılık da yaratıcılığa ulaşmada bir yol olabilir (Bass vd. 2013). Nijstad vd. (2010) bilişsel kararlılığı, bireyin göreve bilişsel olarak ne derece bağlanabildiği ve sistematik olarak ne kadar dikkatini odaklayabildiği olarak tanımlamaktadır. Çünkü, yaratıcılık bireyin motive olmuş bir şekilde uzun bir süreçte çalışmasını gerektirebilir (Eisenberger ve Rhoades 2001). Kararlılık, az sayıda kategori içinde bulunan çok sayıda fikri uzun bir süreçte üretmeyi ve bireyin birkaç kategori içinde derinlemesine ve sistematik biçimde düşünmesinin de yaratıcı sonuca götürebileceğini ifade etmektedir. Yoğun bir dikkat ve motivasyonla birlikte birkaç kategori içerisinde derinlemesine bir düşünce arayışına işaret etmektedir (De Dreu vd. 2008; Nijstad vd. 2010; Nijstad ve Stroebe 2006). Nijstad vd. (2010), araştırmalarda özgün fikirlerin ancak özgün olmayan fikirler üretildikten sonra ortaya çıktığını belirtmektedir. Esnek düşünme ya da derin düşünmeden herhangi birini başarılı bir üretim kaynağı olarak adlandırmamaktadır. Esneklik, daha çok pozitif duygudurum ile ilişkilendirilmiştir. Derin düşünme ise daha çok negatif duygudurum ile ilişkilendirilir ki bu da katılımcılarda dikkatin belirli bir noktaya odaklanması ile alakalıdır. Bu varsayımlarla tutarlı olarak Biss, Hasher ve Thomas (2010) pozitif duygudurumdaki katılımcıların daha esnek düşündüğünü rapor ederken, Davis (2009) 62 deneyin toparlandığı bir meta-analizde pozitif duygudurumun yaratıcılığı artırdığını bildirmiştir.

Özetle, İkili Yaratıcılık Modeline göre yaratıcılığa esneklik ve kararlılık yoluyla ulaşılmaktadır ve bu iki yol arasında ilişki bulunmasına gerek olmamakla birlikte iki yol da yaratıcılıkla ilişkilidir (Förster vd. 2004; Bass vd. 2008).

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada yaratıcılık algısal olarak değil, performansa dayalı olarak ölçülmüştür. Ergenlik döneminde ebeveynlik stilleri ve özerklik ile yaratıcılık arasındaki ilişkiler ve ergen özerkliği ve yaratıcılık arasındaki ilişkide esneklik ve kararlılık gibi aracı değişkenlerin rolünün olup olmadığı ilk defa bu araştırmada ele alınmıştır. Ayrıca, her ne kadar günümüzde yaratıcılık konusundaki çalışmalar özellikle eğitim alanında artarak devam etse de özellikle ‘ergen yaratıcılığı’ konusundaki araştırmalar henüz az sayıda ve yetersizdir. Aynı durum özerklik konusunda yapılan araştırmalar için de geçerlidir. Alanyazında özerklikle ilgili çalışmalara bakıldığında, özerkliğin ülkemizde ya benlik kurgusu modeli bağlamında ele alındığı ya da duygusal özerklik yaklaşımının temel alınmasıyla incelendiği görülmektedir. Ayrıca bu çalışmaların birçoğu korelasyonel çalışmalardır. Dolayısıyla bu araştırmanın, hem özerkliğin ve yaratıcılığın deneysel olarak ölçülmesi hem de yaratıcılık gibi Türkiye’de ergen özerkliğiyle ilgili yapılmış sınırlı çalışmalara katkı sağlaması nedeniyle literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Diğer yandan ebeveynlerin sağlıklı ergen gelişimi ve bu süreçte kendi rolleri hakkında bilgi sahibi olmalarına ilişkin merak ve çabaları özellikle son yıllarda daha da artış göstermiştir. Bu nedenle ergenlik döneminin hem ergen için hem anne babalar için bir takım zorlanmaları beraberinde getiren bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hem ergen yaratıcılığı hem de ergen özerkliği ile ilgili süreçlerin incelenmesi anne babalar, ergenler ve alanda çalışan uzmanlar açısından ciddi yararlar sağlayabilir. Ayrıca, ergenlerde yaratıcılık ve özerklik süreçlerinin incelenmesi, daha iyi anlaşılması ve bunun ebeveynlikle bağlantısının incelenmesinin, hızlı değişimlerin yaşandığı günümüzde ergenlerin günlük yaşama daha donanımlı ve de sağlıklı katılmalarına katkıda bulunmalarında önemli bir veri niteliğinde olacağı düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın temel varsayımları şunlardır:

1. Örneklem evreni temsil etmektedir.

2. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği ve Ergen Özerklik Ölçeği'nin yanında yaratıcılık ölçümü için gerçekleştirilen uygulamada ergenlerin doğru ve içten cevaplar verdikleri kabul edilmiştir.
3. Anne ve babanın, ergene çocukluğunda gösterdiği tutum ve davranış tarzı ve sahip olduğu özerklik hissi ergenlerin görüşleriyle (algısıyla) ölçülebilir.
4. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının (Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği, Ergen Özerklik Ölçeği ve Yaratıcılık Ölçümü) ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilir oldukları varsayılmaktadır.
5. Araştırmaya katılan ergenlerin yaratıcılık testi sırasında birbirlerinden etkilenmedikleri varsayılmaktadır.
6. Araştırmaya katılan ergenlerin kontrol altına alınamayan dış faktörlerden eşit düzeyde etkilendikleri varsayılmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmadaki temel sınırlılıklar şunlardır:

1. Bu araştırma, 266 denekten oluşan ve Bolu Anadolu Lisesi ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nden alınan bir örneklem grubu ile sınırlıdır.
2. Araştırma, belirli bir zaman aralığında yapıldığından, zaman içerisinde katılımcıların duygu ve düşüncelerinin değişim göstereceği göz önünde bulundurularak, araştırmanın uygulandığı zaman dilimi için geçerlidir.
3. Çalışmada elde edilen ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık düzeylerine ilişkin sonuçlar kullanılan ölçme araçlarının ölçme kapasiteleri ile sınırlıdır.
4. Çalışmada deneylerin yürütülebileceği bir laboratuvar ortamı oluşturulmamıştır, araştırma her okula ait olan boş sınıflarda yürütülmüştür.

1.7. Tanımlar

Ebeveynlik Stilleri: Direkt olarak belli bir amaca yönelik olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim içinde olduğu genel bağlam, tutum, davranış ve uygulamalar; yani

ebeveynlerin çocuklarını yetiştirdiği duygusal ortam ya da bağlam. (Darling ve Steinberg 1993)

Otoriter Stil: Çocuklarından üst düzey kontrol ve olgunluk bekleyen ebeveynlerin tutumlarının genel adı.

Açıklayıcı Otoriter Stil: Çocuklarıyla iletişim kuran, çocuklarının fikirlerine önem veren ve onları birer birey gibi algılayan ebeveynlerin tutumlarının genel adı.

İzin Verici/Şımartan Stil: Çocuklarını aşırı özgür bırakan, onların isteklerini sorgusuz yerine getiren, her davranışlarını hoşgörüyle karşılayan ebeveynlerin tutumlarının genel adı.

İzin verici/İhmalkâr Stil: Çocuklarına aşırı özgürlük veren ve ilginin çok az olduğu ebeveynlerin tutumlarının genel adı.

Özerklik: Bireyin davranışlarını gönüllü olarak gerçekleştirmesi; bireyin kendi seçtiği davranışları sergilemede kendisini özgür hissetmesidir (Patrick, Skinner ve Connell 1993). Davranışlarda seçim yapabilme duygusu ve bu davranışlarda bireyin kendisini davranışın başlatıcısı olarak görmesidir (Connell ve Ryan; akt. Patrick, Skinner ve Connell 1993).

Duygusal Özerklik: Bireylerin ailesiyle olan yakın ilişkilerindeki değişimlerle ilgili bağımsızlık hissinin yanında akranlarından da duygusal olarak bağımsızlaşması.

Davranışsal Özerklik: Bireylerin kendi davranışlarını kontrol etmeleri, kendi kendine davranışta bulunmaları ve davranışlarını kendi kendine düzenleme özgürlüğü.

Yaratıcılık: Yeni, özgün ve beceriye dayalı bir ürün olarak ortaya çıkmış veya henüz ürüne dönüşmemiş, kendine özgü bir problem çözme sürecini içeren, kişinin zekâ unsurlarını da özgün ve üretime dönük kullandığı bir bilişsel yetenektir (Aslan 2003).

Yeni ve kullanışlı ürünleri içeren düşünce, davranış, nesne; üretilen fikirlerin orijinal ve kullanışlı olması.

Bilişsel Esneklik: Birçok özgün düşünce üretebilmeyi ve düşünce, kavram ve kategoriler arasında yeni bağlantılar kurabilmeyi gerektiren bilişsel bir beceri (Friedman ve Förster 2010).

Bilişsel Kararlılık: Bireyin göreve bilişsel olarak ne derece bağlanabildiği ve sistematik olarak ne kadar dikkatini odaklayabildiği anlamında kullanılan bilişsel bir beceri (Nijstad vd. 2010).

1.8. Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Araştırmanın temel amacı, ergenlerde algılanan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkileri incelemek ve özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve kararlılığın aracı rolünü sınamaktır. Ayrıca ergenlerin algılanan ebeveynlik stillerinin, duygusal ve davranışsal özerkliklerinin ve yaratıcılıklarının çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, anne baba birliktelik durumu, anne baba eğitim düzeyi, ailenin ekonomik refah düzeyi ve aile yapısı) göre farklılaşma düzeyinin saptanmasına odaklanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen problemler aşağıda sıralanmıştır:

P.1. Ergenlerin algılanan ebeveynlik stilleri (kabul/ilgi, sıkı denetim/kontrol ve açıklayıcı otoriter, otoriter, izin verici/şımartan, izin verici/ihmalkâr), özerklikleri (duygusal ve davranışsal) ve yaratıcılıkları;

- cinsiyetlerine,
- yaşlarına,
- anne babalarının eğitim durumlarına,
- ailelerinin sosyoekonomik düzeylerine,

göre farklılaşmakta mıdır?

P.2. Ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları ebeveynlik stilleri, duygusal özerklik, davranışsal özerklik ve yaratıcılık düzeyleri içinde bulundukları döneme göre (orta ve ileri ergenlik) farklılaşmakta mıdır?

P.3. Ergenlerde algılanan ebeveynlik stilleri, (kabul/ilgi, sıkı denetim/kontrol ve açıklayıcı otoriter, otoriter, izin verici/şımartan, izin verici/ihmalkâr), özerklik (duygusal ve davranışsal) ve yaratıcılık arasında ilişki var mıdır?

P.4. Ergenlere yaratıcılık görevinde fikir üretecekleri nesneyi kendilerinin seçmesine olanak tanınması, yani özerklik sağlanması, özerklik sağlanmayan gruba göre fikir sayısı açısından anlamlı bir farklılık yaratmakta mıdır?

P.5. Ergenlerde özerklik (değişimlenmiş ve değişimlenmemiş) ve yaratıcılık arasındaki ilişkide, bilişsel esnekliğin ve kararlılığın aracı bir rolü var mıdır?

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın örneklemini, kullanılan veri toplama araçları ve elde edilen verilerin istatistiksel analizi üzerinde durulmaktadır.

2.1. Araştırmanın Örneklemini

Araştırmanın örneklemini ortaöğretim ve yükseköğretime devam eden, yaşları 14 ile 22 arasında değişen 266 orta ve ileri ergen oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşlarının ortalaması 16.68 ve standart sapması 2.77; bununla beraber %34.6'sı erkek, %65.4'ü kızdır. Katılımcıların %94.4'ünün anne babası birlikte yaşamakta, %3.4'ü boşanmış, geri kalanının da ya ayrı yaşamakta ya da yeniden evlenmişlerdir (bkz. Tablo 2.1). Ebeveynlerin eğitim durumlarına bakıldığında annelerin (%78.9) ve babaların (%51.8) çoğunun ilköğretim mezunu olduğu (bkz. Tablo 2.2); ailelerin sosyoekonomik düzeyleri ile ilgili ise çoğunluğunun orta (%57.5) ve daha iyi (39.8) düzeyde olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 2.3) Katılımcıların çoğunluğu (%82) çekirdek bir ailede büyümüştür (bkz. Tablo 2.4).

Tablo 2.1: Anne ve babaların birliktelik durumlarına göre dağılımları

	N	%
Birlikte yaşıyorlar	251	94.4
Boşanmış	9	3.4
Evli ama ayrı yaşıyorlar	2	0.8
Anne baba yeniden evlenmiş	4	1.4

Tablo 2.2: Anne ve babaların eğitim durumlarına göre dağılımları

	Anne		Baba	
	N	%	N	%
İlk ve ortaokul mezunu	210	78.9	138	51.8
Lise mezunu	38	14.3	85	32
Yüksekokul mezunu	6	2.3	17	6.4
Lisans mezunu	12	4.5	22	8.3
Lisansüstü mezunu	0	0	4	1.5

Tablo 2.3: Ailelerin sosyoekonomik düzeylerine göre dağılımları

	N	%
Düşük	7	2.7
Orta	153	57.5
Yüksek	106	39.8

Tablo 2.4: Ailelerin türlerine göre dağılımları

	N	%
Çekirdek Aile	218	82.0
Geniş Aile	48	18.0

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada Demografik Bilgi Formu, Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği ve Ergen Özerklik Ölçeği'nin yanında ergenlerin yaratıcılıklarını değerlendirmek amacıyla nesne kullanım görevini içeren Yaratıcılık Formu kullanılmıştır.

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Annenin ve babanın birliktelik durumu, eğitim durumu, ailenin ekonomik düzeyi ve tipi, ergenin cinsiyeti ve doğum tarihi demografik bilgi formu kapsamında sorulmuştur.

2.2.2. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği

Araştırmada algılanan ebeveyn stillerini belirlemek amacıyla Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği kullanılmıştır. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (ÇYSÖ), Maccoby ve Martin'in önerdiği boyutlar ile Steinberg ve arkadaşlarının (1994) çalışmaları örnek

alınarak Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilmiş ve yine aynı araştırmacılar tarafından yeni maddeler eklenerek son biçimini almıştır.

Ölçeğin orijinali kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarının ölçtüğü varsayılan toplam 24'er maddeden oluşmaktadır. Daha sonra Güngör (2000) tarafından uygulanan faktör analizi sonucu ölçekteki madde sayısı 22'ye düşürülmüştür.

Sümer (2000), ölçekten alınan 22 maddenin faktör analizini yapmış ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin Maccoby ve Martin (1983) ve Steinberg ve arkadaşlarının (1994) önerdikleri iki temel boyut olan kabul/İlgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarıyla ölçülebileceğini göstermiştir. Sadece anne formu için Sümer (2000) tarafından açımlayıcı faktör analiziyle ölçeğin faktör yapısı incelenmiştir. Elde edilen faktör yapısına ortagonal rotasyon kullanılarak ve iki faktöre sınırlandırılarak yapılan geleneksel doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Sonuçta iki faktörün toplam varyansın %48'ini açıkladığı, sıkı denetim/kontrol boyutunu temsil eden birinci faktörün varyansın %32'sini açıkladığı, kabul/ilgi boyutunu temsil eden ikinci faktörünse varyansın %16'sını açıkladığı belirtilmiştir. 22 maddenin iki alt boyutu temsil ettiği fakat 17. maddenin iki boyutu iyi ayırmadığı için tekrar gözden geçirilebileceği belirtilmiştir (Sümer, 2000).

Ölçeğin güvenirlik katsayılarına bakıldığında ise anne babadan algılanan kabul/ilgi boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı, 0.94, anneden algılanan sıkı denetim/kontrol boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0.80, babadan algılanan sıkı denetim/kontrol boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları 0.70 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'nin güvenirliği, Anne Kabul/İlgi Boyutu için 0.87; Anne Sıkı Denetim/Kontrol Boyutu için 0.80; Baba Kabul/İlgi Boyutu için 0.88; Baba Sıkı Denetim/Kontrol Boyutu için 0.80 olarak bulunmuştur.

Katılımcılar, Likert tipinde 22 maddeden oluşan bu ölçekte her maddenin karşısında yer alan "hiç doğru değil" (1 puan), "doğru değil" (2 puan), "kısmen doğru" (3 puan), "doğru" (4 puan) ve "çok doğru" (5 puan) seçeneklerinden kendilerine uygun

olanı seçmektedirler.

Anne ve baba için ayrı ayrı uygulanan ölçekte çocuk yetiştirme stillerinin altında yatan kabul/ilgi boyutunu ölçmek için 11 ve sıkı denetim/kontrol boyutunu ölçmek için 11 madde yer almaktadır. Kabul/ilgi boyutu, anne baba tarafından sevilme, kabul görme, ilgilenilme, onaylanma ve anlayış görme derecelerini yansıtmaktadır. Bu boyutu ölçen maddelerin numaraları, 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17 ve 21'dir. Sıkı denetim/kontrol boyutu ise, anne babanın çocuğun davranışlarını sınırlandırmasını, izlemesini ve çocukların disipline edilmesini içermektedir (Sümer ve Güngör, 1999). Bu boyut, 11 madde ile ölçülmüştür. Bu boyutu ölçen maddelerin numaraları, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 ve 22'dir. Ölçekteki 3 madde (11., 13. ve 21.) ters yönde kodlanarak değerlendirilmektedir.

Her alt boyuttan alınan toplam puanın yüksekliği, o boyutun ifade ettiği stilin yüksekliğini ortaya koymaktadır. Formların her biri için (hem anne hem baba için), kabul/ilgi stili için alınabilecek minimum puan 11; maksimum puan 55, sıkı denetim/kontrol stili için alınabilecek minimum puan 11; maksimum puan 55'tir.

Ölçekte aynı zamanda, kabul/ilgi/sevgi ve sıkı denetim/kontrol alt boyutlarının kesişmesinden (çaprazlanmasından) dört temel çocuk yetiştirme stili ortaya çıkmaktadır. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'nden boyutlar düzeyinde ve kategorik düzeyde olmak üzere bilgi alınabilmektedir. Bunlar; kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutunun yüksek olduğu açıklayıcı/otoriter stil; kabul/ilgi boyutunun yüksek ve sıkı denetim/kontrol boyutunun düşük olduğu izin verici/şımartan stil; kabul/ilgi boyutunun düşük ve sıkı denetim/kontrol boyutunun yüksek olduğu otoriter stil ve sıkı denetim/kontrol ve kabul/ilgi boyutunun düşük olduğu izin verici/ihmkar stildir.

Bu araştırmada algılanan ebeveyn stili, iki boyutu olan Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'nden (anne ve baba formu ayrı olmak üzere) alınan puanlara göre belirlenmiştir. Aynı zamanda bu iki boyutun çaprazlanmasından kategorik kapsamda dört çocuk yetiştirme tutumu (açıklayıcı-otoriter, izin verici-şımartan, izin verici-ihmkar, otoriter) elde edilmiştir. Her bir boyuttan alınan puanın yüksek olması, o boyuta ilişkin tutumun

yüksek olduğuna işaret etmektedir. Kategorik ölçümde ise kategoriler ortancalara göre belirlenmiştir.

Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği, kısa ve pratik olması, kültürümüzde anne ve babaların çocuk yetiştirmedeki farklı geleneksel rolleri ve sorumlulukları dikkate alınarak hazırlanması ve geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılmış olması nedeniyle bu araştırma için tercih edilmiştir.

Araştırmada kullanılan Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği Ek 3’de verilmiştir.

2.2.3. Ergen Özerklik Ölçeği (EÖÖ)

Özerkliği ergenlerin bakış açısından değerlendirmek amacıyla Noom vd. (2001) tarafından geliştirilen ölçek, özerkliğin tutumsal, duygusal ve işlevsel boyutlarını ölçmektedir. Toplam 19 maddeden oluşan ölçekte ilk soru puanlamaya dâhil edilmemektedir ve “Hiç uygun değil” (1) ile “Tamamen uygun” (5) arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin orijinal Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları tutumsal, duygusal ve işlevsel özerklik için sırasıyla .71, .60 ve .64 olarak bildirilmiştir (Noom ve ark. 2001). Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması Musaağaoğlu ve Güre (2005) tarafından 11-20 yaş grubundaki ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinden 60’ar denek olmak üzere toplam 180 denek üzerinde yapılmıştır. Örneklem grubu genelinde ölçek 15 gün arayla iki kez uygulanmış ve test-tekrar test korelasyonu ($r=.96$, $p<.01$) anlamlı bulunmuştur. Orijinal ölçeğe bakıldığında; 2, 7, 11, 15, 16 ve 19 numaralı altı maddenin ölçeğin tutumsal özerklik boyutunu, 3, 4, 5, 9, 10 ve 13 numaralı altı maddenin ölçeğin duygusal özerklik boyutunu ve 6, 8, 12, 14, 17 ve 18 numaralı altı maddenin ölçeğin işlevsel özerklik boyutunu oluşturduğu görülmektedir. Deneklerden elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde Varimax Rotasyonu sonrası temel bileşenler analizi sonuçları, elde edilen faktör yapısının orijinal ölçek yapısından farklı olarak temelde iki faktörde toplandığını göstermektedir. Araştırmada, genel örneklem üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17 ve 19 numaralı maddeleri birinci faktörün altında toplanmış, 2, 9, 16 ve 18 maddeleri ikinci faktörün altında toplanmış ve 3, 4, 5 ve 10 numaralı maddeleri üçüncü faktörün altında toplanmıştır.

Dolayısıyla orijinal ölçek maddeleri dikkate alındığında, tutumsal özerklik ve işlevsel özerklik boyutlarındaki 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15, 17 ve 19 numaralı maddelerin iç içe geçip tek bir boyut altında toplandığı ve duygusal özerklik boyutundaki 13 numaralı maddenin de bu boyuta girdiği görülmektedir. Maddelere genel olarak bakıldığında, bu maddelerdeki ifadelerin “kişinin bir hedef belirlemesi ve o hedefe ulaşmak için gerekli plan ve davranışları gerçekleştirmesi” durumunu yansıttığı görülmektedir. Bu nedenle, orijinal ölçekten farklı olarak kuramsal açıdan literatürde de belirttiği gibi “davranışsal özerklik” adı verilmiştir. Üçüncü faktörün ise orijinal ölçeğin duygusal özerlik boyutunu yansıtan maddelerinde olduğu görülmüş ve bu boyuta orijinal ölçeklik gibi duygusal özerklik adı verilmiştir. İkinci faktöre giren maddeler ise orijinal ölçeğin her üç boyutundan maddeleri yansıttığından anlamlı bir faktör olarak yorumlanamamış ve anılan bu boyut çalışmada analize dahil edilmemiştir. İstatistik aşamasında ise 2, 4, 7, 8,10, 12, 16, ve 18. maddeler ters olarak puanlanmaktadır.

Yapılan güvenirlik analizinde ise Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları genel örneklem için 0.80, davranışsal ve duygusal özerklik alt ölçekleri için ise sırasıyla 0.79 ve 0.51 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada elde edilen Cronbach Alfa değerleri, davranışsal özerklik alt boyutu için 0.77 ve duygusal özerklik alt boyutu için ise 0.56 bulunmuştur. Araştırmada kullanılan Ergen Özerklik Ölçeği Ek 4’de verilmiştir.

2.2.4. Nötralizasyon Görevi ve Duygudurum Ölçümü

Katılımcıların olası pozitif ya da negatif duygudurumlarını nötr hale getirmek için 85 kelimelik ve içerisinde gündelik yaşam olaylarından başka bir şey barındırmayan bir metnin, katılımcılar tarafından 3 dakika içerisinde olduğu gibi kağıdın boş bölümüne yazılması istenmiştir. Katılımcılara yazım sürecinde doğru veya yanlış diye bir şeyin bulunmadığını ve mümkün olduğu kadar hızlı yazmalarının yeterli olduğu bildirilmiştir. Metin içerisindeki 12 cümle ve 85 kelime düşünce üretme süreci ile ilişkili olmayıp, nötr olayları konu almaktadır (ör. “Dolmuşa bindim, eve geldim. Eve geldiğimde, aldıklarımı yerleştirdim.”; bkz. Ek 5).

Nötralizasyon görevinden sonra katılımcıların duygudurumlarını 1 puandan 10 puana kadar (1 = Çok Kötü, 10 = Çok İyi) değerlendiren bir ölçek maddesi katılımcılara

sunulmuştur. Aynı form içerisinde katılımcıların araştırmayı duygudurum araştırması olarak algılamaması için iki adet dolgu maddeyle birlikte cinsiyet ve sınıf düzeyleri bilgileri de yer almaktadır (bkz. Ek 6).

2.2.5. Nesne Formları ve Yönergeleri

Duygudurum ölçümü sonrasında otonomi verilen gruptaki katılımcılara ‘kalem, bardak, havlu, paket lastiği ve çatal’ resimlerinden oluşan bir form gösterilmiştir. Ardından katılımcılara mümkün olduğunca çok sayıda farklı kullanımlar üreteceklerine inandıkları ilgili nesnelerden bir tanesini seçmeleri istenmiştir. Katılımcılara gösterilen nesnelerden ‘istediklerini seçebilecekleri ve seçme yetkisinin kendilerinde olduğu’ vurgulanmıştır (bkz. Ek 7a).

Otonomi verilmeyen gruptaki katılımcılara ise ilgili nesnelerin resimleri gösterildikten sonra, uygulamacı ‘olabildiğince çok sayıda fikir üretmeleri için bir nesne seçtiğini ve ilgili nesne üzerinde çalışmalarını istediğini’ belirtmiştir. Uygulamacı ayrıca seçme yetkisinin kendisinde olduğunu katılımcılara vurgulamıştır. Yetki verilmeyen grupta katılımcıların çalışacağı nesne belirlenirken, yetki verilen grupta seçilen nesnelerle eşleştirme metodu kullanılmıştır. (bkz. Ek 7b).

2.2.6. Manipülasyon Kontrolleri

Otonomi verilen grupta yer alan katılımcılardan, nesne seçimlerinden sonra, bağımsız karar alma durumlarını test etmek amacıyla ‘nesne seçimlerini ne derece kendi kontrolleri altında hissettikleri, nesne seçiminden ne derece memnun kaldıkları ve nesne seçimlerinin beklentilerine ne derece uygun olduğuna’ dair değerlendirme yapmaları istenmiştir. Değerlendirme 0 puan’dan 10 puan’a kadar (0 = Hiç, 10 = Çok fazla) derecelendirilmiş bir ölçek ile yapılmıştır (bkz. Ek 8a).

Otonomi verilmeyen grupta ise kendilerine sunulan nesnelerle ilgili düşünce üretme süreçlerinden sonra bağımsız karar alma durumlarını test etmek amacıyla ‘nesne seçimlerini ne derece kendi kontrolleri altında hissettikleri, nesne seçiminden ne derece

memnun kaldıkları ve nesne seçimlerinin beklentilerine ne derece uygun olduğuna' dair değerlendirme yapmaları istenmiştir. Değerlendirme diğer grupla benzer şekilde 0 puan'dan 10 puan'a kadar (0 = Hiç, 10 = Çok fazla) derecelendirilmiş 11 boyutlu bir ölçek ile yapılmıştır (bkz. Ek 8b).

2.2.7. Yaratıcılık Ölçümü

Çalışmada ergenlerin yaratıcılığı bir nesnenin farklı kullanımlarını üretmesi üzerinden ölçülmüştür. Nesnelerin belirlenme sürecinde araştırmalarda en çok kullanılan nesnelerin listesi çıkarılmıştır (bkz. Ek 11); ayrıca kelimelere benzer olan farklı kelimeler de eklenmiştir (Silvia vd. 2008; Ward 1968; Wallach ve Kogan 1965) ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim elemanlarına ve yüksek lisans öğrencilerine belirlenen nesneler gösterilmiştir. Ardından 'Sizden bir nesnenin olabildiğince çok sayıda farklı kullanımlarını üretmenizi ve yazmanızı istesek aşağıda bulunan nesneler arasında hangilerini seçer ve nasıl bir sıralama yapardınız?' yönergesi ile nesnelerin seçilme olasılığını belirlemek amacıyla sıralama yapmaları istenmiştir. Nesne kullanım görevi için belirlenen nesneler ve sıralama ortalamaları Tablo 2.5'de gösterilmiştir. Tablo 2.6'da ise ergenler tarafından nesnelerin seçilme sıklıkları ve seçtikleri nesnelerle ürettikleri düşünce ortalamaları sunulmuştur.

Tablo 2.5: Nesnelerin seçilme sıklıklarına göre sıralama ortalamaları

	N	Ort.
Paket lastiği	30	2.58
Bardak	30	2.88
Kalem	30	3.23
Çatal	30	3.29
Havlu	30	3.47

Tablo 2.6: Ergenler tarafından nesnelerin seçilme sıklıkları ve nesnelerle üretilen düşünce ortalamaları

	N	Ort.	SS
Paket Lastiği	100	5.61	2.51
Bardak	68	6.08	2.73
Kalem	66	5.29	3.04
Havlu	18	6.38	3.65
Çatal	14	6.07	3.43

Nesne kullanım görevi için verilen yönerge şöyledir: ‘Diyelim ki bir kağıt atacının değişik kullanımlarını düşünüyorsunuz. Kağıt ataçlarını bir araya getirip bilezik, kolye, yüzük vs. yapabilirsiniz. Dolayısıyla bilezik, kolye, yüzük vs. sizin alternatif olarak sunduğunuz kullanımlardır. Şimdi seçtiğiniz/seçilen nesneleri değişik boyutlarda düşünün. Onu kaç değişik şekilde kullanabilirsiniz?’ Kullanımlar testinde seçilen nesne için ayrılan süre 5 dakikadır. Deneğin verdiği her yanıt bir puan ve aynı zamanda yaratıcılık puanı olarak değerlendirilmiştir (bkz. Ek 9a ve Ek 9b). Yetki verilen ve verilmeyen koşullardaki deneklerin ölçümlerden aldığı yaratıcılık puanları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Katılımcılar tarafından üretilen nesne kullanımları kategorilere göre sınıflandırılmıştır (Örnek kategoriler için bkz. Ek 12). Her bir denek için özgün yani tekrarlanmayan kategori sayısı hesaplanmıştır. Bu sayı esnekliğin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Kararlılık, üretilen kullanım sayısını özgün kategori sayısına bölümünden elde edilmiştir. Deneklerin esneklikleri ve kararlılıkları hesaplanırken nesne kullanımına ilişkin yanıtlar iki bağımsız yargıcı tarafından kodlanmıştır. Yargıcılar arası güvenirlik katsayısı (Cronbach Alfa) .96 olarak bulunmuştur.

2.2.8. Algısal Ölçümler

Deneyin sonunda hem özerklik verilen hem verilmeyen grupta yer alan katılımcılardan yapmış oldukları nesne kullanımı görevinde ‘seçtikleri ya da kendileri için seçilen objelerden ne kadar farklı/çeşitli kullanım ürettiklerini düşündüklerini, seçtikleri ya da kendileri için seçilen objelerden farklı kullanımlar üretmek için ne derece gayret gösterdiklerini, seçtikleri ya da kendileri için seçilen objeyle ilgili farklı kullanımlar üretmenin kendileri için ne derece ilginç olduğunu ve ürettikleri düşünce sayısından ne derece memnun olduklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirme 0 puan’dan 10 puan’a kadar (0 = Hiç, 10 = Çok fazla) derecelendirilmiş bir ölçek ile yapılmıştır (bkz. Ek 10a ve 10b).

2.3. İşlem

Araştırmada öncelikle Bolu Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü 1. Sınıf ve Fizik Tedavi Rehabilitasyon Yüksekokulu 1. Sınıf öğrencilerinden oluşan ileri ergenlere (Üniversite 1. sınıflar) uygulama yapmak üzere yüksekokul müdürlerinden izin alınmış ve belirlenen saatte de uygulama gerçekleştirilmiştir. Hemşirelik bölümündeki öğrenciler 1. Grup yani yetki verilen (özerklik verilen) grubu oluştururken, FTR bölümündekiler ise yetki verilmeyen (özerklik verilmeyen) grubu oluşturmuşlardır. Gruplardaki denek sayıları denk olacak şekilde uygulamacı tarafından belirlenmiştir. 1. grupta yer alan katılımcıların düşünce üretmek için seçtiği her bir nesne, diğer grupta (yetki verilmeyen) yer alan her bir katılımcı için eşleniği olacak şekilde atanmıştır. Böylece düşünce üretilecek nesneler arasındaki gruplar arasındaki farkın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle yetki verilen (otonomi tanınan) grupta yer alan ergenlere uygulama yapılmıştır. Katılımcılardan öncelikle katılımcı onam formunu okumaları ve eğer istemezlerse çalışmaya katılmayabilecekleri söylenmiştir. Çalışmada yer alan örneklemin tamamı katılmayı kabul etmiş ve onam formunu imzalamışlardır. Ardından uygulamacı, eşzamanlı gidilmesi ve bazı uygulamaların aynı anda gerçekleştirilmesi gerekliliğinden dolayı katılımcılara sayfaların aynı anda çevrileceği yönergelerini sesli olarak söylemiş, tamamlanan her görevden sonra katılımcılardan ‘sayfayı çevirebiliriz’ komutunu beklemelerini istemiştir. Onam formunun imzalanmasından sonra katılımcılardan demografik bilgilerini doldurmaları istenmiştir. Ardından sırayla Çocuk Yetiştirme Stiller Ölçeği ve Ergen Özerklik Ölçeği yönergeleri okunduktan sonra doldurulması istenmiştir. Ölçek doldurma süreci tamamlandıktan sonra, uygulamacı katılımcılara Nötralizasyon Görevi hakkında bilgi vermiş ve katılımcılardan üç dakika içerisinde önlerinde bulunan metni alt boşluğa yazmalarını istemiştir. Görev tamamlandıktan sonra sayfa çevrilmiş ve katılımcılardan önlerinden bulunan iki adet dolgu maddesini yanıtladıktan sonra duygudurumlarını puanlamaları istenmiştir.

Duygudurum ölçümü sonrasında özerklik verilen gruptaki katılımcılara kalem, bardak, havlu, paket lastiği ve çatal resimlerinden oluşan bir form gösterilmiştir.

Ardından katılımcılara mümkün olduğunca çok sayıda farklı kullanımlar üreteceklerine inandıkları ilgili nesnelerden bir tanesini seçmeleri istenmiştir. Katılımcılara gösterilen nesnelerden istediklerini seçebilecekleri ve seçme yetkisinin kendilerinde olduğu vurgulanmıştır (bkz. Ek 7a). Özerklik verilmeyen gruptaki katılımcılara ise ilgili nesnelerin resimleri gösterildikten sonra, uygulamacı olabildiğince çok sayıda fikir üretmeleri için bir nesne seçtiğini ve ilgili nesne üzerinde çalışmalarını istediğini belirtmiştir (bkz. Ek 7b). Uygulamacı ayrıca seçme yetkisinin kendisinde olduğunu katılımcılara vurgulamıştır. Yetki verilmeyen grupta katılımcıların çalışacağı nesne belirlenirken, yetki verilen grupta seçilen nesnelerle eşleştirme metodu kullanılmıştır. Yetki verilen ve verilmeyen gruptaki katılımcılar 5 dakika içerisinde ilgili nesneyle ilgili alternatif kullanımlar ürettikten sonra, katılımcılardan uygulanan manipülasyonun işe yararlılığını test etmek adına kontrol sorularını (örn. Obje seçimini ne derece kendi kontrolünüz altında hissettiniz?) yanıtlamaları istenmiştir. Bütün bu süreçlerin ardından katılımcılara çalışmaya katıldıkları için teşekkür edilmiş, arzu ederlerse çalışma sonuçları ile ilgili genel bilgi alabilecekleri bir iletişim adresi kendileriyle paylaşılmıştır.

Çalışmada Üniversite 1. sınıf öğrencilerine uygulanan yöntem Bolu Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören Lise 1. sınıf öğrencilerine de uygulanmıştır.

III. BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu bölümde katılımcılardan alınan bilgilere göre, ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık değişkenleri arasındaki ilişkiler, demografik değişkenlerin katılımı ile istatistiksel olarak incelenmiştir.

3.1. Cinsiyete, Yaşa, Anne - Baba Eğitim Durumuna, Ailenin Sosyoekonomik Düzeyine Göre ve Dönemsel Olarak (Orta ve İleri Ergenlik) Değişkenlerin İncelenmesi

Araştırmada kullanılan ebeveynlik stilleri, duygusal özerklik ve yaratıcılık değişkenleri cinsiyete, yaşa, anne-baba eğitim durumuna, ailenin sosyoekonomik düzeyine ve dönemlere (orta ve ileri ergenlik) göre incelenmiş ve sonuçlar maddeler halinde sunulmuştur.

3.1.1. Araştırma Değişkenlerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Veriler normal dağılım gösterdiğinden dolayı cinsiyete göre çocuk yetiştirme stilleri ve özerklik alt ölçeklerinden alınan puanlar ile yaratıcılık puanlarının farklılık gösterip göstermediği t test ile incelenmiştir ve sonuçlar Tablo 3.1’de sunulmuştur.

Tablo 3.1: Cinsiyete göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık puanları

	Cinsiyet	N	x	SS	t	p
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	Erkek	92	45.98	6.65	1.03	.306
	Kız	174	44.78	10.09		
Anne Sıkı Denetim/Kontrol	Erkek	92	31.13	7.00	1.29	.199
	Kız	174	29.68	9.48		
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	Erkek	92	42.87	7.91	1.77	.078
	Kız	174	40.69	10.10		
Baba Sıkı Denetim/Kontrol	Erkek	92	30.40	7.52	2.67	.008
	Kız	174	27.54	8.71		
Davranışsal Özerklik	Erkek	92	24.66	12.54	-2.86	.005
	Kız	174	29.13	11.88		
Duygusal Özerklik	Erkek	92	29.59	12.86	3.60	.000
	Kız	174	23.79	12.30		
Yaratıcılık	Erkek	92	5.59	3.09	-0.59	.553
	Kız	174	5.80	2.71		

Buna göre erkek öğrencilerin anne kabul/ilgi/sıcaklık puanları (Ort.=45.98) kız öğrencilerin anne kabul/ilgi/sıcaklık puanlarından (Ort.=44.78) anlamlı olarak daha yüksektir [$t(264)=1.03$, $p<.05$]. Aynı şekilde yine erkek öğrencilerin duygusal özerklik puanları (Ort.=29.59) kızlarınkinden (Ort.=23.89) anlamlı olarak daha yüksektir [$t(264)=3.60$, $p<.01$]. Kız öğrencilerin ise davranışsal özerklik puanları (Ort.=29.13) erkek öğrencilerinkinden (Ort.=24.66) anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur [$t(264)=-2.86$, $p<.01$]. Öte yandan anne sıkı denetim/kontrol [$t(264)=1.29$, $p>.05$], baba kabul/ilgi/sıcaklık [$t(264)=1.77$, $p>.05$], baba sıkı denetim/kontrol [$t(264)=2.67$, $p>.05$] ve yaratıcılık [$t(264)=-0.59$, $p>.05$] toplam puanları açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

3.1.2. Araştırma Değişkenlerinin Yaşa Göre incelenmesi

Ergenlerin algıladıkları ebeveynlik stilleri ve özerklik boyutlarından alınan puanlar ile yaratıcılık puanlarının yaşa göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 3.3’de sunulmuştur.

Tablo 3.2: Yaş, ebeveynlik stilleri özerklik ve yaratıcılık puan ortalamaları ve standart sapmaları

	N	x	SS
Yaş	266	16.68	2.77
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	266	45.20	9.05
Anne Sıkı Denetim/Kontrol	266	30.18	8.72
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	266	41.44	9.58
Baba Sıkı Denetim/Kontrol	266	28.53	8.42
Davranışsal Özerklik	266	27.58	12.28
Duygusal Özerklik	266	25.80	12.78
Yaratıcılık	266	5.73	2.84

Tablo 3.3: Yaş, ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişki

	Anne Kabul/İlgi	Anne Kontrol	Baba Kabul/İlgi	Baba Kontrol	Davranışsal Özerklik	Duygusal Özerklik	Yaratıcılık
Yaş	.058	-.25	.018	-.17	.77**	-.82**	.004

p >.05, **p<.01

Yaş değişkeniyle araştırmanın sürekli değişkenleri olan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık arasında ilişkiler incelenmiştir. Yaş ile davranışsal özerklik arasında pozitif ($r = .77$), duygusal özerklik ile negatif bir ilişki bulunmaktadır. ($r = -.81$) Öte yandan yaş ile anne kabul/ilgi/sıcaklık ($r = .006$), anne sıkı denetim/kontrol ($r = -.25$), baba kabul/ilgi/sıcaklık ($r = .018$), baba sıkı denetim/kontrol ($r = -.17$) ve yaratıcılık ($r = .004$) arasında ilişki bulunmamaktadır.

3.1.3. Araştırma Değişkenlerinin Anne Eğitim Durumuna Göre incelenmesi

Ergenlerin algıladıkları ebeveynlik stilleri ve özerklik alt ölçeklerinden alınan puanlar ile yaratıcılık puanlarının anne eğitim durumuna göre farklılık göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 3.4'de sunulmuştur.

Tablo 3.4: Anne eğitim durumuna göre ebeveynlik, özerklik ve yaratıcılık puanları

	Anne Eğitim Durumu	N	Xort	SS	F
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	İlkokul	150	45.55	7.93	0.44
	Ortaokul	58	43.84	11.43	
	Lise	38	45.29	10.22	
	Yüksekokul	6	45.67	5.54	
	Lisans	12	46.50	7.84	
Anne Sıkı Denetim/Kontrol	İlkokul	150	30.33	8.47	0.10
	Ortaokul	58	30.43	9.68	
	Lise	38	29.82	9.16	
	Yüksekokul	6	31.50	9.52	
	Lisans	12	29.25	5.67	
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	İlkokul	150	41.90	8.92	0.86
	Ortaokul	58	41.40	10.03	
	Lise	38	40.58	11.28	
	Yüksekokul	6	35.00	13.05	
	Lisans	12	42.42	8.27	
Baba Sıkı Denetim/Kontrol	İlkokul	150	28.33	8.35	2.51
	Ortaokul	58	29.69	8.56	
	Lise	38	25.71	8.43	
	Yüksekokul	6	34.67	7.03	
	Lisans	12	31.25	7.41	
Davranışsal Özerklik	İlkokul	150	27.72	12.24	4.41**
	Ortaokul	58	24.50	12.03	
	Lise	38	27.29	12.57	
	Yüksekokul	6	25.83	8.75	
	Lisans	12	40.33	4.79	
Duygusal Özerklik	İlkokul	150	25.33	12.34	3.10*
	Ortaokul	58	28.14	12.97	
	Lise	38	28.32	13.88	
	Yüksekokul	6	24.00	17.68	
	Lisans	12	15.17	1.95	
Yaratıcılık	İlkokul	150	5.65	2.84	0.23
	Ortaokul	58	5.78	2.97	
	Lise	38	5.92	2.71	
	Yüksekokul	6	5.17	2.40	
	Lisans	12	6.25	3.33	

p >.05, *p<.05, **p<.01

Anne eğitim durumunun davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [F(4,259)=4.41, p < .01]. Lisans mezunu annelerin çocuklarının davranışsal özerklik puanları (Ort.=40.33), ilkokul mezunu olanların (Ort.=27.72), ortaokul mezunu

olanların (Ort.=24.50), lise mezunu olanların (Ort.=27.29) ve yüksekokul mezunu olanların (Ort.=25.87) davranışsal özerklik puanlarından yüksektir.

Öte yandan anne eğitim durumunun ergenlerin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisi de anlamlıdır [$F(4,259)=3.10$, $p < .05$]. Lisans mezunu annelerin çocuklarının duygusal özerklik puanları (Ort.=15.17), ilkokul mezunu olanların (Ort.=25.33), ortaokul mezunu olanların (Ort.=28.14) ve lise mezunu olanların (Ort.=28.32) duygusal özerklik puanlarından düşüktür.

Anne eğitim durumuyla, ebeveynlik stilleri ve yaratıcılık arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

3.1.4. Araştırma Değişkenlerinin Baba Eğitim Durumuna Göre incelenmesi

Ergenlerin algıladıkları ebeveynlik stilleri ve özerklik alt ölçeklerinden alınan puanlar ile yaratıcılık puanlarının baba eğitim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 3.5’de sunulmuştur.

Tablo 3.5: Baba eğitim durumuna göre ebeveynlik, özerklik ve yaratıcılık puanları

	Baba Eğitim Durumu	N	Xort	SS	F
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	İlkokul	67	47.18	6.07	1.39
	Ortaokul	70	44.26	9.81	
	Lise	85	45.23	8.93	
	Yüksekokul	17	43.82	11.90	
	Lisans	22	42.41	12.06	
	Lisansüstü	5	48.00	3.67	
Anne Sıkı Denetim/Kontrol	İlkokul	67	30.52	7.74	0.40
	Ortaokul	70	30.34	9.93	
	Lise	85	30.55	8.39	
	Yüksekokul	17	29.71	9.81	
	Lisans	22	28.14	8.37	
	Lisansüstü	5	27.80	8.84	
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	İlkokul	67	43.09	6.92	1.49
	Ortaokul	70	41.84	9.98	
	Lise	85	41.28	9.48	
	Yüksekokul	17	36.76	14.94	
	Lisans	22	39.23	10.67	
	Lisansüstü	5	42.20	4.97	
Baba Sıkı Denetim/Kontrol	İlkokul	67	27.67	7.68	0.38
	Ortaokul	70	28.19	9.33	
	Lise	85	28.93	8.28	
	Yüksekokul	17	28.94	10.49	
	Lisans	22	30.14	6.77	
	Lisansüstü	5	29.60	7.70	
Davranışsal Özerklik	İlkokul	67	28.64	12.15	1.99
	Ortaokul	70	27.43	12.47	
	Lise	85	24.94	11.92	
	Yüksekokul	17	28.76	13.19	
	Lisans	22	33.14	11.72	
	Lisansüstü	5	32.00	9.69	
Duygusal Özerklik	İlkokul	67	24.72	12.68	2.77*
	Ortaokul	70	26.93	12.38	
	Lise	85	28.52	12.86	
	Yüksekokul	17	20.06	13.26	
	Lisans	22	21.45	12.06	
	Lisansüstü	5	16.80	5.93	
Yaratıcılık	İlkokul	67	5.42	2.90	1.06
	Ortaokul	70	6.04	3.10	
	Lise	85	5.49	2.70	
	Yüksekokul	17	6.06	2.28	
	Lisans	22	6.59	2.81	
	Lisansüstü	5	4.60	1.95	

p >.05, *p<.05

Baba eğitim durumunun ergenlerin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur [F(5, 260)=2.75, p < .05]. Lise mezunu babaların

çocuklarının duygusal özerklik puanları (Ort.=28.52), lisansüstü mezunu olanların (Ort.=16.80) duygusal özerklik puanlarından daha yüksektir.

Öte yandan baba eğitim durumuyla, ebeveynlik stilleri, davranışsal özerklik ve yaratıcılık arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

3.1.5. Araştırma Değişkenlerinin Ailenin Sosyoekonomik Düzeyine Göre İncelenmesi

Ergenlerin algılanan ebeveynlik stilleri ve özerklik alt ölçeklerinden alınan puanlar ile yaratıcılık puanlarının ailenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 3.6.'da sunulmuştur.

Tablo 3.6: Ailelerin sosyoekonomik düzeylerine göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve

	yaratıcılık puanları				F
	SED	N	Xort	SS	
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık					0.05
	Düşük	6	44.33	14.97	
	Orta	153	45.31	5.58	
	Yüksek	107	45.20	9.42	
Anne Sıkı Denetim/Kontrol					3.56
	Düşük	6	31.17	12.32	
	Orta	153	28.90	8.50	
	Yüksek	107	31.86	8.61	
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık					0.28
	Düşük	6	39.00	11.92	
	Orta	153	41.77	8.62	
	Yüksek	107	41.21	10.76	
Baba Sıkı Denetim/Kontrol					1.84
	Düşük	6	29.17	11.23	
	Orta	153	27.69	8.22	
	Yüksek	107	29.70	8.46	
Davranışsal Özerklik					8.89**
	Düşük	6	32.83	13.67	
	Orta	153	29.98	11.82	
	Yüksek	107	23.86	11.98	
Duygusal Özerklik					14.90**
	Düşük	6	22.50	11.27	
	Orta	153	22.46	11.75	
	Yüksek	107	30.76	12.75	
Yaratıcılık					0.64
	Düşük	6	6.83	2.04	
	Orta	153	5.79	2.93	
	Yüksek	107	5.58	2.74	

p >.05, **p<.01

Ailelerin sosyoekonomik düzeylerinin (SED) davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [$F(2,263)=8.88$, $p < .01$]. Orta SED'e sahip ailelerin çocuklarının davranışsal özerklik puanları (Ort.=29.98), yüksek SED'e sahip olanlardan (Ort.=23.86) daha yüksektir.

Ailelerin sosyoekonomik düzeylerinin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [$F(2,263)=14.90$, $p < .01$]. Yüksek SED'e sahip ailelerin çocuklarının duygusal özerklik puanları (Ort.=30.76), orta SED'e sahip olanlardan (Ort.=22.46) daha yüksek bulunmuştur. Öte yandan ailenin sosyoekonomik düzeyiyle, algılanan ebeveynlik stilleri ve yaratıcılık arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

3.1.6. Araştırma Değişkenlerinin Dönemsel Olarak (Orta Ergenlik ve İleri Ergenlik) İncelenmesi

Ergenlerin anne ve babadan algılanan ebeveynlik stilleri (kabul/ilgi/sıcaklık ve sıkı denetim/kontrol boyutları), davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve yaratıcılık puanlarının, orta ergenlik ve ileri ergenlik dönemlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.7'de sunulmuştur.

Tablo 3.7: Orta ve ileri ergenliğe göre ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılık

	puanları				
	Dönem	N	X	SS	F
					1.56
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	Orta ergenlik	122	44.44	11.15	
	İleri ergenlik	144	45.83	6.77	
					19.51**
Anne Sıkı Denetim/Kontrol	Orta ergenlik	122	32.66	9.60	
	İleri ergenlik	144	28.08	7.29	
					.70
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	Orta ergenlik	122	40.91	10.83	
	İleri ergenlik	144	41.90	8.39	
					16.04**
Baba Sıkı Denetim/Kontrol	Orta ergenlik	122	30.71	9.29	
	İleri ergenlik	144	26.68	7.11	
					1305.11**
Davranışsal Özerklik	Orta ergenlik	122	15.44	2.83	
	İleri ergenlik	144	37.87	6.34	
					1879.41**
Duygusal Özerklik	Orta ergenlik	122	38.77	6.05	
	İleri ergenlik	144	14.81	2.50	
					.23
Yaratıcılık	Orta ergenlik	122	5.64	2.74	
	İleri ergenlik	144	5.81	2.93	

p > .05, **p < .01

Ergenlerin içinde bulundukları dönemin anne sıkı denetim/kontrol puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [F(1, 264)=19.51, p < .01]. Orta ergenlik dönemindeki ergenlerin sıkı denetim/kontrol (anne) algısı (Ort.=32.66), ileri ergenlik dönemindeki ergenlerinkinden (Ort.=28.08) daha yüksektir.

Ergenlerin içinde bulundukları dönemin baba sıkı denetim/kontrol puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [F(1, 264)=16.04, p < .01]. Orta ergenlik dönemindeki ergenlerin sıkı denetim/kontrol (baba) algısı (Ort.=30.71), ileri ergenlik dönemindeki ergenlerinkinden (Ort.=26.68) daha yüksektir.

Ergenlerin içinde bulundukları dönemin davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [F(1, 264)=1305.11, p < .01]. İleri ergenlik dönemindeki ergenlerin davranışsal özerklik puanları (Ort.=37.87), orta ergenlik dönemindekilerden (Ort.=15.44) daha yüksektir.

Ergenlerin içinde bulundukları dönemin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisi anlamlıdır [$F(1, 264)=1879.41, p < .01$]. Orta ergenlik dönemindeki ergenlerin duygusal özerklik puanları (Ort.=38.77), ileri ergenlik dönemindeki ergenlerinkinden (Ort.=14.81) daha yüksek bulunmuştur.

Öte yandan ergenlerin içinde bulundukları ergenlik dönemi ile (orta ve ileri), annelerini ve babalarını kabul edici/ilgili/sıcak algılamaları ve yaratıcılıkları arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

3.2. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

3.2.1. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Duygusal ve Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkiler

Ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları ebeveynlik stilleri (kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları) ile duygusal ve davranışsal özerklik puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmış ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 3.8’de sunulmuştur.

Tablo 3.8: Ebeveynlik stilleri (ikili boyut) ile duygusal ve davranışsal özerklik ilişkisi

	Davranışsal Özerklik	Duygusal Özerklik
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	.12*	-.02
Anne Sıkı Denetim	-.26**	.20
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	.10	.02
Baba Sıkı Denetim	-.25**	.17**

p > .05, *p < .05, **p < .01

Ergenlerin annelerinden algıladıkları kabul/ilgi/sıcaklık ile davranışsal özerklik arasından pozitif ($r = .12$) bir ilişki bulunurken, annelerinden algıladıkları sıkı denetim/kontrol arasında negatif ($r = -.26$) ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öte yandan, ergenlerin babalarından algıladıkları sıkı denetim/kontrol ile davranışsal özerklik

arasında negatif ($r = -.25$) ve anlamlı bir ilişkiye rastlanırken, babalarından algıladıkları kabul/ilgi/sıcaklık ile davranışsal özerklik puanları arasında ($r = .10$) anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Ergenlerin babalarından algıladıkları sıkı denetim/kontrol ile duygusal özerklik arasında pozitif ($r = .17$) ve anlamlı bir ilişki bulunurken, anneden algılanan kabul/ilgi/sıcaklık ve duygusal özerklik ($r = -.02$), anneden algılanan sıkı denetim/kontrol ve duygusal özerklik ($r = .20$) ve babadan algılanan kabul/ilgi/sıcaklık ve duygusal özerklik arasında ($r = .02$) anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

3.2.2. Anneden Algılanan Ebeveynlik Stilleri'nin (Dörtlü Boyut) ile Duygusal ve Davranışsal Özerklik Üzerindeki Etkisi

Ergenlerin annelerinden algıladıkları ebeveynlik stilleri (açıklayıcı otoriter, otoriter, izin verici/şımartan, izin verici/ihmkar) ile duygusal ve davranışsal özerklik puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 3.9'da sunulmuştur.

Tablo 3.9: Anneden algılanan ebeveynlik stillerinin ile duygusal ve davranışsal özerklik üzerindeki etkisi

	Ebeveynlik Stilleri	N	Xort	SS	F
Davranışsal Özerklik	Açıklayıcı Otoriter	59	22.98	11.63	13.72**
	İzin Verici/Şımartan	75	31.89	11.70	
	Otoriter	78	23.39	11.51	
	İzin Verici/İhmalkar	54	32.69	10.94	
Duygusal Özerklik	Açıklayıcı Otoriter	59	32.27	12.48	9.59**
	İzin Verici/Şımartan	75	23.55	12.74	
	Otoriter	78	26.56	12.58	
	İzin Verici/İhmalkar	54	20.74	10.42	

** $p < .01$

Ergenlerin annelerin algıladıkları ebeveynlik stillerinin davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(3,262)=13.72$, $p < .01$]. Açıklayıcı otoriter (Ort.=22.98) ve otoriter anne ebeveynlik stiline (Ort.=23.38) sahip ergenlerin davranışsal özerklik puanları kendi içinde benzer olmakla beraber, bu puanlar izin verici şımartan (Ort.=31.89) ve izin verici ihmalkâr (Ort.=32.69) anne ebeveynlik

stiline sahip ergenlerin davranışsal özerklik puanlarından düşüktür. Bununla beraber izin verici şımartan ve izin verici ihmalkar anne ebeveynlik stilleri arasında davranışsal özerklik puanları açısından anlamlı bir fark yoktur.

Öte yandan, ergenlerin annelerinden algıladıkları ebeveynlik stillerinin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisinin de anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(3,262)=9.59$, $p < .01$]. Tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre, ergenler arasında annelerinin ebeveynlik stilini açıklayıcı otoriter olarak algılayanların (Ort.=32.27) en yüksek duygusal özerklik puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür. Bununla beraber annelerinin ebeveynlik stilini otoriter olarak algılayanlarla (Ort.=26.56), izin verici şımartan olarak algılayanlar (Ort.=23.55) arasında ve izin verici şımartan olarak algılayanlarla izin verici ihmalkar (Ort.=20.74) olarak algılayanlar arasında anlamlı farklar bulunmazken, otoriter olarak algılayanlar izin verici ihmalkar olarak algılayanlara göre daha yüksek puanlar almışlardır.

3.2.3. Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri'nin (Dörtlü Boyut) ile Duygusal ve Davranışsal Özerklik Üzerindeki Etkisi

Ergenlerin babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin (açıklayıcı otoriter, otoriter, izin verici/şımartan, izin verici/ihmkâr) duygusal ve davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.10'da sunulmuştur.

Tablo 3.10: Babadan algılanan ebeveynlik stillerinin duygusal ve davranışsal özerklik üzerindeki etkisi

	Ebeveynlik Stilleri	N	X	SS	F
Davranışsal Özerklik	Açıklayıcı Otoriter	58	24.67	12.48	6.26**
	İzin Verici/Şımartan	76	29.97	12.50	
	Otoriter	72	24.17	11.63	
	İzin Verici/İhmalkar	60	31.47	10.93	
Duygusal Özerklik	Açıklayıcı Otoriter	58	29.47	13.29	3.64*
	İzin Verici/Şımartan	76	25.68	13.21	
	Otoriter	72	26.25	11.44	
	İzin Verici/İhmalkar	60	21.85	11.20	

* $p < .05$, ** $p < .01$

Ergenlerin babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(3, 262)=6.26, p< .01$]. Tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre, ergenler arasında babalarının ebeveynlik stilini izin verici ihmalkâr olarak algılayanların (Ort.=31.47) davranışsal özerklik puanları, otoriter (Ort.=26.25) ve açıklayıcı otoriter (Ort.=29.47) olarak algılayanlarınkinden yüksektir. Bunla birlikte babalarının ebeveynlik stilini izin verici ihmalkâr ve izin verici şımartan (Ort.=25.68) olarak algılayanlar arasında, izin verici şımartan ve açıklayıcı otoriter olarak algılayanlar arasında ve açıklayıcı otoriter olarak algılayanlar ile otoriter olarak algılayanlar arasında davranışsal özerklik puanları açısından anlamlı farklar bulunmamıştır. Ayrıca, babalarının ebeveynlik stilini izin verici şımartan olarak algılayanların davranışsal özerklik puanları, otoriter olarak algılayanlarınkinden daha yüksektir.

Öte yandan ergenlerin babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisinin de anlamlı olduğu bulunmuştur [$F(3,262)=3.64, p< .05$]. Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına göre, ergenler arasında babalarının ebeveynlik stilini açıklayıcı otoriter olarak algılayanların duygusal özerklik puanları, izin verici ihmalkâr olarak algılayanların puanlarından yüksektir. Bununla beraber, babalarının ebeveynlik stilini açıklayıcı otoriter olarak algılayanlar, otoriter olarak algılayanlar ve izin verici şımartan olarak algılayanlar arasında; otoriter olarak algılayanlar, izin verici şımartan olarak algılayanlar ve izin verici ihmalkâr olarak algılayanlar arasında duygusal özerklik puanları açısından anlamlı farklar bulunmamıştır.

3.2.4. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler

Ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları ebeveynlik stilleri (kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları) ile yaratıcılık puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmış ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 3.11’de sunulmuştur.

Tablo 3.11: Ebeveynlik stilleri (ikili boyut) ile yaratıcılık ilişkisi

	Yaratıcılık (r)
Anne Kabul/İlgi/Sıcaklık	-.09
Anne Sıkı Denetim	-.04
Baba Kabul/İlgi/Sıcaklık	-.04
Baba Sıkı Denetim	-.04

p >.05

Anne babadan algılanan ebeveynlik stilleri (Kabul/İlgi ve Sıkı Denetim/Kontrol Boyutları) ile yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

3.2.5. Anneden Algılanan Ebeveynlik Stillerinin (Dörtlü Boyut) Yaratıcılığa Etkisi

Ergenlerin annelerinden algıladıkları ebeveynlik stillerinin (Açıklayıcı Otoriter, Otoriter, İzin Verici/Şımartan, İzin Verici/İhmalkâr) yaratıcılık puanları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 3.12’de sunulmuştur.

Tablo 3.12: Anneden algılanan ebeveynlik stillerinin yaratıcılık üzerindeki etkisi

	Ebeveynlik Stilleri	N	Xort	SS	F
					0.47
Yaratıcılık	Açıklayıcı Otoriter	59	5.71	2.57	
	İzin Verici/Şımartan	75	5.52	2.93	
	Otoriter	78	5.68	2.80	
	İzin Verici/İhmalkar	54	6.11	3.09	

p >.05

Anneden algılanan ebeveynlik stilleri (Açıklayıcı Otoriter, Otoriter, İzin Verici/Şımartan, İzin Verici/İhmalkâr boyutları) ile yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır [F(3,262)=0.47, p >.05].

3.2.6. Babadan Algılanan Ebeveynlik Stillerinin (Dörtlü Boyut) Yaratıcılık Üzerinde Etkisi

Ergenlerin babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin (Açıklayıcı Otoriter, Otoriter, İzin Verici/Şımartan, İzin Verici/İhmalkâr) yaratıcılık puanları üzerindeki

etkisini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 3.13’de sunulmuştur.

Tablo 3.13: Babadan algılanan ebeveynlik stillerinin yaratıcılık üzerindeki etkisi

	Ebeveynlik Stilleri	N	Xort	SS	F
Yaratıcılık	Açıklayıcı Otoriter	58	6.14	3.31	0.90
	İzin Verici/Şımartan	76	5.49	2.56	
	Otoriter	72	5.47	2.58	
	İzin Verici/İhmalkar	60	5.95	2.99	

$p > .05$

Babadan algılanan ebeveynlik stilleri (Açıklayıcı Otoriter, Otoriter, İzin Verici/Şımartan, İzin Verici/İhmalkâr boyutları) ile yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır [$F(3,262)=0.90, p>.05$].

3.2.7. Özerklik (Toplam) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler ve Esneklik ve Kararlılığın Aracılığı

Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkiler, hem Ergen Özerklik Ölçeği’nin alt ölçekleri ve toplam puanı ile yaratıcılık ölçüm puanı arasında korelasyonel olarak hem de özerklik verilen ve verilmeyen iki gurubun yaratıcılık puanlarının deneysel olarak karşılaştırılmasıyla incelenmiştir. Burada değişkenler arası korelasyonlara yer verilecektir.

3.2.7.1. Özerklik (Davranışsal Özerklik, Duygusal Özerklik ve Toplam Özerklik) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler

Ergenlerin davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve toplam özerklik puanları ile yaratıcılık puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmış ve değişkenler arası ilişkiler Tablo 3.14’de sunulmuştur.

Tablo 3.14: Davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve toplam özerklik puanları ile yaratıcılık ilişkisi

	Yaratıcılık
Davranışsal Özerklik	.07
Duygusal Özerklik	.01
Özerklik	.13*

p > .05, *p < .05

Davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve toplam özerklik puanları ile yaratıcılık puanları arasındaki ilişki incelendiğinde özerklik ile yaratıcılık arasında pozitif ($r = .13$) yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Diğer yandan davranışsal özerklik ile yaratıcılık ($r = .07$) arasında ve duygusal özerklik ve yaratıcılık ($r = .01$) arasında ilişki bulunmamıştır.

3.2.7.2. Özerklik (Toplam) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Esnekliğin ve Kararlılığın Aracılığı

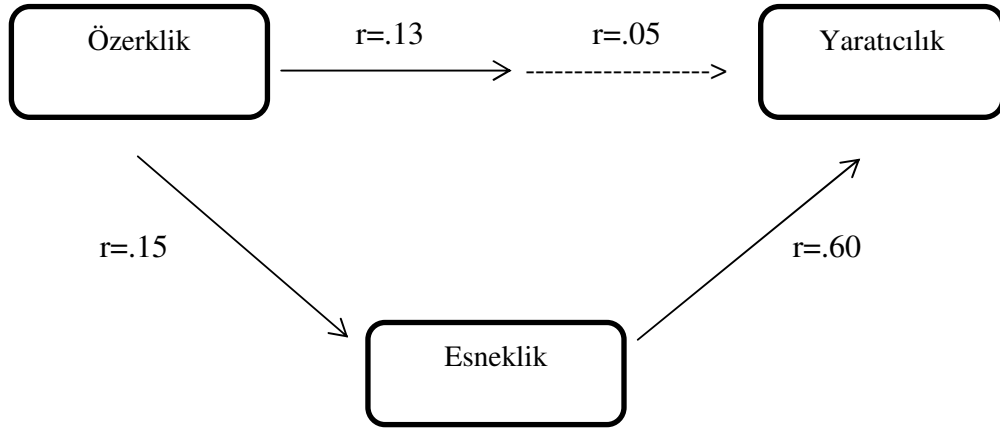
Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide esneklik ve kararlılığın aracılık rolünün incelenmesi amacıyla değişkenler arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler Tablo 3.15’de yer almaktadır.

Tablo 3.15: Özerklik, yaratıcılık, esneklik ve kararlılık arasındaki ilişkiler

	Yaratıcılık	Özerklik	Esneklik	Kararlılık
Yaratıcılık	1			
Özerklik (Ölçek)	.13*	1		
Esneklik	.60**	.15*	1	
Kararlılık	.50**	-.01	-.28**	1

p > .05, *p < .05, **p < .01

Özerklik ve yaratıcılık arasında görülen anlamlı ilişki ($\beta = .13$), esneklik değişkeninin ($\beta = .05$) modele eklenmesiyle düşmektedir. Bu düşüşün anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla özerklik ve esneklik ($\beta = .023$) ile yaratıcılık ve esneklik arasındaki ilişkiler ($\beta = 1.40$) incelenmiştir. Uygulanan Sobel Testi sonucuna göre düşüşün anlamlı olduğu ($Z = 2.50$, $p < .05$) görülmüş ve esneklik aracı değişken kabul edilmiştir. Sonuçlar Şekil 3.1. ve Tablo 3.16’da sunulmuştur.

Şekil 3.1: Özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde esnekliğin aracı rolü

Tablo 3.16: Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide esnekliğin aracı rolü

	B	SH	Beta	T	p
1. Model					
Sabit	3.14	1.20		2.62	.009
Özerklik	.048	.02	.13	2.17	.031
2. Model					
Sabit	.710	.99		.71	.477
Özerklik	.017	.02	.05	.94	.348
Esneklik	1.39	.12	.59	11.76	.000

Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide kararlılığın ise herhangi bir aracı bir rolünün olmadığı bulunmuştur.

3.2.8. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler ile Esneklik ve Kararlılığın Aracılığı

Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişki, özerklik verilen ve verilmeyen iki gurubun yaratıcılık puanlarının deneysel olarak karşılaştırılmasıyla da incelenmiştir. Burada özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde takip edilen deneysel sürece ve esneklik ile kararlılığın aracı rolüne dair sonuçlara değinilecektir.

3.2.8.1. Manipülasyon Öncesi Yazım Hızı ve Duygudurum Puanları

Manipülasyon öncesinde özerklik verilen ve verilmeyen katılımcılar arasında yazım hızı (3 dakika) açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır [$t(264)=-.86, p>.05$].

Ayrıca manipölasyon öncesinde özerklik verilen ve verilmeyen katılımcılar arasında duygudurum açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır [$t(264)=.78$, $p>.05$]. Sonuçlar Tablo 3.17’de sunulmuştur.

Tablo 3.17: Özerklik verilen ve verilmeyen ergenlerin manipölasyon kontrol sonuçları

	Dönem	N	X	SS	T
Yazım hızı					-.86
	Özerklik verilen	133	76.82	9.88	
	Özerklik verilmeyen	133	77.78	8.40	
Duygudurum					.78
	Özerklik verilen	133	6.80	1.88	
	Özerklik verilmeyen	133	6.60	2.21	
p >.05					

3.2.8.2. Manipölasyon Kontrolü

Manipölasyon sonrasında daha önce de belirtildiği gibi katılımcılara nesne seçimlerini ne derece kendi kontrolleri altında hissettikleri, nesne seçiminden ne derece memnun kaldıkları ve nesne seçimlerinin beklentilerine ne derece uygun olduğuna dair değerlendirme yapmaları istenmiştir. Değerlendirme 0 puan’dan 10 puan’a kadar (0 = Hiç, 10 = Çok fazla) derecelendirilmiş bir ölçek ile yapılmıştır (bkz. Ek 8a). Analiz sonuçları özerklik koşulunda olan katılımcıların, özerklik verilmeyen katılımcılara göre, seçimleriyle ilgili daha fazla kontrol algıladıklarını [$t(264)=13.65$, $p<.01$], nesne seçimlerinden daha çok memnun olduklarını [$t(264)=8.90$, $p<.05$] ve nesne seçimlerinin beklentilerine daha fazla uygun olduğunu [$t(264)=8.53$, $p<.01$] göstermektedir. Buna göre özerklik verilen katılımcıların (Ort.=7.92) seçimlerine dair kontrol algıları, özerklik verilmeyen katılımcılara göre (Ort.=3.17) daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca özerklik verilen katılımcıların (Ort.=7.32) nesne seçimlerinden memnuniyet düzeyleri de özerklik verilmeyen katılımcıların memnuniyet düzeylerinden (Ort.=4.61) daha yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde özerklik verilen katılımcıların (Ort.=7.41) nesne seçimlerinin beklentilerine uygunluk düzeyi özerklik verilmeyen katılımcıların puanlarından (Ort. =4.69) yüksek bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 3.18’de sunulmuştur.

Tablo 3.18: Özerklik verilen ve verilmeyen ergenlerin manipölasyon kontrol sonuçları

	Koşul	N	X	SS	T
Kontrol algısı	Özerklik verilen	133	7.92	2.17	13.65**
	Özerklik verilmeyen	133	3.17	3.38	
Memnuniyet düzeyi	Özerklik verilen	133	7.32	2.41	8.90*
	Özerklik verilmeyen	133	4.61	2.71	
Uygunluk düzeyi	Özerklik verilen	133	7.41	2.14	8.53**
	Özerklik verilmeyen	133	4.69	2.98	

*p<.05, **p<.01

3.2.8.3. Deney Sonrası Algısal Ölçümler

Deneyin sonunda hem özerklik verilen hem verilmeyen grupta yer alan katılımcılardan yapmış oldukları nesne kullanımı görevinde seçtikleri ya da kendileri için seçilen objelerden ne kadar farklı/çeşitli kullanım ürettiklerini düşündüklerini, seçtikleri ya da kendileri için seçilen objelerden farklı kullanımlar üretmek için ne derece gayret gösterdiklerini, seçtikleri ya da kendileri için seçilen objeyle ilgili farklı kullanımlar üretmenin kendileri için ne derece ilginç olduğunu ve ürettikleri düşünce sayısından ne derece memnun olduklarını değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirme 0 puan'dan 10 puan'a kadar (0 = Hiç, 10 = Çok fazla) derecelendirilmiş bir ölçek ile yapılmıştır (bkz. Ek 10a ve 10b). Sonuçlar Tablo 3.19'da sunulmuştur.

Tablo 3.19: Özerklik verilen ve verilmeyen ergenlerin deney sonrası algısal ölçüm sonuçları

	Koşul	N	X	SS	T
Performans algısı	Özerklik verilen	133	5.36	2.10	2.69**
	Özerklik verilmeyen	133	4.60	2.49	
Motivasyon düzeyi	Özerklik verilen	133	7.29	2.12	2.15*
	Özerklik verilmeyen	133	6.66	2.60	
Fikirleri ilginç bulma	Özerklik verilen	133	6.86	2.56	3.51**
	Özerklik verilmeyen	133	5.72	2.72	
Memnuniyet düzeyi	Özerklik verilen	133	5.57	2.80	3.03**
	Özerklik verilmeyen	133	4.56	2.66	

*p<.05, **p<.01

3.2.8.4. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık İlişkileri

Araştırmada ergenlere yaratıcılık görevinde fikir üretecekleri nesneyi kendilerinin seçmesine olanak tanınması, yani özerklik sağlanmasının, özerklik sağlanmayan gruba göre fikir sayısı açısından anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmayacağına bakmak için tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.20’de sunulmuştur.

Tablo 3.20: Özerklik sağlanan ve sağlanmayan gruptaki ergenlerin yaratıcılık puanları

Özerklik		N	X	SS	F
Yaratıcılık					32.59**
	Özerklik Verilen Koşul	133	6.67	2.94	
	Özerklik Verilmeyen Koşul	133	4.79	2.40	

**p<.01

Buna göre özerklik verilen ergenlerin yaratıcılık puanları ($x=6.67$), özerklik verilmeyen ergenlerin yaratıcılık puanlarından ($x=4.79$) yüksektir ve bu fark anlamlıdır [$F(1,264)=32.59$, $p<.01$].

3.2.8.5. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Esneklik ve Kararlılığın Aracılığı

Ergenlerin özerkliği ve yaratıcılığı arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve kararlılığın aracı rolü Baron ve Kenny’nin (1986) aracılık rolü için önerdikleri koşullar göz önüne alınarak sınanmıştır. Baron ve Kenny’ye göre aracılık ilişkisinden bahsedilebilmesi için öncelikle yordayıcı ve yordanan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmalıdır. Bunun yanı sıra aracı değişken ve yordayıcı değişken arasında da anlamlı ilişki gözlenmesi gerekir. Diğer bir koşul ise aracı değişken ve yordanan değişken arasında regresyon analizinde anlamlı ilişki bulunmasıdır. Son olarak, aracı ve yordayıcı değişken hiyerarşik regresyon analizi ile incelendiğinde yordayıcı ve yordanan değişken arasında gözlemlenen ilişkinin ortadan kalkması ya da azalmasıdır (Baron ve Kenny, 1986).

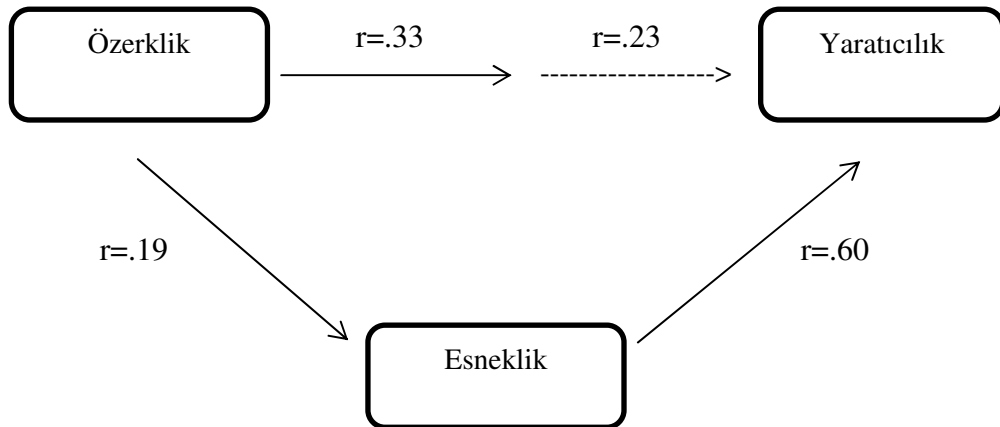
Özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık arasındaki ilişkide esneklik ve kararlılığın aracılık rolünün incelenmesi amacıyla değişkenler arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler Tablo 3.21’de yer almaktadır.

Tablo 3.21: Özerklik (değişimlenmiş), yaratıcılık, esneklik ve kararlılık arasındaki ilişkiler

	Yaratıcılık	Özerklik	Esneklik	Kararlılık
Yaratıcılık	1			
Özerklik (Değişimlenmiş)	.33**	1		
Esneklik	.60**	.19**	1	
Kararlılık	.50**	.15*	-.28**	1

*p<.05, **p<.01

Diğer yandan özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık arasında görülen anlamlı ilişki ($\beta=.33$), esneklik değişkeninin ($\beta=.22$) modele eklenmesiyle düşmektedir. Bu düşüşün anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla özerklik ve esneklik ($\beta=.47$) ile yaratıcılık ve esneklik arasındaki ilişkiler ($\beta=1.40$) incelenmiştir. Uygulanan Sobel Testi sonucuna göre düşüşün anlamlı olduğu ($Z=-3.02$, $P<.01$) görülmüş ve esneklik aracı değişken kabul edilmiştir. Sonuçlar Şekil 3.2. ve Tablo 3.22’de sunulmuştur.

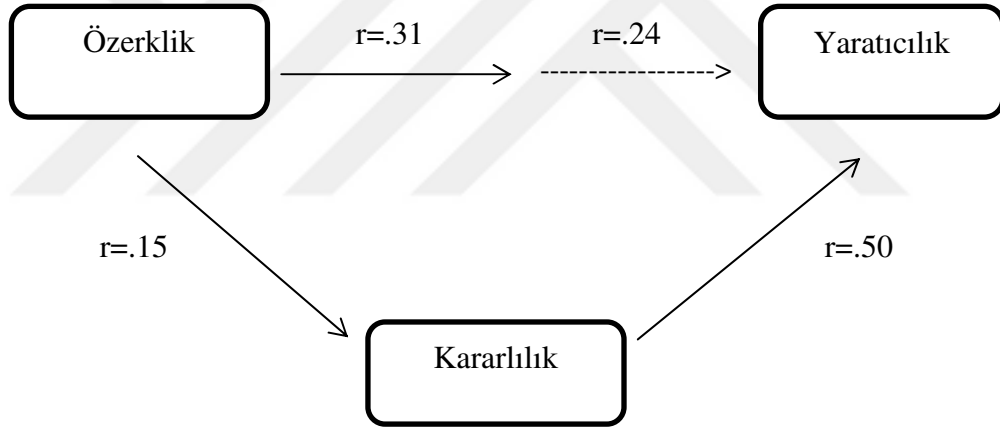

Şekil 3.2: Özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık ilişkisinde esnekliğin aracı rolü

Tablo 3.22: Özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık ilişkisinde esnekliğin aracı rolü

	B	SH	Beta	T	P
1. Model					
Sabit	8.55	.52		16.42	.000
Özerklik	-1.88	.33	-.33	-5.71	.000
2. Model					
Sabit	.3.79	.60		6.34	.000
Özerklik	-1.27	.28	-.23	-4.63	.000
Esneklik	1.30	.11	.55	11.35	.000

Özerklik (Değişimlenmiş) ve yaratıcılık arasında görülen anlamlı ilişki ($\beta=.31$), kararlılık değişkeninin ($\beta=.24$) modele eklenmesiyle düşmektedir. Bu düşüşün anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla özerklik ve kararlılık ($\beta=-.41$) ile yaratıcılık ve kararlılık arasındaki ilişkiler ($\beta=1.05$) incelenmiştir. Uygulanan Sobel Testi sonucuna göre düşüşün anlamlı olduğu ($Z=-2.48$, $P<.05$) görülmüş ve kararlılık aracı değişken kabul edilmiştir. Sonuçlar Şekil 3.3. ve Tablo 3.23’de sunulmuştur.

Şekil 3.3: Özerklik (Değişimlenmiş) ve yaratıcılık ilişkisinde kararlılığın aracı rolü**Tablo 3.23:** Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide kararlılığın aracı rolü

	B	SH	Beta	T	P
1. Model					
Sabit	8.40	.51		16.38	.000
Özerklik	-1.73	.33	-.31	-5.31	.000
2. Model					
Sabit	5.80	.54		10.82	.000
Özerklik	-1.33	.29	-.24	-4.62	.000
Kararlılık	.97	.11	.46	8.92	.000

IV. BÖLÜM

4. TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde alt problemlerle ilgili olarak yapılan analizlerden elde edilen bulgular ilgili literatür kapsamında tartışılmaktadır. Bununla birlikte, gelecek araştırmalar için öneriler de sunulmuştur.

4.1. Araştırma Değişkenlerinin Dönemsel Olarak (Orta Ergenlik ve İleri Ergenlik) Tartışılması

Araştırma sırasında sorgulanan ilk problem ergenlerin anne ve babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin, duygusal özerkliklerinin, davranışsal özerkliklerinin ve yaratıcılıklarının orta ve ileri ergenlik dönemine göre farklılaşıp farklılaşmadığıdır.

Araştırma bulgularında ergenlerin anne ve babadan algıladıkları kabul, ilgi ve sıcaklık düzeylerinin içinde bulundukları gelişim dönemine göre farklılık gösterip göstermediğine bakılmış ve orta ergenlik ve ileri ergenlik dönemindeki ergenler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yani orta ergenlik ve ileri ergenlik dönemindeki ergenlerin hem annelerini hem de babalarını kabul edici, sevecen, ilgili ve katılımcı algılama dereceleri farklılaşmamaktadır. Öte yandan, hem anne ve hem de babadan algılanan sıkı denetim ve kontrol düzeyleri açısından, orta ergenlik ve ileri ergenlik dönemindeki ergenler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulunmuştur. Buna göre, orta ergenlik dönemindeki ergenlerin hem anneden hem de babadan algılanan kontrol/denetleme puanları ileri ergenlik dönemindeki ergenlerinkinden yüksektir. Bu bulgu ebeveynlerin orta ergenlik ve ileri ergenlik döneminde sıcak, ilgili

olmaya devam ettiklerini fakat özellikle orta ergenlik döneminde sıkı denetim ve kontrolün artırılması ihtiyacını hissettiklerini göstermektedir. Dahası, ileri ergenlik dönemindeki ergenlerin anne babalarından algıladıkları sıkı denetim ve kontrolün azaldığı bulunmuştur. Pawlowski ve Hamilton (2008)'a göre orta ergenlik dönemi, ergende bedensel değişimin yanında yoğun cinsel duyguların olduğu, daha çok risk alma potansiyelinin taşındığı, her şeye gücü yetme duygusunun var olduğu, kim olduğu, ne yaptığı ve neyin iyi olduğu konusunda arkadaşların anababalardan daha etkili olduğu ve ana babaların değerlerinin reddedildiği bir dönemdir. Bu görüş çalışmada elde edilen orta ergenlik döneminde artan anne baba sıkı denetim ve kontrolünü açıklayabilir. Anne babalar çocukları üzerinde sıkı denetim ve kontrolü bir ihtiyaç olarak hissediyor olabilirler. Diğer yandan, ileri ergenlik döneminde fiziksel gelişim tamamlandığı, bedensel değişimle ilgili ergende oluşan kafa karışıklığı ve bocalama azaldığı, kendini kontrol duygusu arttığı ve akran grubunun etkisi azaldığı için (Bayraktar 2007) ebeveyn sıkı denetim ve kontrolünün bu görüşle paralel olarak orta ergenlik dönemine göre azaldığı düşünülebilir.

Ergenlerin duygusal özerklik puanları açısından, içinde bulundukları gelişim dönemine göre anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Çalışmada orta ergenlik dönemindeki ergenlerin duygusal özerklik puanları, ileri ergenlik dönemindeki ergenlerin puanlarından yüksek bulunmuştur. Bu sonuca göre duygusal özerkliği etkileyen önemli değişkenin yaş olduğu söylenebilir. Yaş ile birlikte ailelerin çocuklarına sağladıkları bağımsızlık artmaktadır. Ancak bazı durumlarda aileler çocuklar büyüdükçe kaygıya kapılarak çocuklarının bağımsızlıklarını kısıtlayabilmektedir (Steinberg 2007). Elde edilen bu sonuçlar değerlendirildiğinde Eccles (2004)'ın ailelerin yaş ilerledikçe çocukları hakkında endişelerinden dolayı onları kısıtlayarak daha az özerklik verdikleri vurgusu geçerlik kazanmaktadır. Bu sonuç, ana-babaların çocukları büyüdükçe duygusal özerklik vermede kısıtlayıcı davrandıklarını ve ergenlerin kendilerini özerk hissetmediklerini düşündürmektedir.

Ayrıca davranışsal özerklik puanları açısından da orta ve ileri ergenlik dönemindeki ergenler arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre, ileri ergenlik dönemindeki ergenlerin davranışsal özerklik puanlarının,

orta ergenlik dönemindeki ergenlerin puanlarına göre yüksek olduğu gözlenmiştir. Özerkliğin kazanılması konusunda çalışan kuramcılara göre özerklik, ergenliğin erken dönemlerinde başlayıp genç yetişkinliğe dek uzanan bir süreçtir. Gelişimsel bakış açısıyla ele alındığında, özerkliğin ergenlik dönemi boyunca yaşla birlikte değişim gösterebildiği görülmüştür. (Aydın 2000; Bernt 1979; Enright, Lapsley, Drivas ve Fehr 1980; Frank, Avery ve Laman 1988; Noom vd. 2001; Steinberg ve Silverberg, 1986) Enright vd. (1980) tarafından 12 ile 18 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada, genel olarak davranışsal özerkliğin ergenlik döneminde yaşla birlikte artış gösterdiği, ergenlik döneminin sonlarında bulunan ergenlerin yakın sosyal çevrelerinde bağımsız karar vermede ve sosyal yaşamlarını düzenlemede ergenliğin başlarında bulunan ergenlere göre daha yetkin oldukları bulunmuştur (Newman, 1989). Bir başka çalışmada da, üniversite eğitimi için ailelerinin yanından ayrılan gençler, kendilerini aileleriyle birlikte oturdukları zamana göre ailelerine daha yakın hissettiklerini ve aileleriyle daha az problem yaşadıklarını belirtirken, daha fazla davranışsal özerklik yaşadıklarını ve karar verme sürecinde daha fazla kişisel kontrolleri olduğunu belirtmişlerdir (Fuhrman ve Holmbeck 1995)

Son olarak, ergenlerin yaratıcılık düzeylerinin içinde bulundukları gelişim dönemine göre farklılık gösterip göstermediğine bakılmış ve orta ve ileri ergenlik dönemindeki ergenler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde yaratıcılığın ergenlik döneminin kendi içinde incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan bu çalışmada elde edilen yaratıcılık gelişimini kesitsel yönden inceleyen bu bulgunun bir ilk niteliğinde olduğu söylenebilir. Ancak yine de bundan sonraki araştırmacılara yaratıcılığın yalnız kesitsel olarak değil boylamsal olarak da incelenmesi önerilmektedir.

4.2. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Araştırma bulguları incelendiğinde ergenlerin annelerinden algıladıkları kabul/ilgi/sıcaklık ile davranışsal özerklik arasında pozitif yönlü bir ilişki görülmektedir. Ergenin kendisiyle ilgili kararlarını verirken ya da belirlediği hedeflere

ulaşmak için kullanacağı davranış biçimlerini belirlerken anneden algıladığı yakın ilgi ve desteğin onu daha fazla özerk olmaya güdülediği ilgili literatürle tutarlıdır (Frank vd. 1990; Grolnick vd. 1991; Hines 1997; Steinberg 1993). Her ne kadar benzer literatür babadan algılanan yakın ilgi ve desteği de kapsasa da bu çalışmada kabul/ilgi/sıcaklık ile davranışsal özerklik puanları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Diğer bir ifadeyle, babanın değil annenin kabul edici/sıcaklık içeren tutumu davranışsal özerklikle ilişkili bulunmuştur. Sonuç olarak, yüksek düzeyde kabul ve ilginin çocuğun davranışsal özerkliğinin gelişiminde etkili olduğu görüşü anneden algılanan kabul/ilgi için desteklenirken babadan algılanan kabul/ilgi için gerçekleştirilen çalışmada desteklenmemiştir. Bu sonuç, anne ve baba tutumlarının çocuk üzerinde ayrı ayrı etkilerinin olduğunu akla getirmektedir. Kağıtçıbaşı (2005) Türk kültüründe çocukların anneye daha fazla duygusal yakınlık ve paylaşım içerisinde olduklarını ve yaşamlarıyla ilgili karar alma süreçlerinde anneyi sürece daha fazla dahil etme eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bu görüşle babanın anne kadar ergenin davranışsal özerkliği üzerinde etkili olmadığı bulgusunu açıklar niteliktedir.

Öte yandan, ergenlerin hem annelerinden hem babalarından algıladıkları sıkı denetim/kontrol ile davranışsal özerklik arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ailelerin ergenlik dönemindeki çocukları üzerinde uyguladıkları sıkı denetim ve kontrolün ergenlikteki özerkliğin gelişimine olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir (Dacey ve Kenny 1994; Grolnick vd. 1991; Quintana ve Lapsley 1990; Smetana 1995; Steinberg 1993). Bu bağlamda araştırmadan elde edilen bulgunun literatürle tutarlılık içinde olduğu görülmektedir.

4.3. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut) ile Duygusal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Ergenlerin babalarından algıladıkları sıkı denetim/kontrol ile duygusal özerklikleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken; anneden algılanan kabul/ilgi/sıcaklık, sıkı denetim/kontrol ve babadan algılanan kabul/ilgi/sıcaklık ile duygusal özerklik arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır. Diğer bir ifadeyle, yalnızca babadan algılanan sıkı denetim/kontrolün duygusal özerklik ile ilişkisi vardır.

Diğer yandan ne annenin ne de babanın kabul edici/sıcak/ilgili tutumunun, bunun yanında annenin sıkı denetim/kontrolünün ergenlerin duygusal özerklikleriyle ilişkisi bulunmamıştır. Araştırmalar duygusal özerkliğin gelişmesinde anne babaların yüksek düzeyde teşvik ediciliği ve daha az zorlayıcı davranışlar sergilemeleri üzerinde durmaktadır. Bu anne babalar çocuklarını kabul edicidirler ve ergenin kendi görüşlerini geliştirmesi için ona yardımcı olurlar (Cooper, Grotevant ve Condon 1983; Grotevant ve Cooper 1986). Bu çalışmada elde edilen sonuç literatürle örtüşmemektedir. Ergenlerin duygusal özerklikleri babadan algılanan sıkı denetim ve kontrole ilişkili bulunmuştur. Bu durum kültürel bağlamda bakıldığında, Türk aile yapısı içerisinde ergenin özerklik arayışının baba otoritesine bir tehdit olarak algılandığını düşündürebilir. Steinberg (2007)'e göre, daha az özerk ya da aşırı özerk davranışlarda bulunan ergenler anne babalarda katı denetime yol açabilirler. Bu durumsa ergenin duygusal özerkliği arayışının daha da artmasına ya da azalmasına yol açabilir. Nitekim Kağıtçıbaşı (2005)'na göre, Türk kültüründe sadece özerkliğe değer verilmez, ergen bağımlılığa da teşvik edilmektedir. Ayrıca özerklik birçok değişkenden etkilenebilmektedir. Aile ilişkileri, sosyal çevre, akran gruplarının desteği ve ergenin kişilik özellikleri ve beklentileri gibi birçok değişken özerklik gelişiminde etkilidir. Buradan hareketle, duygusal özerklik gelişiminde aile ilişkileri, akran ilişkileri gibi değişkenlerin de araştırıldığı çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

4.4. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Davranışsal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Bulgular incelendiğinde, ergenlerin annelerinden algıladıkları ebeveynlik stillerinin davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna göre açıklayıcı otoriter ve otoriter anne ebeveynlik stiline sahip ergenlerin davranışsal özerklik puanları kendi içinde benzer olmakla beraber, bu puanlar izin verici şımartan ve izin verici ihmalkâr anne ebeveynlik stiline sahip ergenlerin davranışsal özerklik puanlarından düşüktür. Diğer bir ifadeyle, izin verici ihmalkâr ve izin verici şımartan anne ebeveynlik stiline sahip ergenlerin davranışsal özerklik düzeyleri en yüksektir. Araştırma bulgularına bakıldığında, ergenlerin babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin de davranışsal özerklik puanları üzerindeki etkisinin

anlamalı olduğu bulunmuştur. Ergenler arasında babalarının ebeveynlik stilini izin verici ihmalkâr ve izin verici şımartan olarak algılayanların davranışsal özerklik puanları, anne ebeveynlik algısında olduğu gibi, otoriter ve açıklayıcı otoriter olarak algılayanların puanlarından yüksek bulunmuştur. Literatür incelendiğinde gerekli olduğunda başkalarının önerilerine dönebilmeyi, kendisinin yargılarına ve ötekilerin önerilerine dayalı alternatif eylem rotaları çizebilmeyi ve nasıl davranacağına ilişkin bağımsız bir sonuca varabilmeyi (Holmbeck 1996) ifade eden davranışsal özerklik kavramının demokratik ebeveynlikle ilintili olduğuna rastlanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada elde edilen bulgunun literatürle örtüşmediği görülmektedir (Baumrind 1978; Devereaux 1970; Smetana ve Asquith 1994; Steinberg 2007). İzin verici ihmalkâr ve şımartan ebeveynlik algısına sahip ergenlerin her ikisinde de ebeveyn sıkı denetim ve kontrolünün zayıf olduğu bilindiğinden, bu denetimsizliğin ergen bağımsızlığını arttırdığı yönünde bir sonuca varılabilir. Nitekim çocukları üzerinde denetimsizliğin yanında acımasızlık ve soğukluğun eşlik ettiği izin verici ihmalkâr ailelerde, ergen kendi bağımsızlığını görülebilir ve kanıtlanabilir bir biçimde savunmak üzere bir girişim içinde olabilir. Kendi varlığını ebeveynlerinin nazarında görünür kılma gayreti içine girebilir (Hill ve Holmbeck 1986). Her ne kadar böyle bir durumun ergenin davranışsal özerkliğinin bir göstergesi olduğu tam anlamıyla savunulamasa da, daha çok ergenin anne babasının anlayış eksikliğinden ve ihmalkârlığından bıkkınlığına bir tepki olarak ortaya çıkabileceği savunulabilir. Benzer şekilde, çocukları üzerinde yeterli denetime ve rehberliğe sahip olmayan izin verici şımartan ebeveynlerin de ergenin kendi davranışlarını yönetme isteğini arttıracak düşünülebilir. Anne babasının kurallarına ya da çizdiği sınırlara uymak zorunda olmayan bir ergenin, kendi davranışları, seçimleri ve kararları üzerinde söz sahibi olmak isteyeceği söylenebilir.

4.5. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (Dörtlü Boyut) ile Duygusal Özerklik Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Ergenlerin annelerinden algıladıkları ebeveynlik stillerinin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisinin de anlamalı olduğu bulunmuştur. Ergenler arasında annelerinin ebeveynlik stilini açıklayıcı otoriter olarak algılayanların, diğer algılanan ebeveynlik stillerinin içinde en yüksek duygusal özerklik puan ortalamasına sahip

oldukları görülmüştür. Öte yandan, ergenlerin babalarından algıladıkları ebeveynlik stillerinin duygusal özerklik puanları üzerindeki etkisinin de anlamlı olduğu bulunmuştur. Ergenler arasında babalarının ebeveynlik stilini açıklayıcı otoriter olarak algılayanların duygusal özerklik puanları, ergenler tarafından algılanan diğer ebeveynlik stillerinden, annelerin ebeveynlik algısında olduğu gibi daha yüksektir. Bu anlamda destek ve rehberlik için başta aile olmak üzere başkalarına aşırı dayanmak yerine kendine güvenmek ya da yakın çevreyle ilişkilerde yaşanan değişimlerle ilgili bağımsızlık olarak açıklanan duygusal özerkliğin gelişmesinde, anababadan algılanan kabul/ilgi ile beraber sıkı denetim ve kontrolün birlikte olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Anababa tutumları ile özerklik gelişimini araştıran çalışmaların çoğunda, demokratik ailelerin, çocuklarının özerkliğinin gelişmesine özellikle önem verdikleri bulunmuştur (Dacey ve Kenny 1994; Smetana 1995). Bu bağlamda çalışmadan elde edilen bulgunun ilgili literatürle tutarlı olduğu söylenebilir.

4.6. Anne ve Babadan Algılanan Ebeveynlik Stilleri (İkili Boyut ve Dörtlü Boyut) ile Yaratıcılık Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Araştırma sonuçlarına göre hem anne ve hem babadan algılanan ebeveynlik stilleri (Kabul/İlgi ve Sıkı Denetim/Kontrol Boyutları ile Açıklayıcı Otoriter, Otoriter, İzin Verici/Şımartan, İzin Verici/İhmalkâr boyutları) ile yaratıcılık arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır. Her ne kadar literatürde araştırmacılar olumlu ebeveynliğin yaratıcılığı arttırdığına dair sonuçlar elde etseler de (Harrington Block ve Block 1987; Kemple ve Nissenberg 2000; Rogers 1959; Wright ve Wright 1986) olumsuz ebeveynliğin de yaratıcılığı arttırdığına dair sonuçlar mevcuttur (Siegelman 1973). Fakat ergenlerle yapılan bu çalışmada yaratıcılık ile ebeveynlik stilleri arasında pozitif ya da negatif yönlü herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Yaratıcılık kavramıyla ilgili genel eğilim her bireyin doğuştan yaratıcılık potansiyeli ile dünyaya geldiği ve ebeveynler, öğretmenler, eğitim sistemi gibi dışsal faktörlerle arttırılabileceği veya engellenebileceği yönündedir (Roeper 1977; Wright ve Wright 1986). Ergenlik döneminde ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık arasında ilişkinin bulunmaması yaratıcılıkla ilgili daha ilişkili olabilecek alternatif faktörleri akla getirmektedir. Nitekim çalışmalar

eğitim faktörü üzerine odaklanmaktadır. Literatürdeki birçok araştırma çocuk ve ergenlerin yaratıcı düşüncelerinin geliştirilmesinde ya da gerilemesinde eğitim, öğretim süreçlerinin, okul ortamlarının ve öğretmen tutumlarının önemi üzerinde durmaktadır (Fairweather ve Cramond 2011; Hennessey 2011; Sternberg 2011; Runco ve Spitzker 2011). Dolayısıyla ergenlik sürecinde olan bir bireyin bilişsel yapılanması ve düşünce süreçleri üzerinde ebeveynlerin değil eğitimsel faktörlerin etkili olabileceği akla gelmektedir. Bunun dışında kültürün (Evans 2011), duygusal süreçlerin (Evans 1991), kalıtımın (Pala 1999), zekanın (Guilford 1957) ergenin yaratıcılığı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Son olarak yaratıcılıkla ilgili gelişimsel teoriler incelendiğinde, Kohlberg (1987; akt. Runco 2007), ahlaki gelişim kuramında, çoğu ergenin geleneksel düşünce yapısına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bireyler için anne babalar değil daha çok normlar, akranlar, gelenekler büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla, sosyal yönden uygun görülen davranışları sergileme isteği bireyin yaratıcı düşünce süreçlerinde sıkıntılara neden olabilmektedir. Özetle, bu çalışmada ergenlerin anne babalarından algıladıkları ebeveynlik stilleri ile yaratıcılıkları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık ilişkisini araştıran çalışmaların sayısının azlığı ve çocukluk dönemiyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu anlamda anlamlı sonuçlara ulaşılamasa da bu araştırmanın literatüre bir katkısının olacağı düşünülmektedir.

4.7. Özerklik (Davranışsal Özerklik, Duygusal Özerklik ve Toplam Özerklik) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Davranışsal özerklik, duygusal özerklik ve toplam özerklik puanları ile yaratıcılık puanları arasındaki ilişki incelendiğinde toplam özerklik ile yaratıcılık arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer yandan, davranışsal özerklik ile yaratıcılık arasında ve duygusal özerklik ve yaratıcılık arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

Literatür incelendiğinde bireysel özerkliğin yaratıcılık becerisini desteklediğine dair birçok araştırmaya rastlanmaktadır (Grolnick, Ryan ve Deci 1991; Koestner vd.

1984; Patrick, Skinner ve Connell 1993; Ryan ve Grolnick 1986;). Bu çalışmada elde edilen bulgunun mevcut literatürle örtüştüğü görülmektedir. Bunun yanında davranışsal özerklik ile yaratıcılık ve duygusal özerklik ile yaratıcılık arasındaki ilişkinin araştırıldığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu çalışmada elde edilen bulgunun literatür açısından yeni olduğu söylenebilir. Ergenlerin kendi kendilerine davranabilme kapasiteleri (davranışsal özerklikleri) ve yine ergenlerin özellikle aileleleriyle yakın ilişkilerindeki değişimlerle ilgili bağımsızlık süreçlerinin (duygusal özerklikleri) ergenlikteki bilişsel değişimlerle paralel olduğu bilinmektedir (Mazor, Shamir ve Ben-Moshe 1990). Ergenlik döneminde yaratıcı düşüncenin bu süreçte yaşanan kriz ve uyum süreçlerinde önem arz edebileceği düşünüldüğünde yeni araştırmalarda bu konunun üzerinde durulması önerilmektedir.

4.8. Özerklik (Toplam) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Bilişsel Esnekliğin ve Kararlılığın Aracılığının Tartışılması

Ergen Özerklik Ölçeği'nden alınan toplam puan ile yaratıcılık arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin ve kararlılığın aracı rolü incelendiğinde, bilişsel esnekliğin analize dahil edilmesi ile özerklik ve yaratıcılık arasında görülen ilişki puanındaki düşüşün anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu sonuca dayanarak, özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde bilişsel esnekliğin aracı değişken olduğu bulunmuştur. Öte yandan, özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide kararlılığın aracı rolünün olmadığı bulunmuştur.

Literatürde ergenlerin özerklikleri ve yaratıcılıkları arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin aracılığının araştırıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan bilişsel esnekliğin yaratıcılık açısından oldukça önemli olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (De Dreu, Nijstad ve Baas 2011; Friedman ve Förster 2010). Aynı zamanda, özerklik gelişiminde bilişsel süreçlerin de devrede olduğuna literatürde sıkça değinilmektedir (Mazor ve Enright 1988; Mazor, Shamir ve Ben-Moshe 1990). Literatürde değinilen tüm bulgular ve değişkenler arasında analizler sonucu elde edilen ilişkiler bilişsel esnekliğin özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide aracı rolünün olabileceğine dair kanıtları güçlendirmiştir. Bu nedenlerden dolayı araştırmacıların yeni araştırmalarda bu konunun üzerinde durmaları önerilmektedir.

4.9. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Araştırma sonuçlarına göre kendilerine özerklik verilen ergenlerin yaratıcılık puanlarının özerklik verilmeyen ergenlerin yaratıcılık puanlarından yüksek olduğu ve bu farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Yaratıcılık literatürü gözden geçirildiğinde özerkliğin verilen görev üzerindeki içsel güdülenmeyi, bunun sonucunda da görev performansını yükselteceği ileri sürülmektedir (Koestner vd. 1984; Ryan ve Grolnick 1986; Sheldon 1995) Bu sebeple, ergenlere yaratıcılık görevinde düşünce üretecekleri objeyi seçme imkanı tanındığı zaman, yani özerklik verildiğinde ve bu, uygulayıcının vermiş olduğu yönerge ile desteklendiğinde, ergenlerin daha çok düşünce üretecekleri ileri sürülmüş ve ileri sürülen bu hipotez de bulgularla desteklenmiştir. Özerklik verilen koşuldaki ergenler, verilmeyen koşuldakilere göre daha fazla yaratıcı düşünce üretmişlerdir. Kendini Belirleme Kuramı'nda (Deci ve Ryan 2008; Deci ve Ryan 2000) da savunulduğu üzere, insanlar bir göreve dahil olurken kendi istekleri ve ilgileri varsa, o görevi daha istekli ve daha motive bir şekilde yerine getirirler. Bu da onların o görevi isteksiz ya da göreve ilgisiz olanlara göre daha başarılı sonuçlandırmalarını sağlamaktadır. Eğer, kişinin görev esnasında göreve hakimiyeti sınırlandırılırsa, birey üzerinde baskı hissedecek ve görev üzerindeki şevk ve motivasyonu azalacaktır. Bu durum da bireyin görev performansına olumsuz yansıtacaktır. Bu çalışmada özerklik verilen koşuldaki ergenler, özerklik verilmeyen ergenlere göre yaratıcılık (fikir üretimi) görevini daha istekli bir biçimde yerine getirmişler ve daha etkili bir performans göstermişlerdir. Özetle, bu çalışmada özerkliğin ergenlerin yaratıcı düşünme performansını arttırdığı bulunmuştur. Bu bulgu kendini belirleme kuramının öne sürdüğü özerklik ile performans ilişkisi ile tutarlılık göstermektedir.

4.10. Özerklik (Değişimlenmiş) ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Bilişsel Esneklik ve Kararlılığın Aracılığının Tartışılması

Çalışmada özerklik deneysel yöntem kullanılarak (değişimlenerek) da ölçülmüş ve yaratıcılık (fikir üretimi) ile ilişkisine bakılmıştır. Özerklik ve yaratıcılık arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin ve kararlılığın aracı rolü incelendiğinde, bilişsel esnekliğin analize dahil edilmesi ile özerklik ve yaratıcılık arasında görülen ilişki puanındaki

düşüşün anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu sonuca dayanarak, özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde bilişsel esnekliğin aracı değişken olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, özerklik ölçeğinin toplam puanı ile yaratıcılık ilişkisinde esnekliğin aracı rolünün olmasıyla tutarlıdır. Öte yandan, özerklik (değişimlenmiş) ve yaratıcılık arasındaki ilişkide kararlılığın da bilişsel esneklik gibi aracı değişken olduğu ve özerklik ve yaratıcılık ilişkisini anlamlı şekilde düşürdüğü bulunmuştur. Aynı sonuca bu çalışmada ölçek çalışmasında ulaşılamamış olması, deneysel yöntemin korelasyonel yöntemle göre bazı üstünlüklerinin olduğu gerçeğini akla getirmektedir.

Literatür bulguları incelendiğinde ögesellik kuramı yaratıcılık ve özerklik ilişkisinde bilişsel esnekliğin ve kararlılığın aracılığı hakkında fikir vermektedir. Amabile (1982) ögesellik (componential) kuramında yaratıcılık sürecinden ve esnek fikir üretebilmede özerklik duygusunun öneminden bahsetmektedir. O'na göre, bireyin yaratıcı fikirler üretmesine imkân tanıyan, bireysel ve bilişsel özellikleridir. Bireyin yaratma sürecinde risk almaya dair iç motivasyonu, problemlere alternatif yollardan bakabilme becerisi, yapılan işle ilgili öz disipline sahip olma, hazzı erteleme becerisi, çeldiricilere ve dış uyaranlara karşı koyabilme, iç denetim odağı, yargılardan bağımsız olma, yüksek derecede özerklik hissi gibi özellikler bilgiyi sentezleme sürecinde bireyin daha geniş ve esnek kategoriler kullanmasını ve yaratma sürecinde daha sebatkar olmasını sağlamaktadır (Amabile 1982; Barron ve Harrington 1981).

Literatürde özerklik ve yaratıcılık ilişkisinde ne bilişsel esnekliğin ne de kararlılığın aracı rolüne dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Bundan sonraki araştırmalarda bu konu üzerinde daha fazla çalışmanın yapılması önerilmektedir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ve bu sonuçların yorumlarıyla beraber bundan sonraki araştırmalar için öneriler yer almaktadır. Araştırma ergenlik döneminde algılanan ebeveynlik stilleri, özerklik ve yaratıcılığın birbiri ile ilişkilerini incelemek üzere yürütülmüştür.

Araştırmanın sonuçları incelendiğinde ebeveyn kabulünün davranışsal özerkliği artırdığı, sıkı denetimin de azalttığı bulunmuştur. Bunun yanında izin verici ihmalkar ve şımartan anne babaların çocuklarının davranışsal özerkliğinin daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Çalışmada ayrıca duygusal özerkliğin babanın sıkı denetimiyle ilintili olduğu bulunmuş ve en çok açıklayıcı otoriter anne babaların çocuklarının duygusal özerkliğe sahip oldukları gözlenmiştir. Özerklik gibi ülkemizde az sayıda çalışmanın olduğu bir konuda bu bulgular kültürel anlamda bir takım genellemeler yapmada araştırmacılara ve alanda çalışanlara yardımcı olacak niteliktedir. Bu çalışma aracılığıyla toplumda daha başarılı ve daha özerk bireylerin yetişmesinde çocuk yetiştirme tarzlarının önemi bir kez daha gözlenmiştir. Daha özerk ve sağlam bireylerin yetişmesi için de önce anne babaların çocuk yetiştirme konusunda bilgilendirilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Bu konuda toplum ruh sağlığı merkezleri, okul rehberlik servisleri, sağlık ocakları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları vb. tarafından yapılacak anne baba eğitim programlarının bu amaca ulaşmayı hızlandıracağı düşünülmektedir. Bu nedenle, bu araştırmanın anne baba eğitimlerine ve müdahale programlarına ışık tutacak bir katkı niteliğinde olduğu söylenebilir. Çalışmada ayrıca ebeveynlik uygulamaları, tutumları ya da davranışları değil; ebeveynlik stilleri sınıflandırması kullanılmıştır. Ebeveynlikle ilgili geliştirilmiş farklı sınıflandırmaları ve alt boyutları

içeren ölçüm araçlarının özerklik ve yaratıcılık ile ilişkisine bakılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde ülkemizde yaratıcılık kavramının çocuk ve ergenlerde daha çok eğitim alanında çalışıldığı görülmektedir. Öte yandan ergenlikte ebeveynlik stillerinin yaratıcılığa etkisini inceleyen araştırma bulunmamaktadır. Her ne kadar bu çalışmada ebeveynlik stilleri ile yaratıcılık arasında anlamlı sonuçlar elde edilmese de daha önce çalışılmamış ilişkilerin araştırılmış olması yazın için değer teşkil etmektedir.

Çalışmada, yaratıcılık (fikir üretme) görevinde, ergenlerin fikir üretecekleri nesneyi kendilerinin seçmesi özerklik hissini doğurmuştur. Uygulamacının verdiği yönerge ile de desteklenen özerklik hissi, ergenin kendisinde istenen fikir üretme görevine yönelik iç motivasyonunu ve kontrol hissini artırarak yaratıcılık puanını arttırmıştır. Özerklik verilmeyen koşuldaki ergenler ise görevleri üzerindeki kontrolün uygulamacı üzerinde olduğu hissiyle hareket ederek, görevi daha düşük motivasyonla gerçekleştirmişlerdir. Bu durum da performanslarına yansımıştır. Bu bulgu ergen yaratıcılığı açısından anne babalar ve öğretmenlerin özerklik verici tutumlarının önemini ön plana çıkarmaktadır. Bu sonucun hem eğitim hem psikoloji alanına önemli bir katkı olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın bulguları ergenlere özerklik vermenin yaratıcılığı arttırdığını göstermiştir. Araştırmanın örneklemini 14 ve 22 yaş arasındaki orta ve ileri ergenler oluşturmaktadır. Bu çalışmada elde edilen ilişkinin gelişimsel olarak farklılaşıp farklılaşmadığı çalışılabilir. Benzer bir çalışma, diğer yaş gruplarında ya da gelişim dönemlerinde gerçekleştirilebilir.

Araştırmada özerkliğin yalnızca duygusal ve davranışsal boyutları ele alınmıştır. Bundan sonra gerçekleştirilecek araştırmalarda değer özerkliğin de ebeveynlik stilleri ve yaratıcılıkla ilişkisine bakılması bu değişkenlerle ilgili daha kapsayıcı bilgiler elde edilmesini sağlayabilir. Böylece bir bütün olarak özerklik kavramının etkisi hakkında açıklamalar yapılabilir. Öte yandan çalışmada kullanılan Ergen Özerklik Ölçeği'nin özellikle duygusal özerklik boyutunun güvenilirliğinin düşük olmasından dolayı,

bundan sonraki çalışmalarda daha yüksek güvenilirliğe sahip ölçeklerin kullanılması önerilebilir.

Araştırmada yaratıcılık puanı sözel ölçümler alınarak elde edilmiştir. Yaratıcılığın ölçülmesinde kullanılan ve içinde sözel ölçüm barındırmayan, diğer yaratıcılık testlerinin de kullanılması daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Çünkü bazı bireyler yaratıcılığın diğer alt testlerinde başarılı olabilirler ve bu da onların var olan yeteneklerini göz ardı etmemize neden olabilir.

Bu araştırma Bolu ilindeki üniversite 1. Sınıf ve lise 1. Sınıf öğrencilerinden oluşan ergenlerle yürütülmüştür. Bu bakımdan bu ergenlerden elde edilen sonuçların genel durumu yansıttığını öne süremeyiz. Araştırmanın farklı aile yapıları, sosyoekonomik düzey ve yetiştirme koşullarına sahip bireylerle de gerçekleştirilmesi daha genellenebilir sonuçların ileri sürülmesini sağlayabilir.

Araştırmanın diğer bir önemi ise özerkliğin hem ölçek ile hem de deneysel olarak ölçülmesi ve yöntemsel bir karşılaştırma olanağı sunmasıdır. Yani, deneysel yöntemle elde edilen bulguların korelasyonel yöntemle göre daha açıklayıcı niteliğe sahip olduğu gözlenmiştir. Bu durumun da araştırmadan elde edilen bulgunun sağlamlığını arttırdığı söylenebilir.

Araştırmada değişkenlerin yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığına kesitsel olarak da bakılmıştır. Ancak değişkenleri ve değişkenleri arasındaki ilişkileri daha iyi çıkarsayabilmek amacıyla kesitsel araştırmalardan ziyade boylamsal araştırmalar yapılması ve sürece ön ergenlik döneminin de dahil edilmesi önerilebilir.

Son olarak bu çalışmanın ebeveyn-ergen ilişkisinin farklı sonuçlarına ışık tutarak gelişime yönelik müdahale programlarına, ana baba eğitimlerine katkıda bulunması beklenmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, yaratıcı bireylerin tanınması, özelliklerinin bilinmesi ve değerlendirilmesi sürecinde okul rehber öğretmenleri için onlara yapacakları yardımlar açısından da ayrı bir değer taşımaktadır. Bu durum ergen özerkliği için de geçerlidir. Ergenlikte özerklik gelişimlerine dair bilimsel bilgi sahibi

olmak, okullarda ergenlere yönelik ‘hayır diyebilme, atılganlık, karar verme, öz fakındalık ve aile içi ilişkiler (anne, baba ve ergen ilişkileri) gibi alanlarda yapılacak psikolojik destek ve yardım çalışmalarının programlanması ve yürütülmesi sürecinde faydalı olabilir.

Özetle, bu araştırma ergenlik araştırmaları içerisinde konusu bakımından ve elde edilen bulgular bakımından ilk niteliği taşımaktadır. Benzer değişkenlerle, farklı örneklem gruplarıyla, farklı gelişim dönemlerini de kapsayacak şekilde yeni araştırmaların yapılması, bu konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve elde edilen bulgularla bir karşılaştırma olanağı sunacaktır.

KAYNAKLAR

- Aktamış, Hilal ve Ergin, Ömer (2007). "Bilimsel Süreç Becerileri ile Bilimsel Yaratıcılık Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 33: 11-23.
- Akyüz, Duygu (2011). *Ergenlerin Ebeveynlerle Yaşadıkları Problemleri Çözüm Biçimleri İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkide Özerkliğin Aracı Rolünün İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alder, Harry (2004). *Yaratıcı Zeka*. Çev. M. Zaman ve C. Avşar. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Allen, Joseph, Hauser, Stuart, Bell, Kathy ve O'Connor, Thomas (1994). Longitudinal Assessment of Autonomy and Relatedness in Adolescent-family Interactions as Predictors of Adolescent Ego Development and Self Esteem". *Child Development* 65: 179-194.
- Amabile, Teresa (1982). "Social Psychology of Creativity: A Consensual Assessment Technique". *Journal of Personality and Social Psychology* 43: 997–1013.
- Andersen, Susan (2000). "Fundamental Human Needs: Making Social Cognition Relevant". *Psychological Inquiry* 11(4): 269-276.
- Andrews, Michelle, Ainley, Mary ve Frydenberg, Erica (2004). "Adolescent Engagement with Problem Solving Tasks: The Role of Coping Style. Self-efficacy and Emotions". *AARE International Conference*. Melbourne.

- Argun, Yasemin (2011). *Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arı, Ramazan (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aslan, Esra (1994). *Yaratıcı Düşünceli Bireylerin Psikolojik İhtiyaçları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Aslan, Esra (2001). "Torrance Yaratıcı Düşünce Testi Türkçe Versiyonu". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 14: 19-40.
- Aslan, Esra (2002). (Editör) *Örgütte Kişisel Gelişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aydın, Betül (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi (İkinci Baskı)*. İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.
- Aydın, Gamze (2000). *Autonomy Development in Adolescence*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Aydın, Zeynep (2011). *İlköğretim 6. Sınıf Matematik Dersinde Kullanılan Aktif Öğrenme Temelli Etkinliklerin Öğrencilerin Matematik Dersine Karşı Tutumlarına, Akademik Başarı ve Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Baas, Matthijs vd. (2008). "A Meta-analysis of 25 Years of Research on Mood and Creativity: Hedonic Tone, Activation, or Regulatory Focus?". *Psychological Bulletin* 134: 739–756.
- Baas, Matthijs vd. (2013). "Personality and Creativity: The Dual Pathway to Creativity Model and a Research Agenda". *Social and Personality Psychology Compass* 7(10): 732-748.

- Bakırcıoğlu, Rasim (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baltaş, Acar (2006). "Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü". *Ana-Baba Okulu* 12: 161-199.
- Barber, Brian (1996). "Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct". *Child Development* 67(6): 3296-3319.
- Baron, Reuben ve Kenny, David (1986). "The Moderator-mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic and Statistical Considerations". *Journal of Personality and Social Psychology* 51(6): 1173-1182.
- Barron, Frank ve Harrington, David (1981). "Creativity, Intelligence and Personality." *Annual Review of Psychology* 32: 439-476.
- Baumrind, Diana ve Black, Allen (1967). "Socialization Practices Associated with Dimensions of Competence in Preschool Boys and Girls". *Child Development*.
- Baumrind, Diana (1967). "Child Care Practices Antecedent Three Patterns of Preschool Behavior". *Genetic Psychology Monographs* 75: 43-88.
- Baumrind, Diana (1968). "Authoritarian vs. Authoritative Parental Control". *Adolescence* 3: 255-272.
- Baumrind, Diana (1971a). "Current Patterns of Parental Authority". *Developmental Psychology Monograph* 4:1-103.
- Baumrind, Diana (1971b). "Harmonious Parents and Their Preschool Children". *Developmental Psychology* 4: 99-102.
- Baumrind, Diana (1972). "An Exploratory Study of Socialization Effects on Black Children: Some Black-White Comparisons". *Child Development* 43:261-267.

- Baumrind, Diana (1978). "Parental Disciplinary Patterns and Social Competence in Children". *Youth and Society* 9: 239-276.
- Baumrind, Diana (1980). "New Directions in Socialization Research". *American Psychologist* 35(7): 639-652.
- Bayraktar, Fatih (2007). "Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/Akran İlişkilerinin Önemi". *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi* 14:3.
- Beckert, Troy (2005). Fostering Autonomy in Adolescents: A Model of Cognitive Autonomy and Self-Evaluation. *Paper Presented at the American Association of Behavioral and Social Sciences*. Las Vegas: Nevada.
- Beetlestone, Florence (1998). "Creative Children Imaginative Teaching". *Buckingham Open University Press*.
- Berndt, Thomas J. (1979). "Developmental Changes in Conformity to Peers and Parents". *Developmental Psychology* 15: 608-616.
- Beyers, Wim. ve Goossens, Luc (1999). "Emotional Autonomy, Psychosocial Adjustment and Parenting: Interactions, Moderating and Mediating Effects". *Journal of Adolescence* 22: 753-769.
- Blos, Peter (1979). "The Adolescent Passage". *Madison, WI: International University Press*.
- Bornstein, Marc H. ve Zlotnik, Deborah (2008). "Parenting Styles And Their Effects. " M. M. Haith ve J.B.Benson (Ed.), *Infant and Early Childhood Development* 496-509.
- Budak, Selçuk (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Chao, Ruth K. (2001). "Extending Research on the Consequences of Parenting Style for Chinese Americans and European Americans". *Child Development* 72:1832-1843.

- Cooper, Catherine, Grotevant, Harold ve Condon, Sherri (1983). "Individuality and Connectedness in the Family as a Context for Adolescent Identity Formation and Role Taking Skill". In H. Grotevent and C. Cooper (Eds.), *Adolescent development in the family*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Çankaya, Zeynep Cihangir (2009). "Özerklik Desteği, Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu ve Öznel İyi Olma: Öz-Belirleme Kuramı". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4 (31): 23-31.
- Çok, Figen (2007). *Ergenlik..* Ankara, İmge Kitabevi.
- Dacey, John S. (1989). "Discriminating Characteristics of the Families of Highly Creative Adolescents". *The Journal of Creative Behavior* 23(4): 263–271.
- Dacey, John ve Kenny, Maureen (1994). *Adolescent Development*. Madison: Brown ve Benchmark.
- Darling, Nancy ve Steinberg, Laurence (1993). "Parenting Style As Context: An Integrative Model". *Psychological Bulletin* 113 (3): 487-496.
- Davaslıgil, Ümit (1991). "Üstün Olma Niteliğini Kazanma". *Eğitim ve Bilim* 82:15.
- Davis, Mark A. (2009). "Understanding the Relationship Between Mood and Creativity: A Meta-analysis". *Organizational Behavior and Humac Decision Processes* 108: 25-38.
- Deci, Edward ve Ryan, Richard (2000). "The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior". *Psychological Inquiry* 11(4): 227-268.
- Deci, Edward ve Ryan, Richard M. (2008). "Facilitating Optimal Motivation and Psychological Well-being Across Life's Domains". *The Canadian Psychological Association* 49: 14-23.

- Demir, Tlin Őener (2002). *İlköğretim Ğrencilerinin Kültürel Etkinlikleri İle zerklikleri Arasındaki İlişki*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Demiriz, Serap ve Ğretir, Dilek (2007). "Alt ve st Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi". *Kastamonu EĞitim Dergisi* 15(1): 105-122
- Demirtaş, Andaç (1999). *Anne ve Baba Algılarının Doğacak Çocuklarına Yönelik Beklentileri: Çocukun Cinsiyetinin ve Ana Babanın Cinsiyet Rolü Yöneliminin Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deniz, Metin (2010). *Ergenlerde Sır Saklamanın Duygusal, Gelişimsel Değişkenler Açıısından İncelenmesi*. Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi EĞitim Bilimleri Enstitüsü.
- Deniz, Metin, Çok, Figen ve Duyan,Veli (2013). "Ergenlikte zerklik: Duygusal zerklik lçeğinin Ergenler için Uyarlanması ve Yapı Geçerliği alıŐması". *EĞitim ve Bilim* 38(167): 352-363.
- Deslandes, Rollande ve Potvin, Pierre (1999). "Autonomy, Parenting, Parental Involvement in Schooling and School Achievement: Perception of Quebec Adolescent". 430-697.
- Devereux, Edward (1970). The Role of Peer Group Experience in Moral Development. In J. Hill (Ed.), *Minnesota Symposium on Child Psychology*, Vol. 4. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- De Dreu, Carsten ve Nijstad, Bernard A. (2008). "Mental Set and Creative Thought in Social Conflict: Threat Rigidity Versus Motivated Focus". *Journal of Personality and Social Psychology* 95: 648–661.

- De Dreu, Carsten, Nijstad, Bernard A. ve Baas, Matthijs (2011). "Behavioral Activation Links to Creativity Because of Increased Cognitive Flexibility". *Social Psychological Personality Science* 2(1): 72-80.
- Dönmezler, İbrahim (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim (Birinci Baskı)*. İstanbul:Sistem Yayıncılık.
- Duru, A. (1995). İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları İle Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Dwairy, Marwan vd. (2006). "Parenting Styles, Individuation and Mental Health of Arab Adolescents: A Third Cross-Regional Research Study". *Journal of Cross-Cultural Psychology* 37: 262-272.
- Eccles, Jacquelynne (2004). Schools, Academic Motivation and Stage-environment Fit. In R. Lerner and L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* New York: Wiley.
- Eisenberger, Robert ve Cameron, Judy (1997). "Detrimental Effects of Reward: Myth or Reality?". *American Psychologist* 51: 1153–1166.
- Eisenberger, Robert ve Rhoades, Linda (2001). "Incremental Effects of Reward on Creativity". *Journal of Personality and Social Psychology* 81: 728–741.
- Elibol, Fatma (2010). *Yaratıcılığın Gelişimi*. E. Çelebi Öncü (Ed.), Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi içinde (s. 192-202). Ankara: PegemA.
- Ekşi, Aysel (1990). *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Enright, Robert vd. (1980). "Parental Influences on the Development of Adolescent Autonomy and Identity". *Journal of Youth and Adolescence* 9: 529-545.

- Ercan, Hülya (2008). *Genç Yetişkinlerin Aşk Biçemleri ve Benlik Tipleri*. Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eysenck, Hans (1993). "Creativity and Personality: Suggestions for a Theory". *Psychological Inquiry* 4: 147–178.
- Fairweather, Elizabeth ve Cramond, Bonnie (2011). Infusing Creative and Critical Thinking Into the Classroom. In R. A. Beghetto ve J. C. Kaufman (Eds.), *Nurturing creativity in the classroom*. New York: Cambridge University Press.
- Feist, Gregory (1998). "A Meta-analysis of the Impact of Personality on Scientific and Artistic Creativity". *Personality and Social Psychology Review* 2: 290–309.
- Feist, Gregory (1999). Autonomy and Independence. M. A. Runco, ve S. R. Pritzker, *Encyclopedia of Creativity* içinde (ss. 157-163). San Diego, California: Academic Press.
- Förster, Jens, Friedman, Ronald ve Liberman, Nira (2004). "Temporal Construal Effects on Abstract and Concrete Thinking: Consequences for Insight and Creative Cognition". *Journal of Personality and Social Psychology* 87: 177–189.
- Förster, Jens (2009). "Relations Between Perceptual and Conceptual Scope: How Global Versus Local Processing Fits a Focus on Similarity Versus Dissimilarity". *Journal of Experimental Psychology: General*, 138: 88–111.
- Frank, Susan, Avery, Catherine ve Laman, Mark (1988). "Young Adults' Perceptions in Their Relationships with Their Parents: Individual Differences in Connectedness, Competence and Emotional Autonomy". *Developmental Psychology* 24: 729-737.
- Frank, Susan, Pirsch, Lisa ve Wright, Virginia (1990). "Late Adolescents' Perceptions of Their Relationships with Their Parents: Relationships Among Deidealization, Autonomy, Relatedness, Insecurity and Implications for Adolescent Adjustment and Ego Identity Status". *Journal of Youth and Adolescence* 29: 571-588.

- Freud, Anna (1958). "Adolescence". *Psychoanalytic Study of the Child* 13: 255-278.
- Friedman, Ronald ve Förster, Jens (2010). "Implicit Affective Cues and Attentional Tuning: An Integrative Review". *Psychological Bulletin* 136: 875–893.
- Furnham, Adrian ve Bachtiar, Velicia (2008). "Personality and Intelligence as Predictors of Creativity". *Personality and Individual Differences* 45: 613–617.
- Fuhrman Teresa ve Holmbeck, Grayson (1995). "A contextual-moderator Analyses of Emotional Autonomy and Adjustment in Adolescence". *Child Development* 66: 793-811.
- Gagne, Marylene ve Deci, Edward (2005). "Self-determination Theory and Work Motivation". *Journal Of Organizational Behavior* 331-362.
- Garcia, Fernando ve Gracia, Enrique (2009). "Is Always Authoritative the Optimum Parenting Style? Evidence From Spanish Families". *Adolescence* 44(173): 101-131.
- Gardner, Kathleen ve Moran, James (1990). "Family Adaptability, Cohesion, and Creativity". *Creativity Research Journal* 3(4): 281–286.
- Gençtan, Engin (1988). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Goleman, Daniel (1998). *Duygusal Zeka*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Grolnick, Wendy, Ryan, Richard ve Deci, Edward (1991). "Inner Resources for School Achievement: Motivational Mediators of Children's Perceptions of Their Parents". *Journal of Educational Psychology* 83: 508-517.
- Grotevant, Harold ve Cooper, Catherine (1986). "Individuation in Family Relationships: A perspective on Individual Differences in the Development of Identity and Role Taking Skill in Adolescence". *Human Development* 29: 82-100.

- Guilford, Joy (1957). "Creative Abilities in The Arts". *Psychological Review* 64: 110-118.
- Güneysu, Sibel ve Bilir, Ş (1991). "Üniversite Gençlerinin Kendilerini Kabul Düzeyine Algılanan Anne Baba Tutumlarının Etkisi". Aile Yazıları. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Haktanır, Gelengül vd. (1999). "Türkiye’de Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Araştırmalarına Toplu Bakış". *II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. Ankara: Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi. 331-344.
- Harrington, David, Block, Jeanne ve Block, Jack (1987). "Testing Aspects of Carl Rogers’ Theory of Creative Environments: Child Rearing Antecedents of Creative Potential in Young Adolescents". *Journal of Personality and Social Psychology* 52: 851–856.
- Hennesey, Beth (2011). Intrinsic Motivation and Creativity: Have We Come Full Circle? In R. A. Beghetto ve J. C. Kaufman (Eds.), *Nurturing creativity in the classroom*. New York: Cambridge University Press.
- Hill, Joann ve Holmbeck, Grayson (1986). Attachment and Autonomy During Adolescence. In G. Whitehurst (Ed.), *Annals of Child Development*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Hines, Alice (1997). "Divorce-related Transitions, Adolescent Development and the Role of the Parent Child Relationships: A Review of the Literature". *Journal of Marriage and the Family* 59: 375-388.
- Hirsh-Pasek Kathy (1991). "Pressure or Challenge in Preschool? How Academic Environments Affect Children". *New Directions For Child Development* 53: 39.
- Hmel Beverly ve Pincus Aaron (2002). "The Meaning of Autonomy: on and beyond the Interpersonal Circumplex". 70: 277-310.

- Holmbeck, Grayson (1996). "A Model of Family Relational Transformations During the Transition to Adolescence: Parent-adolescent Conflict and Adaptation". In J. Graber, J. Brooks-Gunn ve A. Petersen (Eds.), *Transitions Through Adolescence: Interpersonal Domains and Context*. Mahwah, Nj: Erlbaum, pp. 167-199.
- Jung, Carl Gustav (1997). *Analitik Psikoloji* (çev. Ender Gürol). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1996). *İnsan Aile Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2005). "Autonomy and Relatedness in Cultural Context: Implication for Self and Family". *Journal of Cross Cultural Psychology* 36: 403-422.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2006). *Yeni İnsan ve İnsanlar* (10. Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2010) *Benlik, Aile ve İnsan Gelişim: Kültürel Psikoloji*. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kemple, Kristen ve Nissenberg, Shari A. (2000). "Nurturing Creativity in Early Childhood Education: Families are Part of It". *Early Childhood Education Journal* 28(1): 67-71.
- Koestner, Richard vd. (1984). "Setting Limits on Children's Behavior: The Differential Effects of Controlling vs. Informational Styles on Intrinsic Motivation and Creativity". *Journal Of Personality* 52: 233-248.
- Kulaksızoğlu, Adnan (2011). *Ergenlik Psikolojisi*. (13. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Kyoungcho, Kim ve Rohner, Ronald P. (2002). "Parental Warmth, Control, and Involvement in Schooling: Predicting Academic Achievement among Korean American Adolescents". *Journal of Cross-Cultural Psychology* 33: 127-140.

- Lamborn, Susie vd. (1991). "Patterns of Competence and Adjustment Among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent and Neglectful Families". *Child Development* 62: 1049-1065.
- Maccoby, Eleanor ve Martin, John A. (1983). "Socialization in The Context of the Family: Parent – Child Interaction." P. H. Mussen & E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook Of Child Psychology: Socialization, Personality And Social Development*. 1-101. New York: Wiley.
- MacKinnon, Donald (1961). "The Nature and Nurture of Creative Potential". *American Psychologist* 17: 484–495.
- Markus Hazel Rose ve Kitiyama Shinobu (1991) Culture and Self: Implication for Cognition, Emotion and Motivation. *Psychol Review* 98: 224-253
- Mazor, Aviva ve Enright, Rachael (1988). "The Development of the Individuation Process from a Social Cognitive Perspective". *Journal of Adolescence* 11: 29-47.
- Mazor, Shamir ve Ben-Moshe, Judith (1990). "The Individuation Process from a Social-cognitive Perspective in Kibbutz Adolescents". *Journal of Youth and Adolescence* 19: 73-90.
- Michel, Muriel ve Dudek, Stephanie (1991). "Mother-child Relationships and Creativity". *Creativity Research Journal* 4(3): 281–286.
- Morsünbül, Ümit (2011). *Ergenlikte Özerkliğin ve Kimlik Biçimlenmesinin Öznel İyi Oluş Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mumford, Michael ve Gustafson, Sigrid B. (1988). "Creativity syndrome: Integration, application and innovation". *Psychological Bulletin*, 103: 27-43.

- Musaagaoglu, Ceren ve Güre, Ayşen (2005). "Ergenlerde Davranışsal Özerklik ile Algılanan Anababa Tutumları Arasındaki İlişkiler". *Türk Psikoloji Dergisi* 20 (55): 79-94.
- Muuss, Rolf E. (1988). *Theories of Adolescence* (fifth edition). New York: McGraw-Hill.
- Newman, Barbara (1989). "The Changing Nature of Parental-adolescent Relationship from Early to Late Adolescence". *Adolescence* 96: 915-924.
- Nijstad, Bernard vd. (2010). "Towards a Dual-pathway to Creativity Model: Creative Ideation as a Function of Flexibility and Persistence". *European Review of Social Psychology* 21: 34-77.
- Nijstad, Bernard ve Stroebe, Wolfgang (2006). "How the Group Affects the Mind: A Cognitive Model of Idea Generation in Groups". *Personality and Social Psychology Review* 10: 186-213.
- Noom, Marc, Deković, Maja ve Meeus, Wim (1999). "Autonomy, Attachment and Psychosocial Adjustment During Adolescence: A Double-edged Sword?" *Journal of Adolescence* 22: 771-783.
- Noom, Marc, Dekovic, Maya ve Meeus, Wim (2001). "Conceptual Analysis and Measurement of Adolescent Autonomy". *Journal of Youth and Adolescence*. 30(5): 577-595.
- Orhon, Günseli (2011). *Yaratıcılık; Nörofizyolojik, Felsefi ve Eğitsel Temeller* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, Yalçın (2009). *Ergenlik Döneminde Benlik Kurgusu Gelişiminin Kültür ve Aile Bağlamında İncelenmesi*. Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Özdemir, Yalçın. ve Çok, Figen. (2011). "Ergenlikte Özerklik Gelişimi". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4 (36): 152-164.
- Öztürk, Turgut (2003). *İlköğretimde Tarih Konularının Öğretiminde Yaratıcı Düşüncenin Harekete Geçirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özyürek, Arzu (2004). *Kırsal Bölge Ve Şehir Merkezinde Yaşayan 5- 6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Anne – Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Patrick, Brian, Skinner, Ellen ve Connell, James (1993). "What Motivates Children's Behavior and Emotion? Joint Effects of Perceived Control and Autonomy in the Academic Domain". *Journal Of Personality and Social Psychology* 65: 781-791.
- Pavlidis, Karen ve McCauley, Elizabeth (2001). "Autonomy and Relatedness in Family Interaction with Depressed Adolescents-Statistical Data Included". *Journal Of Abnormal Child Psychology*.
- Pawlowski, Wayne ve Hamilton, Gayle (2008). "When Working with Apprehensive Parents, What are Some Suggestions to Engage Them in Talking with Their Adolescents about STDs, HIV or sex?", (<http://www.proyectoideas.jsi.com/Docs/OCC%20Notes%20Feb.%202008.pdf>)
- Peterson, Gary ve Bush, Kevin (1999). "Predicting Adolescent Autonomy from Parents: Relationship, Connectedness and Restrictiveness". *Sociological Inquiry*, 69(3): 431-457.
- Quintana, Stephen ve Lapsley, Daniel (1990). "Reapproachment in Late Adolescent Separation-individuation: A Structural Equations Approach". *Journal of Adolescence* 13: 371-385.

- Ranjit, L. ve Natarajan, P. (2013). "A Study on Emotional Autonomy Among Adolescents". *Researchjournali's Journal of Sociology* 1(1): 2-8
- Rejskind, F. G. (1982). "Autonomy and Creativity in Children". *Journal of Creative Behavior* 16: 58-67.
- Roeper, A. (1977). "The Young Gifted Child". *Gifted Child Quarterly* 21: 388-396.
- Rowe, Alan (2007). *Yaratıcı Zeka*. (Çev. Ş. Gülmen,). İstanbul: Prestij Yayınları.
- Runco, Mark (2007). *Creativity Theories and Themes: Research, Development and Practice*. San Diego, California: Elsevier Academic Press.
- Runco Mark ve Spitzker, Steven (Eds.). (2011). *Encyclopedia of Creativity* (2nd ed.). New York: Elsevier.
- Ryan, Richard ve Grolnick, Wendy (1986). "Origins and Pawns in the Classroom: Self-report and Projective Assessments of Individual Differences in Children's Perceptions". *Journal Of Personality and Social Psychology* 50: 550-558.
- Santrock, John (2014) *Ergenlik*. (Siyez D. M., Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sarı, H. (1998). *Lise Yöneticilerinin Sorun Çözmede Yaratıcılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saruhan, N. (1996). *Ankara İl Merkezinde Lise Son Sınıfa Devam Eden Öğrencilerin Atılganlıkları ile Ana ve Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sezgin, E. (2004). *Okul Öncesi Eğitime Devam Eden 5-6 Yaş Çocukları Yaratıcı Düşüncelerine Çeşitli Değişkenlerin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Shaffer, David (2008). *Social and Personality Development*. Belmont, Wadsworth Publishing.
- Sheldon, Kennon (1995). "Creativity and Self-determination in Personality." *Creativity Research Journal* 8: 25-36.
- Smetana, J. G. (1995). *Parenting Styles and Beliefs About Parental Authority. New Directions for Child Development: Beliefs About Parenting, Origins And Developmental Implications*. Judith, G. Smetana (Ed.) California: Jassey- Boss Publishers.
- Smetana, Judith ve Asquith, Pamela (1994). "Adolescents' and Parents' Conceptions of Parental Authority and Personal Autonomy". *Child Development* 65: 1147-1162.
- Smollar, Jacqueline ve Younnis, James (1989). "Transformations in Adolescent's Perceptions of Parents. *International Journal of Behavior*". 12: 71-84.
- Soenens, Bart ve Vansteenkiste, Maarten (2005). "Antecedents and Outcomes of Self-Determination in 3 Life Domains: The Role of Parents' and Teachers Autonomy Support". *Journal of Youth and Adolescence* 34(6): 589-604.
- Spera, Christopher (2005). "A Review of the Relationship Among Parenting Practicess, Parenting Styles, and Adolescence School Achievement". *Educational Psychology Review* 17(2): 125-146.
- Steinberg, Laurence (1987). "Single Parents, Step parents and The Susceptibility of Adolescents to Antisocial Peer Pressure". *Child Development* 58: 269-275.
- Steinberg, Laurence ve Silverberg, Susan (1986). "The Vicissitudes of Autonomy in Early Adolescence". *Child Development* 57: 841-851.

- Steinberg, Laurence, Lamborn, Susie ve Darling, Nancy (1994). "Over-Time Changes in Adjustment and Competence among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families". *Child Development* 65: 754-770.
- Steinberg, Laurence vd. (1992). Impact of Parenting Practices on Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School Involment and Encouragement to Succeed". *Child Development* 63: 1266-1281.
- Steinberg, Laurence (2007). *Ergenlik* (Çev. Figen Çok). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sternberg, Robert (2011). Individual Differences in Cognitive Development. In U. Goswami (Ed.), *Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development*. Malden, MA: Blackwell.
- Sungur, Nuray (1997). *Yaratıcı Düşünce*. Evrim Yayıncılık, İstanbul.
- Sümer, Nebi ve Güngör Derya (1999). "Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi". *Türk Psikoloji Dergisi* 14 (44): 35-58.
- Sümer, Nebi (2000). "Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar". *Türk Psikoloji Yazıları*. 3(6): 49-74.
- Şanlı, Deniz (2007). *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tanju, Ebru (2010). Yaratıcı Düşünme Kuram ve Yaklaşımları. E. Çelebi Öncü (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi* içinde. Ankara: PegemA. 18-43.

- Tola, D. (2003). *İlkokul 5.Sınıf Çocuklarında Ahlaki Yargı İle Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Torrance, Paul (1988). "The Nature of Creativity as Manifest in Its Testing" (Editor: R. J. Sternberg), *The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives*. New York: Cambridge University Press 43-75.
- Uçar, Mehmet Ertuğrul (2010). *Üniversite Öğrencileri ve Üniversiteden Mezun olan Bireylerin Sosyal Sermaye Düzeylerinin Benlik Biçimleri ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ülgen, Gülten.(1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Üstündağ, Tülay (2003). *Yaratıcılığa Yolculuk*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Wallach, Micheal ve Kogan, Nathan (1965). *Modes of Thinking in Young Children a study of the Creativity-intelligence Distinction*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Ward, William (1968). Creativity in Young Children. *Child Development* 39: 737-754.
- West, M. A ve Rickards, Tudor (1999). Innovation. Mark A. Runco, ve Steven. R. Pritzker, *Encyclopedia of ceativity vol.2* içinde (ss. 45-55). San Diego, California: Academic Press.
- Wolfradt, Uwe, Hemperl Susanne ve Miles Jeremy (2003). "Percieved Parenting Styles, Depersonalisation, Anxiety and Coping Behaviour in Adolescents". *Personality and Individual Differences* 34: 521-532.
- Wright, Cherly ve Wright, Scott (1986). "A Conceptual Framework for Examining the Family' Influence on Creativity". *Family Perspective* 20: 127-136.

- Vexliard, Alewandre (1966). "Yaratıcılık Teorileri ve Eğitim". *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 4: 107-153.
- Yavuzer, Haluk (1998). *Ana-Baba Okulu (Yedinci Basım)*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yavuzer, Haluk (2001). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, Binnur (2003). *Çalışan Anne ve Çocuk*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yıldız-Bıçakçı, Müdriye (2004). *Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılamalarının ve Benlik İmajlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yılmaz, Ayşen (1999). "Çocuk Yetiştirme Tutumları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar". *Türk Psikoloji Yazıları* 1 (3): 99-118.
- Yılmaz, Ayşen (2000). "Ana Baba Tutum Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması" *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 7(3): 160-172.
- Yılmaz, Ayşen (2001). Eşler Arasındaki Uyum, Anne Baba Tutumları ve Benlik Algısı Arasındaki İlişkilerin Gelişimsel Olarak İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 16: 1-20.
- Yılmaz, Yasemin (2007). *Anne-Baba Tutumları ile İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Zhou, Jing (1998). "Feedback Valence, Feedback Style, Task Autonomy and Achievement Orientation: Interactive Effects on Creative Performance". *Journal Of Applied Psychology* 83: 261-276.

EK 1. Katılımcı Onam Formu

Bu araştırmada çeşitli davranışlarınızla yaratıcılık arasındaki ilişki incelenmektedir. Araştırmada ilk önce -yaklaşık 10 dakika süren- bazı ölçekleri samimi bir şekilde doldurmanız istenecektir. Ardından 5 dakika süren nesne kullanım görevi bulunmaktadır. Araştırma boyunca uymanız gereken bir takım kurallar bulunmaktadır. Kurallar ve araştırma süreci; uygulama öncesinde sizlere detaylı olarak açıklanacaktır.

Araştırmayı uygun bir şekilde tamamladığınız takdirde (anketleri doldurduğunuz; görevi yaptığınız takdirde) ders kredisi alacaksınız. Araştırmaya katılmak istemediğinizde bunu baştan belirtmeniz yeterli olacaktır. Araştırmanın sonunda araştırma hakkında detaylı bilgi size istediğiniz zaman verilecektir. Şu anda birtakım ölçme araçları deneme aşamasında olduğundan dolayı size standart bir ölçüm veremiyoruz. Ancak araştırmanın genel bulguları (grup düzeyinde) hakkında iki hafta sonra bilgi verilecektir. Tekrar belirtmek isteriz ki sizinle ilgili olan yetenek, kişilik, zeka gibi özelliklerinizle ilgilenmiyoruz.

Bu araştırmada sonuçlar grup düzeyinde ele alınacaktır. Bu nedenle kimliğiniz önemli değildir. Sadece samimi cevap vermeniz yeterlidir.

Prof. Dr. Hamit COŞKUN
Arş. şör. Ozan KAYAR
Psikoloji Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İletişim için:pskozan@gmail.com

Araştırma ile ilgili bilgileri okudum ve katılmayı kabul ediyorum.

İmza

Tarih

EK 2. Genel Bilgi Formu

Sevgili öğrencimiz,

Gençlerin yaratıcılık düzeyleriyle ilişkili olan bazı değişkenlerin araştırıldığı bu çalışmada bilgi edinme formu ve ölçekler yer almaktadır. **Sorulara eksiksiz ve içten yanıtlar vermeniz araştırmanın amacına ulaşabilmesini sağlayacaktır.** Araştırmada sonuçlara gruplar halinde bakılacağından, kimliğinizle ilgili herhangi bir bilgi gerekmemektedir. Sizlerden elde edilen bilgiler tamamen gizli kalacaktır.

Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Hamit COŞKUN
Araş. Gör. Ozan KAYAR

Doğum tarihiniz: Gün_____ Ay_____ Yıl_____.

4. Anne babanızın birliktelik durumu (uygun olan rakamı daire içine alınız)

Annem ve babam birlikte	Boşandılar	Evliler ama ayrı yaşıyorlar	Annem yeniden evlendi	Babam yeniden evlendi
1	2	3	4	5

5. Babanızın eğitim durumu (geldiği en yüksek düzey; lütfen birini işaretleyiniz.)

İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Yüksek okul (2 yıllık) mezunu	Üniversite (Lisans) mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu
1	2	3	4	5	6	7

6. Annenizin eğitim durumu (geldiği en yüksek düzey; lütfen birini işaretleyiniz.)

İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Yüksek okul (2 yıllık) mezunu	Üniversite (Lisans) mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu
1	2	3	4	5	6	7

7. Yaşam standartlarınız, ailenizin ekonomik düzeyi hangisine en uygundur?

Çok düşük	Düşük	Orta	İyi	Çok iyi
1	2	3	4	5

8. Ailenizi nasıl tanımlarsınız? (uygun olan rakamı daire içine alınız)

Çekirdek aile	1
Geniş aile (dede, nine, teyze, hala, amca vb. ile beraber)	2

EK 3. ÇYSÖ

Aşağıda, anneniz ve babanızla olan ilişkileriniz hakkında cümleler verilmiştir. Sizden istenen, **çocukluğunuzu ve anne-babanızla ilişkinizi düşünerek** her bir cümlenin sizin için ne derece doğru olduğunu ilgili yeri işaretleyerek belirtmenizdir. **Bunu anne ve babanız için ayrı ayrı yapmanızı istemekteyiz.** Hiçbir maddenin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Önemli olan her cümle ile ilgili olarak kendi durumunuzu doğru bir şekilde yansıtmmanızdır. Anne ve/veya babanızı kaybetmişseniz yetişmenizde en çok katkısı olan kişiyi göz önüne alınız.

1.....2.....3.....4.....5

Hiç doğru değil Doğru değil Kısmen doğru Doğru Çok doğru

	ANNE					BABA				
1. Benimle sık sık rahatlatıcı bir şekilde konuşurdu.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2. Her davranışımı sıkı sıkıya kontrol etmek isterdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3. Nasıl davranacağım ya da ne yapacağım konusunda bana hep yararlı fikirler vermiştir.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4. Onun istediği hayatı yaşamam konusunda hep ısrarlı olmuştur.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5. Sorunlarım olduğunda onları daha açık bir şekilde görmemde hep yardımcı olmuştur.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6. Arkadaşlarımla ilişkilerime çok karıştırdı.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7. Sorunlarımı çözmemde destek olurdu.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8. Onunkinden farklı bir görüşe sahip olmama genellikle tahammül edememiştir.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9. Sevgi ve yakınlığına her zaman güvenmişimdir.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10. Kurallarına aykırı davrandığımda beni kolaylıkla affetmezdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11. Hiçbir zaman fazla yakın bir ilişkimiz olmadı. -	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
12. Ne zaman, ne yapmam gerektiği konusunda talimat verirdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
13. Bir problemim olduğunda ona anlatmaktansa, kendime saklamayı tercih ederdim. -	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
14. Şeç saatlere kadar oturmama izin vermezdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
15. Onunla birbirimize çok bağlıydık.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
16. Arkadaşlarımla geç saate kadar dışarıda kalmama izin vermezdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
17. Onun düşüncelerine ters gelen bir şey yaptığımda beni suçlamazdı.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
18. Boş zamanlarımı nasıl değerlendireceğime karıştırdı.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
19. Bir sorunum olduğunda bunu hemen anlardı.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
20. Hangi saatte hangi arkadaşımı buluşacağımı bilmek isterdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
21. Hiçbir zaman benim ne hissettiğimle veya ne düşündüğümle gerçekten ilgilenmedi. -	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
22. Arkadaşlarımla dışarı çıkmama nadiren izin verirdi.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

EK 4. EÖÖ

Aşağıda kendinizle ilgili bir takım ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin herbirini okuyup, **size** uygun olup olmadığını düşündükten sonra, yan taraftaki şıklardan birini daire içine alınız. Yanıtınızı verirken; aşağıdaki ifadeler size:

1.....2.....3.....4.....5

Hiç Uygun şenellikle Bazan Uygun şenellikle Tamamen
Değil Uygun Değil Bazen Uygun Değil Uygun Uygun

1	Yaptıklarım kendi kontrolüm altındadır.	1	2	3	4	5
2	Çabuk karar veremem.	1	2	3	4	5
3	Başkalarının beni yönlendirmesine izin vermem.	1	2	3	4	5
4	Kararlarım üzerinde başkalarının büyük etkisi vardır.	1	2	3	4	5
5	Diğer insanlarla aynı görüşte olmadığımda, kendi kararımı uygulayım.	1	2	3	4	5
6	Bir şey yapmak istediğimde, bir planım vardır.	1	2	3	4	5
7	İnsanlar yeteneklerimin neler olduğunu sorduğunda, uzun süre düşünmek zorunda kalırım.	1	2	3	4	5
8	Bir şey yapacağım zaman, kendimi o işe hazırlamakta güçlük çekerim.	1	2	3	4	5
9	Diğer insanlarla tartışmaktan kaçınırım.	1	2	3	4	5
10	Başkalarının isteklerine uymaya eğilimliyim.	1	2	3	4	5
11	Ne istediğimi bilirim.	1	2	3	4	5
12	Çoğu hedef benim için ulaşılamazdır.	1	2	3	4	5
13	Başkalarından farklı bir şey yapmak istediğimde, bunu yaparım.	1	2	3	4	5
14	Hedeflerime nasıl ulaşacağımı bilirim.	1	2	3	4	5
15	Yeteneklerimin neler olduğunu bilirim.	1	2	3	4	5
16	Seçim yapmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
17	Birşeyi istediğimde, onu nasıl elde edeceğimi bilirim.	1	2	3	4	5
18	Hedeflerime ulaşmak için plan yapmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
19	Hayattaki seçeneklerimin neler olduğunu bilirim.	1	2	3	4	5

EK 5. Nötralizasyon Görevi

Markete gitmeden önce alışveriş listesi hazırladım. Dolmuş bekledim ve dolmuş gelince, alışveriş merkezine gittim. Bir kilo portakal, iki marul, bir kilo patates aldım. Sonra süt ürünleri bölümüne geçtim. İki tane süt, 300 gram peynir aldım. Alışveriş listeme kola ve meyve suyu da ekledim. Kasada sırada önümde 3 kişi vardı. Sıra bana geldiğinde, kasada kasiyere 50 lira verdim. Bana geriye 30 lira verdi. Listede aldıklarımın fiyatına tekrar baktım. Dolmuşa bindim, eve geldim. Eve geldiğimde, aldıklarımı yerleştirdim. Sonra fotokopi yapmak için kırtasiyeye gittim. Kırtasiyede ders notlarımın fotokopisini çektirdim.

YUKARIDAKİ CÜMLELERİ EN HIZLI OLACAK ŞEKİLDE AŞAĞIYA YAZINIZ.

(Süreniz 2,5 dakikadır)

EK 6. Duygudurum Ölçümü

- Cinsiyetiniz (lütfeñ işaretleýiniz): Erkek_____ Kız_____
- Kaçınıcı sınıfısınız? _____
- Şu anda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

1. Çok kötü

Çok iyi

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

EK 7a. 1. Gr. Nes. Seç.

Aşağıda bir takım resimler (objeler) görmektesiniz. Birazdan sizden seçeceğiniz obje (nesne) ile ilgili bir takım kullanımlar yazmanızı isteyeceğim.

Bu nesnelerden (objelerden) **olabildiğince çok sayıda ve şekilde farklı kullanımlar üretebileceğiniz bir tanesini** seçiniz ve seçtiğiniz nesnenin (objenin) altına (X) işareti koyunuz.

Bu işlem için aşağıda dizilen nesnelerden ‘istediğinizi’ alabilirsiniz; seçme yetkisi tamamen size aittir.

				
Kalem	Bardak	Havlu	Paket lastiği	Çatal
.....				

(SEÇİMİNİZİ YAPTIKTAN SONRA KÂĞIDI ÇEVİRİNİZ)

EK 8a. 1. Gr. Man. Kon.

1. Obje seçimini ne derece kendi kontrolünüz altında hissettiniz?

Hiç Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Obje seçiminizden ne derece memnun kaldınız?

Hiç Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

EK 9a. 1. Gr. Kul. Tes.

Şimdi seçtiğiniz nesneyi değişik boyutlarda düşünün. Onu kaç değişik şekilde kullanabilirsiniz? Lütfen maddeler halinde, olabildiğince çok sayıda aklınıza gelen alternatif kullanımları yazınız.

Aşağıda sizin için bir örnek verilmektedir:

Diyelim ki kağıt atacının değişik kullanımlarını düşünüyorsunuz. Kağıt ataclarını bir araya getirip bir gerdanlık yapabilirsiniz. Dolayısıyla gerdanlık sizin alternatif olarak sunduğunuz bir kullanımdır. (Süreniz 5 dakikadır)

1.

...

EK 10a. 1. Gr. Düş. Kont.

1. Seçtiğiniz objeden ne kadar farklı/çeşitli kullanım ürettiğinizi düşünüyorsunuz?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Seçtiğiniz objeden farklı kullanımlar üretmek için ne derece gayret gösterdiniz?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Seçtiğiniz objeyle ilgili farklı kullanımlar üretmek sizin için ne derece ilginçti?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

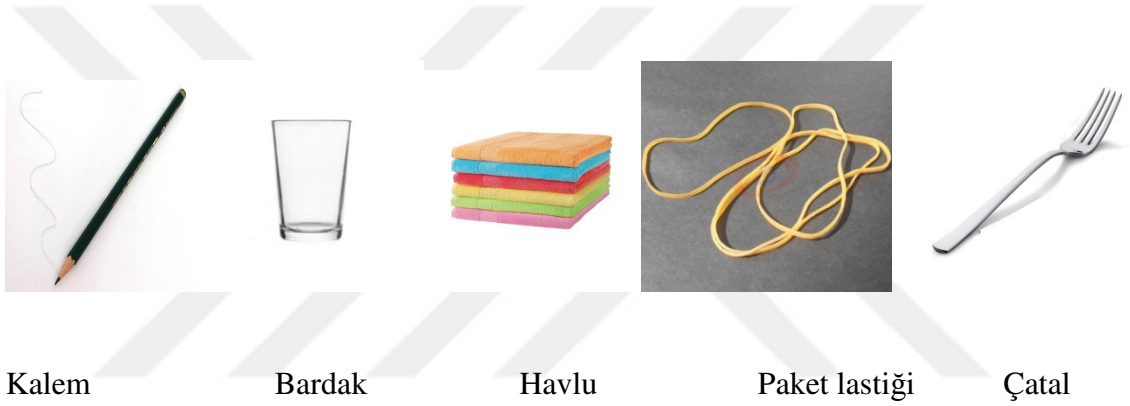
4. Ürettiğiniz düşünce/kullanım sayısından ne derece memnunsunuz?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

EK 7b. 2. Gr. Nes. Seç.

Aşağıda bir takım resimler (objeler) görmektesiniz. Ben araştırmacı olarak sizin yerinize bir obje belirleyeceğim ve sizden seçmiş olduğum obje ile ilgili farklı kullanımlar üretmenizi isteyeceğim.

Sizin için hangi nesne seçilmişse o nesne üzerinde çalışacaksınız. Burada seçme yetkisi sizde değil, araştırmacı olarak bendedir.

“

(RESİMLERİ İNCELEDİKTEN SONRA KAĞIDI ÇEVİRİNİZ)

EK 9b. 2. Gr. Kul. Tes.

Sizin için seçtiğim nesne ‘.....’. ‘.....’ değişik boyutlarda düşünün. Bir ‘.....’ kaç değişik şekilde kullanabilirsiniz? Lütfen maddeler halinde aklınıza gelen olabildiğince çok sayıda alternatif kullanımları yazınız.

Aşağıda sizin için bir örnek verilmektedir:

Diyelim ki kağıt atacının değişik kullanımlarını düşünüyorsunuz. Kağıt ataclarını bir araya getirip bir gerdanlık yapabilirsiniz. Dolayısıyla gerdanlık sizin alternatif olarak sunduğunuz bir kullanımdır. (Süreniz 5 dakikadır)

1.

...

EK 8b. 2. Gr. Man. Kon.

1. Obje seçimini ne derece kendi kontrolünüz altında hissettiniz?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Obje seçiminden ne derece memnun kaldınız?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Obje seçimi beklentinize ne kadar uygundu?

Hiç Çok fazla
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

EK 10b. 2. Gr. Düş. Kon.

1. Seçilen objeden ne kadar farklı/çeşitli kullanım ürettiğinizi düşünüyorsunuz?

Hiç Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Seçilen objeden farklı kullanımlar üretmek için ne derece gayret gösterdiniz?

Hiç Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Seçilen objeyle ilgili farklı kullanımlar üretmek sizin için ne derece ilginçti?

Hiç Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4. Ürettiğiniz düşünce/kullanım sayısından ne derece memnunsunuz?

Hiç Çok fazla

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek 11. Nesne Seçimi Pilot Çalışma

Sizden bir nesnenin olabildiğince çok sayıda farklı kullanımlarını üretmenizi ve yazmanızı istesek aşağıda bulunan nesneler arasında hangilerini seçer ve nasıl bir sıralama yapardınız?

(Diyelim ki kağıt atacının değişik kullanımlarını düşünüyorsunuz. Kağıt ataclarını bir araya getirip bilezik, kolye, yüzük vs. yapabilirsiniz. Dolayısıyla bilezik, kolye, yüzük vs. sizin alternatif olarak sunduğunuz kullanımlardır.)

(1'den 15'e kadar sıralayınız)

1. Bardak
2. İp
3. Çatal
4. Kağıt (A4)
5. Düğme
6. Havlu
7. Taş
8. Top
9. Kitap
10. Kalem
11. Sopa
12. Şişe
13. Şemsiye
14. Paket Lastiği
15. Askı

Ek 12. Yaratıcılık Kategorileri

Bardak

- 1.Eşya (Kalemlik, Kumbara, Çöp kutusu, Saksı, Vazo, Kül tablası, Akvaryum, Lamba, Çerçeve, şözlük camı, Ayakkabı topuğu, Taç, Süs eşyası, Mumluk, Kürdanlık, Ayna, Oklava, Şekerlik-Baharatlık vb.
- 2.İşlev (Su, çay içmek, fırçalamak, kapı dinlemek, kırarak stres atma, güneş ışığını yansıtma, kapı kapanmasını engellemek için destek, geometrik şekil-desen oluşturma, sert kabuklu çerez kırmak, çiçek sulama vb.)
3. Kutu (takı, düğme, toka, pinpon topu vb)
4. Kutu (Yiyecek, ceviz, fındık, vb.)
5. Alet (Kesme aleti, müzik aleti, telli iletişim aracı, pilav-yemek kalıbı, yemek yaparken ölçü aracı, aydınlatma aracı, streteskop vb.)
6. Deney
7. Etkinlik-Oyun (Piramit, bardak sürükleme-yuvarlama, küçük topla basket oynamak, koleksiyon, hızlı bardak dizme
8. Diğer

Kalem

1. İşlev (Bağlama, birleştirme, köprü, patlatma, yazı yazma vb.)
2. Yapı (Mürekkep-Renk ekleme, kamera yerleştirme vb.)
3. Boyut (büyük, küçük vb.)
4. Oyun-Oyuncak (Futbol vb.)
5. Eşya (çakmak, askı
6. Alet (Kesici alet, çalgı, saç tokası, vida, tornavida vb.)
7. Resim (Daire yapma, boyama vb.)
8. Diğer

Havlu

1. Yatak eşyası (Yorgan, battaniye, halı, perde vb.)
2. Giysi (atkı, örtü, çorap, eldiven vb.)
3. Süs (çanta, kitap, bileklik, şal, kapı süsü vb.)

4. İşlev (Yama yapma, soğuk kapama, korunma, su çekme, çöp toplama, bağlama-birleştirme, uçma vb.)
5. Sağlık-Spor (boyun ağrısı, kanama durdurma vb.)
6. Alet (salıncak, kemer, hamak, oyuncak, telefon kılıfı vb.)
7. Diğer

Paket lastiği

1. Alet (kapan, mancınık, sapan, kitap ayracı, zırh, kılıç vb.)
2. Müzik aleti-parçaları (Saz, gitar vb.)
3. Giysi-Kıyafet (Bağcık, kemer vb.)
4. İşlev (Bağlama-Birleştirme, kapama, kaplama vb.)
5. Süs eşyası (bileklik, kolye, toka vb.)
6. Oyun-Oyuncak (Top, salıncak, ip atlama vb.)
7. Spor (Kas geliştirme vb.)
8. Diğer (şekil)

Çatal

1. İşlev
2. Alet
3. Yemek
4. Spor-Sağlık (Sırt kaşıma vb.)
5. Tasarım-Şekil
6. Süs eşyası (Kolye, bileklik vb.)
7. Diğer

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Ozan KAYAR

Doğum Tarihi : 22.07.1987

Doğum Yeri : Mersin

Eğitim Durumu : 2014 – 2016 Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Genel Psikoloji ABD, Yüksek Lisans

2011-Devam ediyor : Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, Yüksek Lisans

2005 – 2009 : Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Lisans

2001 – 2005 : Erdemli Anadolu Lisesi

Yabancı Diller : İngilizce (KPDS: 76,25)

Deneyimler:

Lisans mezuniyetimin ardından Özel Ortaköy Gökkuşluğu Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde 1 yıl özel eğitim gören çocuklar ve aileleri ile psikolog ve özel eğitim danışmanı olarak çalıştım. Ardından Çağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde 1,5 yıllık araştırma görevliliği deneyimim oldu. Aynı dönem Çukurova Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü'nde yüksek lisansımı devam ettirdim. Daha sonra Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Balcalı Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'na Psikolog olarak atandım. Hastane deneyimim sürecinde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Polikliniği'nde eğitim gören ve uygulamacı rotasyonier olarak çalışma fırsatı buldum. Ardından İzmir Asker Hastanesi'nde Asteğmen Psikolog olarak vatani görevimi yaptım. 2014 yılının ağustos ayından beri Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü'nde Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım.

Meslek yaşamım sürecinde alanda uzman kişilerden çocuk ve ergenlere yönelik eğitimler aldım. (Oyun Terapisi, Çocuklarla Bilişsel Davranışçı Terapi, Çocuklarla Çalışma Eğitimi, Çocuklarla Psikolojik Görüşme Teknikleri Eğitimi, Kısa Süreli Çözüm

Odaklı Danışmanlık Eğitimi, Transaksiyonel Analiz Eğitimi, BDT Yaklaşımı Açısından Sınav Kaygısı Eğitimi) Ayrıca, Wisc-R, CAS (Cognitive Assesment System), Denver 2, Bender Gestalt, Peobody, Gessell, Metropolitan, AGTE, Goodenough, Cattell 2A-3A, Porteus, Frostig, Benton gibi çocuk ve ergenleri değerlendirme sürecinde kullanılan testlerin sertifikalı uygulayıcısıyım.

